

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Simona Mrázková

**Pomník jako zhmotnění paměti ve vztahu
k současné generaci a roli médií**

Diplomová práce

Praha 2016

Autor práce: **Bc. Simona Mrázková**

Vedoucí práce: **PhDr. Barbara Köpplová, CSc.**

Rok obhajoby: 2016

Bibliografický záznam

MRÁZKOVÁ, Simona. *Pomník jako zhmotnění paměti ve vztahu k současné generaci a roli médií*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 2016, 101 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Barbara Köpplová, CSc.

Abstrakt

Diplomová práce „Pomník jako zhmotnění paměti ve vztahu k současné generaci a roli médií“ se věnuje analýze mediálního diskurzu současných pomníků. Diskurz současných pomníků je v diplomové práci reprezentován mediálními sděleními přítomnými v českých periodických tištěných médiích pojmými se k dvěma realizacím pomníků na území České republiky. Jedná se o pomník generála Pattona v Plzni a pomník československých letců RAF v Praze na Klárově. Zkoumaná mediální sdělení spojená s kauzou pomníku generála Pattona a pomníku československých letců RAF přítomná v Denících VLP, Mladé frontě DNES, Lidových novinách, Blesku, Metru, Haló novinách a Právu spadají do období: 2005, 2009, 2010, 2014, 2015. Podoba diskurzu současných pomníků byla zkoumána za pomoci více metod zahrnujících kvantitativní analýzu a kvalitativní analýzu zastoupenou ve formě textové a argumentační analýzy. Na základě kombinace jmenovaných metod byla popsána základní podoba diskurzu současných pomníků s důrazem na přítomnost sdělení souvisejících se zahraničními záležitostmi a konceptem paměti. Pro tento účel byla využita perspektiva Marshalla McLuhana, který popisuje mediální působení uměleckého ztvárnění, nebo koncept paměti, jak jej popisuje Pierre Nora. Jednotlivé aspekty ovlivňující podobu mediálního diskurzu spojeného s pomníky byly popsány v teoretické části diplomové práce. Na příkladu dvou vybraných pomníků lze konstatovat vysokou míru subjektivity přítomné v rámci mediálních sdělení, kterou dokládá jak použitý mediální žánr, tak samotný obsah sdělení. Konstatována byla rovněž poměrně vysoká míra negativity uvnitř jednotlivých mediálních sdělení a silná vazba tématu pomníku k zahraničním záležitostem a konceptu paměti. Textová a argumentační kvalitativní analýza odhalila silnou roli tvůrce mediálního sdělení, jenž svá tvrzení legitimizuje skrze konzumenta sdělení a implicitní proklamování dobrých úmyslů vůči konzumentovi mediálních sdělení.

Abstract

The thesis “Monument as the materialization of memory in relation to the current generation and the role of the media” is devoted to the analysis of media discourse of contemporary memorials. The discourse of contemporary memorials is represented in the thesis by media coverage in the Czech periodical printed media regarding to two memorials installed in the Czech Republic. The first is a monument of General Patton in Pilsen and the second is a monument of the Czechoslovak RAF aviators in Prague – Klárov. Examined media coverage related to memorial scandal in Deník VLP, Mladá fronta DNES, Lidové noviny, Blesk, Metro, Haló noviny and Právo belong to the years: 2005, 2009, 2010, 2014 and 2015. The form of contemporary memorial discourse was examined with the help of multiple methods including quantitative analysis and qualitative analysis represented by textual and argumentative analysis. Based on the combination of the mentioned methods basic form of the discourse of contemporary memorials was described with the main focus on media communication containing the topic of foreign affairs and the concept of memory. For this purpose, Marshall McLuhan’s perspective was used, which describes the media exposure of artistic interpretation, or the concept of memory as described by Pierre Nora. The various aspects affecting the appearance of the media discourse related to monuments were described in the theoretical part of the thesis. Through the example of two selected monuments within the discourse it was noted that there was a high degree of subjectivity in media communication, which is being demonstrated by media genre as well as the actual content of the media coverage. The relatively high level of negativity within media coverage and strong linkage to foreign affairs and the concept of memory were further revealed. Textual and argumentative qualitative analysis revealed a strong position of the author of the media coverage, legitimizing his claims through consumer and implicit proclamation of good intentions towards the consumer of the media coverage.

Klíčová slova

Pomník, diskurzivní analýza, argumentační analýza, textová analýza, kvalitativní analýza, kvantitativní analýza, diskurz, moc, paměť, česká identita, historie, umění ve veřejném prostoru, politická reprezentace, nacionalismus

Keywords

Monument, statue, memorial, discourse analysis, argumentation analysis, textual analysis, qualitative analysis, quantitative analysis, discourse, power, memory, Czech identity, history, art in public space, political representation, nationalism

Rozsah práce: 224 037

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 12. 5. 2016

Simona Mrázková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Barbaře Köpplové, Csc. za vedení diplomové práce, historiku architektury Zdeňku Lukešovi za příhodné podněty týkající se pomníkových realizací, Michaela Mrázkové za cenné rady při tvorbě analýzy a Veronice Bohadlové za pomoc s formálními náležitostmi diplomové práce.

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Teze Magisterské diplomové práce

SCHVÁLENO

hokl

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce	
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:	
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Simona Mrázková	Razítko podatelny: <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin: 5px;"> Univerzita Karlova v Praze Fakulta sociálních věd Došlo dne: - 8 -06- 2012 -1- Cj: <u>MMZ</u> Příloh: Skartační číslo: Přiděleno: </div>
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2011	
E-mail diplomantky/diplomanta: simona.mrazkova@gmail.com	
Studijní obor/forma studia: Mediální studia	
Předpokládaný název práce v češtině: Výpovědi pomníků věnovaných obětem politického, rasového nebo sociálního útlaku pohledem tisku	
Předpokládaný název práce v angličtině:	
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013) (diplomovou práci je možné odevzdat nejdříve po dvou semestrech od schválení tezí) LS 2013	
Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků): <p>Soudobý sochařský pomník již nadále není tichou sochou či bustou. Prostředky současného výtvarného jazyka nejsou statické, stálé a nejsou pouze kamenné. Informace, které pomníky vysílají, vibrují a neustále nás obklopují. Pomník věnovaný obětem nesvobody v moderních československých dějinách je objektem konstruujícím kulturní identitu národa, proto debaty okolo instalace pomníků věnovaným různým obdobím dějin nabývají mnohdy rozsáhlých a květnatých podob odrážejících nálady ve společnosti a její celkové směřování. Debata je v podstatě jedním z cílů výstavy pomníku, cílem umělce je střet, diskuze, zamyšlení se nad minulostí a prostřednictvím pomníku její ukotvení v současnosti.</p> <p>Jako příklady pomníků, kolem nichž se strhla takováto hlubší veřejná debata, jsme si vybrali pomník v Praze na Újezdě věnovaný obětem komunismu od O. Zoubka, nerealizovaný pomník na pražském Klárově věnovaný druhému odboji v rámci druhé světové války D. Černého, pomník v Letech u Tábora věnovaný obětem romského holocaustu, pomník padlým a v českých hrobech pochovaným rudoarmějcům v Brně na Králově Poli, pomník Milady Horákové v Praze na Smíchově a Růžový tank D. Černého. Předpokládáme, že takto vybraný soubor současných pomníků splňuje předpoklady k popsání vývoje diskuzí od období porevolučních nálad 90. let až téměř po současnost. Limitujícím faktorem je, že nejnovější pomník z výběru pochází z období pouze kolem roku 2004. Těmto vybraným pomníkům je společný vztah minulosti se současností a snaha o vlastní vyrovnání se s historií.</p> <p>Takto formulované téma dosud nebylo zpracováváno ve výraznější podobě.</p>	
Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků): Tématem práce tedy je pomník odkazující na akt nesvobody jako umělecké vyjádření, kunsthistorické poselství vyvolávající debatu na mediální, veřejné a odborné úrovni. Za pomoci zvolených metod	

založených především na kvalitativním analytickém přístupu se chceme pokusit odhalit to, jakým způsobem média ovlivňují veřejný diskurs, jaký typ pomníku legitimizují a za pomoci jakých prostředků, zda s typem pomníku vytvářeným pro budoucí generace či spíše pro pamětníky. Protože pomník bezesporu je objektem nacionalistických představ o vlastní národní identitě, jakým způsobem posilují tzv. každodenní nacionalismus (podle konceptu M. Billiga Banal Nationalism). V otázkách zadávání zakázek na pomníky jde bezesporu o mocenské vztahy reflektující aktuální politickou situaci a vládnoucí ideologii. Pokládáme si otázku, zda svým vyzněním články vztahující se k výstavbě pomníků věnovaných obětem perzekuce přispívají k posilování této ideologie.

V závěru si poté dovolíme zhodnotit, zda se u jednotlivých příkladů dají nalézt shodné znaky či budoucí společné směřování vytvářeného mediálního diskurzu.

Výzkumné otázky, které se pokusíme v závěru práce zodpovědět, poté budou vypadat takto: 1) Jakým způsobem je legitimizována či delegitimizována podoba různých příkladů současného diskutovaného pomníku? 2) Jaká je dynamika diskurzu mediální kauzy a jaké faktory hrají roli při proměně daného diskurzu? 3) Je rámcování hlavních aktérů v textech týkajících se příkladů různých pomníků vykazující shodné body nebo se od sebe zásadně odchyľují? Jaké jsou tyto odlišnosti a jejich důvod?

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

1. Úvod
2. Teoretický kontext
  - 2.1 Ideologie (propaganda)
  - 2.2 Legitimita a legitimizace
    - 2.2.1 Banální nacionalismus
  - 2.3 Problematika recepce
  - 2.4 Média, umění, politika
  - 2.5 „Češství“
  - 2.6 Vztah současného a minulého
  - 2.7 Specifika pomníku jako kulturně-historického fenoménu
    - 2.7.1 Komunikační strategie pomníku
    - 2.7.2 Vybrané pomníky a jejich umělecko-historická analýza
  - 2.8 Vývoj jednotlivých mediálních kauz
3. Metodologická část
  - 3.1 Cíl výzkumu
  - 3.2 Volba případů
  - 3.3 Případové studie
  - 3.4 Historická analýza (významy, diskurz)

3.5 Možné limity výzkumu

4. Empirická část

4.1 Kvalitativní výzkum

5. Závěr

6. Literatura

Vymezení podkladového materiálu (např. titul periodika a analyzované období):

Veškeré články vyskytující se v daném období v:

celostátní deníky: Právo, MF Dnes, Lidové noviny, (Haló noviny);

týdeníky: Respekt, Reflex, Týden;

vybrané články z odborných periodik.

Období: články budou sbírány z období nejmohutnějších diskuzí o dění kolem pomníků:

Pomník v Praze na Újezdě věnovaný obětem komunismu od O. Zoubka: 2001 – 2002,

Nerealizovaný pomník na pražském Klárově věnovaný druhému odboji v rámci druhé světové války D. Černého: 2004 – 2005,

Pomník v Letech u Tábora věnovaný obětem romského holocaustu: 1995,

Pomník padlým a v českých hrobech pochovaným rudoarmějcům v Brně na Králově Poli: 2007,

Pomník Milady Horákové v Praze na Smíchově: 2008 – 2009,

Růžový tank D. Černého: 1991, 2005, 2011.

Naším zájmem je, abychom byli schopni pojmut celospolečenskou diskuzi, tzn. jak diskuzi obecně veřejnosti, tak i odbornou.

Tzv. *flash zprávy* (články kratší než deset řádků) budou z výběrového souboru vynechány.

Kódovací jednotkou rozumíme článek v celostátní mutaci period, který bude v případě potřeby oddělen od prostoru fotografií a graficky zpracovaných, karikatur a kreslených počinů, případně tabulek či grafů.

Předpokládáme, že se výběrový vzorek může v průběhu výzkumu případně proměnit dle našich potřeb.

Metody (techniky) zpracování materiálu:

6 příkladových studií – historická analýza (významová analýza)

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

Hojda, Z. (1996): *Pomníky a zapomínky*. Paseka. Praha.

- Tuto publikaci shledávám jako hodnotnou z toho důvodu, že svou formou nezůstává jen u výčtu jednotlivých pomníků, ale zachází více do hloubky a zabývá se i procesy mapujícími celou historii jednoho pomníku, tím se tedy nezdá dotýká i politických příčin událostí kolem pomníku.

Zelinský, M. (2007): *Texty a obrazy (Stopy, které zůstaly)*. Protimluv. Ostrava.

- Miroslav Zelinský působící na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně se ve svém sémiotickém vidění kultury do značné míry inspiruje u Vladimíra Macury. Na příkladech kulturních památek reflektuje vztah Čechů k památkám, který odráží polistopadový postoj celé „postsatelitní“ veřejnosti i politických elit k desetiletím komunistického režimu. Využívá dále přístupů R. Barthes, H. Günthera atp.

Urban O. M. (2007): „Dekadence a české umění devadesátých let“. In: Dějiny českého výtvarného umění VI, ed. by R. Švácha, M. Platovská. Academia. Praha.

- Kratší studie v rámci dvojsvazku Dějin českého výtvarného umění se zabývá syntetickým vhladem do „dekadentních“ nálad českého umění 90. let 20. století. Umisťuje jej do evropského myšlenkového kontextu posledních 40 let. V českém umění 90. let nachází dominanty v podobě emblematických děl především z vývojové řady Pinkavy, Černého, Mečla, Černického, Bromové a dalších. Postmoderní projevy krize, úniky do virtuálních realit, stylizovaně vypjatý narcismus konce 20. století přirovnává k projevům z doby před 120 lety.

Hanuš, M. (1997): Prostor. Revue. Společnost, politika, kultura, umění 32. Prostor. Praha

- Revue Prostor v tomto případě v knižním vydání se dotýká svou esejistickou formou různých autorů problematiky reprezentace umění v médiích a jeho politických přesahů.

Thompson, J.B. (2004): Média a modernita. Karolinum. Praha.

- Thompson ve své publikaci Média a modernita obhajuje svou původní tezi o vlivu vývoje komunikačních prostředků na kulturní změny spojené s nástupem moderních společností.

McLuhan, M. (2011): Jak rozumět médiím. Mladá fronta a.s. Praha.

- McLuhanovo široké pojetí médií, rovněž tak pojetí médií jako „extenzi“ lidských smyslů a zároveň médií jako prostředků majících tendenci působit na člověka nejen svým obsahem, ale také svou formou se nám jeví jako vhodné ukotvení problematiky pomníku – média.

Bělohradský, V. (2009): Společnost nevolnosti. Eseje z pozdější doby. Sociologické nakladatelství. Praha.

- V Bělohradského pojetí postmodernismu mj. pokusu o narativní definici za pomoci McLuhanových tetrád spatřujeme pro naši práci užitečný vhlad do komunikačních procesů na poli vyrovnávání se s dobou minulou v 90. letech a vyjádření a pochopení vztahu k současnosti.

Mezi další publikace, o které bychom se mohli opřít, patří např.:

Macura, V. (2008): Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře). Academia. Praha.

Fairclough, N. (1992): Discourse and Social Change. Polity Press. Cambridge.

Shoemaker P. J. (1991): Mediating the message: theories of influences on mass media content. Longman. New York.

Richardson, J. E. (2007): Analysing Newspapers. An Approach from Critical Discourse Analysis.

<p>Palgrave Macmillan. New York.</p> <p>Guibernau, M. (1996): <i>Nationalisms; The Nation-State and Nationalism in the Twentieth Century</i>. Polity Press. Cambridge.</p> <p>McQuail, D. (2009): <i>Úvod do teorie masové komunikace</i>. Portál. Praha.</p>
<p>Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)</p> <p>Kachlík, P. (2010): <i>Ideologie propagandy v umění československého sociálního realismu jako nástroj manipulace</i>, MU Brno – Filozofická fakulta, Brno.</p> <p>Urbanová, M. (2012): <i>Analýza mediálního diskurzu: kauza Entropa</i>, MU- Brno – Fakulta sociálních studií, Brno.</p>
<p>Datum / Podpis studenta/ky</p> <p style="text-align: right;">8.6. 2012 .....<i>Urbanová!</i>.....</p>

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:	
Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:	
Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:	
Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.	
Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.	
Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga	Datum / Podpis pedagožky/pedagoga <i>Kořmář!</i> .....

<p>TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNÝ FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU VÝTISKŮ DIPLOMOVÉ PRÁCE.</p> <p>TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE VEDOUcí PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY.</p>
--

OBSAH:

ÚVOD	3
1 POMNÍK.....	6
1.1 FUNKCE POMNÍKU	6
1.1.1 <i>Funkce pomníku v dějinách s důrazem na její vývoj do současnosti.....</i>	<i>7</i>
1.1.1.1 Funkce pomníku pocházejícího z období před první světovou válkou.....	7
1.1.1.2 Socialistický pomník – funkce a styl.....	9
1.1.1.3 Současný pomník – funkce a styl.....	9
1.1.2 <i>Transcendentní působení pomníku a jeho role v prostoru .....</i>	<i>10</i>
2 DISKURZ	13
2.1 OBJEKT POMNÍKU V RÁMCI DISKURZU	13
2.2 PROMĚNA VNÍMÁNÍ POMNÍKU V RÁMCI JEDNOTLIVÝCH HISTORICKO-POLITICKÝCH DISKURZŮ.....	14
2.3 SOUČASNÉ UTVÁŘENÍ ČESKÉ NÁRODNÍ IDENTITY	17
2.4 MÝTUS JAKO SOUČÁST DISKURZU	18
2.4.1 <i>Kultovní rovina mýtu spojená s výstavbou pomníků .....</i>	<i>19</i>
2.4.2 <i>České mýty pocházející z doby národního obrození.....</i>	<i>19</i>
2.4.2.1 Kult historie	20
2.4.2.2 Představa malého národa.....	21
2.4.2.3 Sakralizace začínání	21
2.4.2.4 Nepřátelství vůči sousedním národům	22
2.4.2.5 Absence aristokracie	23
2.4.2.6 Metafora středu	23
2.4.3 <i>Formování nacionalistických mýtů národního obrození během období totality (1948 – 1989).....</i>	<i>24</i>
2.4.3.1 Lidovost	25
2.4.3.2 Nepravé mýty	26
2.4.3.3 Spiknutí prostřednosti	27
3 SOUČASNÁ SPOLEČNOST A JEJÍ VZTAH K POMNÍKOVÉMU MÉDIU	28
3.1 POSTMODERNITA A NARCISTICKÁ SPOLEČNOST	28
3.2 PŘEDSTAVA JEDNOTLIVCE JAKO SOUČÁSTI ČESKÉHO NÁRODA	30
3.3 ODRAZ SOCIALISTICKÉ IDEOLOGIE V SOUČASNÉ ČESKÉ KULTUŘE	31
3.4 MOC VE VZTAHU K POMNÍKOVÉMU MÉDIU	32
3.4.1 <i>Moc politických institucí .....</i>	<i>33</i>
3.4.2 <i>Moc médií .....</i>	<i>34</i>
4 VYBRANÉ POMNÍKY	36
4.1 POMNÍK GENERÁLA PATTONA V PLZNI	36
4.2 POMNÍK ČESKOSLOVENSKÝCH LETCŮ RAF V PODOBĚ OKŘÍDLENÉHO LVA V PRAZE NA KLÁROVĚ.....	37
5 METODOLOGIE	39
5.1 CÍL VÝZKUMU	39
5.2 VOLBA PŘÍPADŮ	39
5.3 VÝZKUMNÁ OTÁZKA.....	40
5.3.1 <i>Vedlejší výzkumné otázky.....</i>	<i>41</i>
5.4 KRITICKÁ DISKURZIVNÍ ANALÝZA.....	41
5.5 METODA	42
5.5.1 <i>Argumentační analýza.....</i>	<i>43</i>
5.5.2 <i>Textová analýza .....</i>	<i>44</i>
6 ANALÝZA.....	45
6.1 KVANTITATIVNÍ ANALÝZA	46

6.1.1	<i>Míra subjektivity mediálních sdělení týkajících se pomníkových kauz</i>	48
6.1.2	<i>Tematika zahraničních vztahů v mediálních sděleních týkajících se pomníkových kauz</i>	56
6.1.3	<i>Obraz paměti v mediálních sděleních týkajících se pomníkových kauz</i>	60
6.1.4	<i>Shrnutí</i>	61
6.2	KVALITATIVNÍ ANALÝZA	62
6.2.1	<i>Když tenkrát v čtyřicátom pátom</i>	62
6.2.1.1	Argumentační analýza:	63
6.2.1.1.1	Shrnutí.....	68
6.2.1.1.2	Shrnutí.....	72
6.2.2	<i>Pomník generála Pattona bude, otázka je kdy</i>	73
6.2.2.1	Argumentační analýza.....	74
6.2.2.1.1	Shrnutí.....	76
6.2.2.2	Textová analýza	77
6.2.2.2.1	Shrnutí.....	79
6.2.3	<i>Dejte tam nosorožce</i>	80
6.2.3.1	Argumentační analýza.....	80
6.2.3.1.1	Shrnutí.....	83
6.2.3.2	Textová analýza	84
6.2.3.2.1	Shrnutí.....	86
6.2.4	<i>Konečně jasno: okřídlený lev z Klárova neodletí, rozhodlo Ministerstvo kultury</i>	86
6.2.4.1	Argumentační analýza.....	87
6.2.4.1.1	Shrnutí.....	88
6.2.4.2	Textová analýza	89
6.2.4.2.1	Shrnutí.....	89
6.3	SHRnutí ANALÝZY	90
	ZÁVĚR	92
	SUMMARY	95
	POUŽITÉ ZDROJE	97
	PŘÍLOHY	100

ÚVOD

Pomník nezneklidňuje, neuronizuje. Pomník vychovává a kanonizuje měšťanský vkus většiny. Pomník je politická idea, gesto často přerostlé do ideologie, pomník parazituje na umění. (Jiří David v rozhovoru pro Lidové noviny z 26. 7. 2014)

Předmětem diplomové práce je zkoumání současných pomníků umístěných ve veřejném prostoru za pomoci historické analýzy a výrazného přispění dalších analytických přístupů, které jsou zahrnuty v analýze diskurzu. Zvolený přístup by měl odhalit zařazení média pomníku do kontextu současného mediálního uvažování a vytyčení hlavní transformační tendence ovlivňující přístup k dějinám a historickým osobnostem, potažmo k pomníkům, ze strany institucí, poptávky veřejnosti a také samotné české národní identity. Předmětem zkoumání budou pomníky, které v médiích, potažmo veřejnosti, vyvolaly významnější reakci, a to díky svému charakteru vyvolávajícímu určitá názorová tření, spory a kontroverze. Pomník totiž, jak je možné dozvědět se dále, má jako vyjádření pocty minulému ději či osobnosti silný potenciál rozdělovat společnost napříč. Jakákoli snaha o teoretickou redukci celé společenské dimenze vedoucí k dosažení jednoduchého řešení má svá omezení. Snahou tak je především alespoň částečné přiblížení obecným charakteristikám. Za tímto účelem byly vybrány dva konkrétní příklady pomníků, kolem kterých se uskutečnila hlubší veřejná debata: pomník generála Pattona v Plzni a pomník československých letců RAF v Praze na Klárově.

V rámci práce byl zvolen postup jdoucí od obecného ke konkrétnímu. V první kapitole přinášející teoretická východiska byl popsán proměňující se význam a funkce pomníku v průběhu dějin. Pomník byl popsán rovněž z hlediska své role v rámci diskurzu. Prostor byl ponechán rovněž popisu vývoje české společnosti s důrazem na předávání mýtů mezi vybranými historickými fázemi společnosti. V následující části diplomové práce je podrobněji nastíněn metodologický přístup. Závěrečná část přináší vlastní analýzu, ze které posléze vzejdou výsledné závěry.

Historie v rámci diplomové práce tvoří zásadně důležitou entitu. Je v úzkém vztahu s objektem pomníku, jenž je zde chápán jako zhmotnění daného úseku historie. Stejně tak i historická osobnost, které je pomník věnován, je zasazena do časového úseku doby. Jestliže se tedy věnují přístupu společnosti k současnému pomníku, zabývám se tak přístupem oné společnosti k vlastní historii potažmo k sobě samé. Tento postoj k vlastní historii se přirozeně

mění podle hodnot, kterými se společnost řídí, a v jaké vývojové fázi se nachází. To znamená, že je zásadní, o jaké stadium společnosti v rámci dějin se jedná. Nové technologie a média vystavují radikálním výzvám samy pojmy umění, umělecká tvorba či umělec. Nové globální komunikační prostředí, přesahující konkrétní prostor a čas a jakékoli nacionální či ideologické hranice, vede k přehodnocení dosavadního pojetí kulturního prostoru, jež se teď jeví jako historický sediment kultury a názorů uplynulých generací. Konceptí paměti se významným způsobem zabývá například Pierre Nora, z jehož pojednání *Mezi pamětí a historií, problematika míst*, je v diplomové práci bohatě čerpáno (Nora in: Bendová 2014).

Dalším autorem, jenž se stal významným zdrojem pro celkové zasazení diplomové práce v tématu, je Marshall McLuhan, který se ve své publikaci *Jak rozumět médiím* vrací k prapůvodu mediálního působení uměleckých objektů. Jednotlivé druhy umění byly dle jeho tvrzení na začátku v úzkém vztahu, a to takovým způsobem, že jejich vzájemné působení a novodobý důraz na vizualitu a soukromý názor vedly k vzniku prostředků sebevyjádření umožněnému typografickou extenzí člověka. McLuhan se v této souvislosti dále dotýká rovněž vzniku nacionalismu, proti kterému však působí současná, zejména elektronická média.

Při jmenování výchozích publikací nelze opomenout ani *Pomníky a zapomínky* od autorského dua Hojdy a Pokorného. V jejich pojednání je popisován vznik jednotlivých pomníků včetně politických okolností, za kterých se jejich instalace uskutečňovala.

Vícero autorů, mezi něž patří na předních místech například Miroslav Zelinský s publikací *Texty a obrazy (stopy, které zůstaly)* nebo Vladimír Macura s publikací *Šťastný věk: symboly, emblémy a mýty*, se stalo zdrojem úvah o vývoji české společnosti uvedených v práci.

Kromě uvedených příspěvků byla v roce 2010 publikována bakalářská práce Michaely Urbanové s názvem *Analýza mediálního diskurzu: kauza Entropa*, jež je diplomové práci blízká jak metodologickým přístupem, tak i soustředěním se na umělecký objekt vyjadřující konkrétní politické postoje.

Dostupná pojednání přistupují ke stanovenému tématu, tedy současnému pomníku z rozdílných perspektiv (uměnovědných, architektonických atp.) než je tomu v diplomové práci. Téma nebylo podobným způsobem dosud zpracováno.

Diplomová práce se v průběhu zpracování odchýlila od uvedených Tezí magisterské diplomové práce především ve výběru konkrétních pomníkových mediálních kauz. V zásadě se však výsledná podoba diplomové práce od výchozí představy popsané v tezích výrazně neliší.

1 Pomník

Encyklopedie evropské architektury pomník definuje jako „*architektonické dílo nebo plastiku připomínající určité události nebo osoby*“ (Koch 1998: 480). Jasně definovat médium pomníku ale není zcela jednoduchou záležitostí. Střetává se zde mnoho způsobů možného nahlížení a je tedy zapotřebí vnímat pomníkovou problematiku z mnoha úhlů; z hlediska formy, funkce, obsahu, dosahu, historického významu atd. Ve vztahu k ztvárnění díla je možné navíc pomník dělit na náhrobek, vítězný oblouk, sloupové pomníky jako např. obelisky nebo stély, pamětní desky, sochu či sousoší, ale i například i pamětní strom, hřbitov nebo mauzoleum. S pojmem pomník se lze setkat také v symbolické rovině¹. Další kategorizace i specifikace² je možná, pro účely práce si však vystačím s konstatováním existence vícero poddruhů pomníku, pro něž je společná nejširší definice uvedená výše a pro něž platí společné principy, kterým se budu věnovat na dalších stránkách.

1.1 Funkce pomníku

K hlavním funkcím pomníku patří vzpomínání neboli práce s pamětí. Paměť a s ní související pocit dějinné kontinuity je podle Nora založena v konkrétnu, v prostoru, gestu, obrazu. „*S novověkem a demokratizací přichází i vnitřní dekolonizace skupin se silným a naopak slabým kapitálem paměti. Přesto zde zůstává potenciál společenství paměti zajišťující uchování a předávání hodnot, jehož ideologie pracuje s pravidelným přechodem z minulosti do budoucnosti a označuje momenty hodné uchování, přičemž však paměť postupně stále ustupuje aktuálnosti v důsledku působení médií.*“ (Nora in: Bendová 2014: 574 - 579). Žijeme tedy ve společnosti, která se neustále historicky třídí a aktualizuje, a zároveň věčně obnovuje své dědictví často kladoucí dobu dávných předků až do věku hrdinů a mýtů. Za nejfunkčnější paměťové médium Assmannová obecně považuje výtvarné umění: „*Umění opravdu může být nejen pouhým nositelem paměti, ale díky své vícevýznamovosti i něčím, co umožní kolektivní*

---

¹ Se symbolickým užitím termínu pomník je možné se setkat velmi často, jak v textech současných tak i minulých. Příkladem může být symbolické užití pomníku v projevu Josefa Baráka z roku 1885: „*Požehnány buďtež za to, chaloupky drahé! Ty naše chaloupky české jsou zajisté nejkrásnějším pomníkem zásluh rolnictva o národ český, z nichž nám zazářilo to slunko blahé, jež svými paprsky netoliko mile zahřívá, ale také osvěcuje*“ (Barák 1885 in: Rak 1994: 85).

² V literatuře i praxi je možné setkat se s pojmem památník. V muzeologii termínem se termínem *památník* označuje architektonické monumentální dílo se sochařskou výzdobou, popřípadě i interiérovou, vytvořené záměrně na památku významné osobnosti nebo události. Pomník má podobnou funkci, ale menší rozměry. V obecném pojetí mají tato slova několik významu, z nichž některé jsou synonymní (památník: 1. kniha, do níž se zapisují známi a přátelé na památku; 2. pomník, sloup, kámen, postavený na památku nějaké osobnosti nebo události; 3. pamětní spis, sborník; 4. předmět o něčem upomínající; pomník: 1. sochařské nebo stavitelské dílo určené památce osobnosti nebo události; 2. věc, která připomíná památku osoby či události.

paměť utřídit, a to i skrze tematizaci zapominání jako součásti pamatování.“ (Assmannová in: Bendová 2014: 603 – 604).

1.1.1 Funkce pomníku v dějinách s důrazem na její vývoj do současnosti

Pro účely práce je zásadní pokusit se definovat funkci pomníku. Ta se během historie postupně proměňuje. Pomník se objevuje již v antice a následně ve středověku, slouží zde především k reprezentaci panovníků či vojevůdců, jejich slávy a moci. Klasická doba pomníku však nastává až koncem 19. století³, a to jak v souvislosti s rozvojem a reorganizací městského prostoru, tak s ohledem na proměnu životního stylu i ideologie tehdejší společnosti.

1.1.1.1 Funkce pomníku pocházejícího z období před první světovou válkou

Fenomén paměti vystupuje do popředí na konci 19. století, kdy dochází k rozhodujícím otřesům tradičních prvků rovnováhy⁴. Nárůst počtu pomníků během 19. století lze chápat jako jasný indikátor nálad a zájmů dobového publika, zdrojem jeho potěšení, hlavním pramenem slávy a společenského vyniknutí dobových umělců, zároveň tématem žurnalistických skandálů. Rozpory spojené s výstavbou pomníků vyvolávala jak forma, tak v českém prostředí často především jejich umístění ve veřejném prostoru, citlivá je dodnes rovněž otázka smyslu výstavby konkrétního pomníku, tedy potenciál pomníku spojovat umění se životem⁵. Rozvoj výstavby pomníků byl umožněn díky tomu, že se ho vedle státní reprezentace ujala i mnohem obsáhlejší a rozmanitější vrstva objednavatelů. Byly to měšťanské, stavovské, kulturní, zájmové korporace, pro něž pomník znamenal nejvyšší formu propagace jejich zájmů a postavení v dobové společnosti volného soutěžení⁶.

Pomník se stal nejen symbolem vkusu, ale především prostředkem prosazování názorů a legitimizování nároků zakotvených v kolektivním právu a dobových ideálech. Pomníkům se

³ 19. století je kromě jiného nazýváno stoletím pomníků. Pomník si v něm získal přední místo nejen v hierarchii sochařství, ale i ve vztazích mezi uměním a společností, pro kterou se v daném období stal oficiální ideologií novodobý nacionalismus (Město v české kultuře 19. století 1983: 267).

⁴ Například Debord uvádí: „Uvažování o dějinách je neoddělitelně rovněž uvažováním o moci. Přivlastnění obrazu paměti a probuzení paměti individua, je počátkem procesu posunu od opakování k připomínání“ (Debord 2007: 73).

⁵ Jak zmiňuje Wittlich, je zajímavé, že urbanistická přestavba Paříže vycházela především z utilitárních principů a zvláštění místa pomníkům nevyhrazovala. Přesto však bylo střetání pragmatické účelovosti s ideologickou reprezentativností nevyhnutelné. Ke střetům docházelo zejména, když byly požadovány pomníky nikoli intimní, ale naopak agitační a útočné, které, aby splnily svůj účel, se musely tlačit na frekventovanější místa (Wittlich 2000: 269).

⁶ Několik desítek soch bylo postaveno v 80. letech 19. století na počest císaře Josefa II. Zejména v severních a severozápadních Čechách jich bylo tolik, že celá oblast začala být nazývána Josefovou zemí. Císař Josef II. byl živou postavou lidové tradice 19. století, dle výskytu soch a doložených objednavatelů ale těmito plastikami demonstrovalo svůj světonázor především měšťanské a protiklerikální publikum. Přihlášení se k Josefu II. sice znamenalo loajalitu s monarchií, ale také opoziční přístup vůči konzervativní politice Vídně a katolické církve. Jeho sochy tak sloužily především nacionální agitaci. Nejvýraznější vlna výstavby josefovských pomníků se objevila neprodleně po vydání Stremayrových jazykových nařízení v roce 1889 týkající se zrovnoprávnění češtiny s němčinou v úředním styku, která čeští Němci pochopily jako ústupek Čechům. Německé manifestace při odhalování pomníků v 80. letech 19. století Josefa II. Čechům postupně znechutily. Po první světové válce tak obecně nařízenou likvidaci pomníků habsburské rodiny doprovázela v případě Císaře Josefa nacionální nechuť (Dějiny a současnost 2011: 12).

nedařilo pouze v liberálních zřízeních, jejich kult se výrazně rozvíjel i v nedemokratických zřízeních, jako tomu bylo například právě v Českých zemích v době Rakousko-uherské monarchie. V takových podmínkách mají pomníky, především ty, které se svým námětem obracejí do dějin národa, obzvlášť silný potenciál povzbuzovat nacionální vášně obyvatelstva⁷. Právě v oblastech, kde národní menšiny teprve zápasily o svá práva, se pomníky stávaly hlubším společenským problémem (Město v české kultuře 19. století 1983: 267)⁸. Pomník „*spojoval politiku a umění, dvě mocné síly, které po celkovém ústupu náboženství⁹ ... se dravě uplatňovaly ve vlivu na formování společenského vědomí*“ (Hojda 1996: 9). Poté, co česká společnost ekonomicky i po stránce uvědomění existence vlastního národa zesílila, „*stával se pomník ideálním prostředkem, jak upozornit na své názory a požadavky*“, a tedy prostředkem vyjádření státní či národní identity (Hojda 1996: 9).

Moderní pomník objevující se během 19. století se obdobně jako ten náboženský¹⁰ těší specifické nacionální devoci¹¹. Využívá svých schopností transcendentního působení pracujícího s lidskými emocemi a stává se národním a politickým symbolem. To popisuje například Pospíšil (1998): „*Současné uvolnění pomníku z městské zástavby umožnilo nejen zvětšit jeho rozměry, ale především rozvinout mýtotočnou transcendentní působení*“ (Pospíšil 1998 in: Hojda 1996: 54). Jako projev dějinných a politických událostí v jejich zmytizované podobě je výrazem kultu, také jeho zdrojem a příčinou a nese tak také mýtotočnou funkci (Pospíšil 1998: 11)¹².

---

⁷ Příkladem takové realizace je i pomník mistra Jana Husa na Staroměstském náměstí od sochaře Ladislava Šalouna, na jehož počátku stojí ostrá politická roztržka. V rámci diskuze z 25. listopadu 1889 probíhající po zasedání zemského sněmu nad umístěním pamětní desky Jana Husa na budovu Národního muzea se princ Karel Schwarzenberg neuctivě vyjádřil o husitech (označil je za bandu lupičů a žhářů). Jeho výrok vyvolal značný odpor mezi mladočechy. Jako reakce padlo rozhodnutí postavit Janu Husovi v Praze pomník.

⁸ O konkrétních projevech českého národního pomníkového kultu, který vzniknul v 60. letech 19. století více například Wittlich v publikaci *Sochařství české secese*. V této publikaci je zmíněna rovněž známá kritická stať F. X. Šaldy *Mor pomníkový*.

⁹ I v současnosti se stále můžeme setkat s množstvím takzvaných náboženských pomníků především z období baroka, jež se stávaly předmětem zbožné observace.

¹⁰ Za příklad náboženského pomníku lze označit takzvaná Boží muka, tedy drobné stavby ve tvaru sloupu nebo pilíře symbolizující sloup, u něhož byl z rozhodnutí Pontia Piláta bičován Kristus. Největší množství Božích muk pochází z období baroka a také první republiky.

¹¹ Prostředky, jež využívá moderní pomník, se v mnohém shodují s kultem náboženským. Pomníkový kult hojně využívá náboženské sémantiky.

¹² Nutnost politické příslušnosti k režimu a rovněž vášně, které pomník dokáže vzbuzovat, popisuje v souvislosti s náboženským pomníkem například Rak, když hovoří o osudu soch Jana Nepomuckého, tolik populárních v období baroka: „*Diskuze o jeho historické autentičnosti začala již na sklonku 18. století zpochybněním legendy a kanonizační buly; ještě předtím jeho kult napadali tajní nekatolíci, nepomucenské sochy byly tupeny, pomazávány fekáliemi a podobně*. Dodává však, že mnohdy je složité určit, zda se jednalo o reflektovaný odpor proti jednomu z ideologických sloupů protireformace nebo jen o projev blasfemie. V očích nastupující vlastenecké společnosti se Nepomuk stal přímo symbolem pobělohorského ponížení, jehož kult měl nahradit lidem úctu Mistra Jana Husa, nechyběly ani výroky o jezuitském podvodu (Rak 1994: 41). Jiným výrazným příkladem změny politického smýšlení je o mnoho let novější památník Stalina v Praze na Letné. Zatímco v roce 1949, kdy byla vypsána architektonicko-výtvarná soutěž na Stalinův pomník v Praze, vyšlo u té příležitosti speciální číslo časopisu *Architektura ČSR*, které bylo celé věnováno tématu soutěže o pomník, když byl poté o několik let později odhalen, ve stejném časopise vyšla pouze nenápadná noticka se základní informací a malou fotografií. To je jasným dokladem, že v roce 1956, v roce, kdy byl Stalin odsouzen za kult osobnosti, vztah k pomníku začal být ambivalentní vedoucí

1.1.1.2 Socialistický pomník – funkce a styl

Během éry socialistického zřízení v Československu typickými znaky socialistického realismu, dominujícího uměleckého stylu, jenž byl do zdejších podmínek od 40. let 20. století importován ze Sovětského svazu, byl maximální naturalismus a sociální a budovatelská témata¹³. Všichni tehdejší umělci byli nuceni tvořit v jeho duchu. Pozornost se tehdy obrátila nejen k politickým tématům, ale i historii. V 50. letech 20. století tak vznikaly pomníky hlásící se k myslbekovskému odkazu, jako například pomník Aloise Jiráska nebo pomník Boženy Němcové. V 60. letech se v rámci socialistického realismu začíná projevat modernější stylizace a častý je rovněž vznik soch uprostřed městských sídlišť. Éra normalizace tak jako v mnoha dalších oblastech přinesla zmrazení rozvoje a návrat k hyperrealistickému přístupu z 50. let. Zatímco ale v 50. letech patřili mezi oficiální sochaře absolventi meziválečných škol a jejich sochy tak jasně vykazovaly požadované kvality, pokud se jedná o formální stránku, sochaři 70. let, sami sebe označující za tzv. národní umělce, místo kvalit sochařských vykazovali spíše kvalitní konexe. ÚV KSČ mohl, i přes vypsání veřejné soutěže, rozhodnout, kdo pomník bude stavět. Na řadu tedy přišlo období formálně nedostačujících pomníků¹⁴. Dozvukem revoluce v roce 1989 se stala plastika umístěná ve veřejném prostoru, původně na Staroměstském náměstí, Trabant na nohách, směřující „čumákem“ k Západu z roku 1990. Bylo to první dílo umístěné ve veřejném prostoru od Davida Černého¹⁵. Ze stejného období pochází také Růžový tank, Kyvadlo na Letné, jehož autorem je Vratislav Karel Novák, pomník Jana Palacha a Jana Zajíce v podobě dvojitého kříže zapuštěného do dlažby (z přednášky Z. Lukeše, 12. 1. 2016, Klub Kaštan, Praha).

1.1.1.3 Současný pomník – funkce a styl

Současná společnost je spojena s hledáním vlastní identity. Tato potřeba má základ již v 19. století. Stejně tak stále pramení z přetrvávajícího socialistického odkazu ve společnosti a složitého období návratu k demokracii. S krizí lidské identity je spojeno rovněž postmodernistické hnutí. Od konce sedmdesátých let se v souvislosti s globalizací postmoderní civilizace píše o lidské identitě, o její krizi¹⁶. Přestože dnešní umělci pracují s

---

až k samotnému odstřelu v roce 1962. Ještě několik let poté kolovaly zvěsti, že rozstřelený pomník byl použit jako stavební materiál na silnici (z přednášky Z. Lukeše, 12. 1. 2016, Klub Kaštan, Praha).

¹³ K tomuto období se váže vznik pohřebiště sovětských vojáků na pražských Olšanských hřbitovech s centrální sochou krasnoarmějce, dílem sochaře Jaroslava Brůhy. Sem byly také později po revoluci roku 1989 přesunuty tehdy naopak již nevyhovující sochy z různých míst Prahy jako pomník Fučíkův, Švermův atp. Je zajímavé, že za touto iniciativou přemístění a instalace stojí politická strana – KSČM (z přednášky Z. Lukeše, 12. 1. 2016, Klub Kaštan, Praha).

¹⁴ Lukeš uvádí: „Špatný pomník poznáte vždy podle toho, že mu lidé dají nějaké pojmenování, např. věšák na kabáty Jan Šverma sochaře Nikla, Bedřich Smetana na sánkách“ (z přednášky Z. Lukeše, 12. 1. 2016, Klub Kaštan, Praha).

¹⁵ Tento sochař svými často výbornými nápady doslova opanoval pražskou scénu, žádný sochař nemá v Praze tolik soch, překonává i staré mistry typu Šalouna nebo Myslbeka (z přednášky Z. Lukeše, 12. 1. 2016, Klub Kaštan, Praha).

¹⁶ Na secesní pomníky je dnes nahlíženo spíše jako na sochy ve zvláštní situaci než jako na pomníky v obvyklém slova smyslu. Souvisí to s tím, že moderní umění se chce vrátit do života a spíše oslovovat než oslavovat. Hledání nových typů a

méně utopickými a autoritářskými recepty, než jakých kdysi užívala umělecká avantgarda, jejich snaha o to, aby se jejich díla stala běžnou součástí každodenního života, aby oslovovala větší okruh lidí než elitní vrstvu galeristů, aby byla schopna vyjádřit se k základním životním problémům, se zdá být stejně upřímná a otevřená. Stále je možné se setkat s vznikem děl, která své diváky nenechávají chladnými, způsobují ostře kritické reakce, stávají se předmětem cenzurních úvah, vyvolávají skandály a protesty a stupňují tak civilizační spor o smyslu umění jako takovém. Dějiny tento vývoj nepřerušily, dnes se však netýká jen pobuřující formy, ale spojuje se opět také s obsahem díla a projevuje se hlavně relativizací a nejednoznačností (Švácha 2007: 967). Kritice se nejvíce vystavuje užívání (proti)náboženských a politických symbolů a mnohé další. Snaha provokovat však většinou nebývá nejdůležitější motivací, jakkoli je vědomá. Častý je kontrast formy s obsahem.

Soudobé umění vykazuje pomyslný i skutečný přesun či návrat¹⁷ tvorby do veřejného prostoru¹⁸. Vstup umění do veřejného prostoru přitahuje stále větší počet mladých výtvarníků¹⁹. Instalování objektů ve veřejném prostoru²⁰ dnes není pouze předmětem debat o umění, ale v demokratických společnostech se stává podstatným bodem politické rozpravy²¹. Právě debaty týkající se pomníků ve srovnání s dalšími druhy objektů umístěvaných ve veřejném prostoru dosahují mnohdy výrazných rozměrů.

1.1.2 Transcendentní působení pomníku a jeho role v prostoru

Pospíšil v publikaci *Sacrum et profanum* (1998) uvádí, že pomníkový a náboženský kult jsou si podobné i po stránce funkční. Stejně tak jako pomníky náboženské si moderní

---

reakce na prostředí jsou hodnotami, kterými mohou secesní pomníky inspirovat a také ušetřit mnoho zklamání (Wittlich 2000: 279).

¹⁷ Moderní umění se už na začátku 20. století ocitlo z různých důvodů v určité izolaci vůči širokému publiku. Mnohokrát svou autonomii pociťovalo jako krizový stav a mnohokrát se pokoušelo z ní vymanit.

¹⁸ Z uměleckých projevů instalovaných ve veřejném prostoru lze uvést například vystoupení Davida Černého na Staroměstských dvorcích v Praze v roce 1990, kdy na sebe výrazně upozornil svým *Quo vadis?*, krácejícím trabantem před Staroměstskou radnicí, jeho Růžový tank na Smíchově téhož roku¹⁸ nebo knížete Václava posazeného na břicho svého koně a umístěného zprvu na Zlatém kříži v Praze v rámci projektu 99 CZ. Právě Černý pracuje se soudobým a konkrétním prostorem a instaluje své plastiky jako více či méně šokující zásahy do civilizace (Švácha 2007: 956).

¹⁹ Aktivitu tohoto druhu se od roku 1997 pokoušel mapovat pražský festival organizovaný Centrem současného umění (Švácha 2007: 962). Třetí výstava uspořádaná Sorosovým centrem současného umění, založeným v NY v prosinci 1992 pro sféru komunistických zemí s názvem *Umění ve veřejném prostoru*, předvedla v roce 1997 ve Veletržním paláci soubor pozoruhodných a nápaditých projektů, z nichž některé se realizovaly na velké akci v září 1998. Není vyloučeno, že právě tento počín probudil publikum z letargie a vnesl nový život do zdánlivě bezprizorních prostranství ve středu Prahy i jinde (Švácha 2007: 873).

²⁰ Vlastní jednotný současný umělecký směr je možné nazvat „*umění ve veřejném prostoru*“ a specifikovat jej jako zasazování uměleckých objektů převážně do prostoru měst, ulic, parků, všude tam, kde má na rozdíl od specializovaného prostoru, tedy galerie, laický konzument umění šanci s uměním setkat. Současná veřejná tvorba a jejím tvůrcům se nejedná jen o pobývání na nějakém konkrétním místě, ale i o to, aby k veřejnému prostoru řekla něco podstatného. V tomto smyslu se soudobá scéna jeví jako široký proud, v němž budou nepochybně stále více vynikat kvality výpovědi spojené se sociálním dosahem (Švácha 2007: 965).

²¹ O tom, že je veřejný prostor obzvláště politicky citlivou záležitostí, svědčí reakce na výstavu české výtvarné skupiny Pode Bal s názvem Malí (k) urví (Špálava galerie, Praha 2000). Tvořily ji fotografické portréty a biogramy osob, které jsou dodnes veřejně činné a které se více či méně problematicky diskreditovaly spoluprací s komunistickým režimem (Zelinský 2007: 15).

pomníky osvojují funkci poutního místa, uličního oltáře. Dodávají tak místům specifickou atmosféru přitahující další historické události. Často takovou hodnotu přinese místu až samotná výstavba pomníku. Pro podobná významově nabitá místa vyznačující se kumulovanou historickou zkušeností autoři²² užívají označení „*místa paměti*“²³. Důvodem objevu a uchování pojmu místa paměti je podle Nora mizení rituálů z našeho světa:²⁴ „*Jsou to rituály společnosti bez rituálů, znaky skupinového vyznání a příslušnosti ve společnosti, která směřuje k tomu, aby uznávala jen vzájemně rovné a totožné jedince. Místa paměti vydělují úsek pohybu historie*“ (Nora in: Bendová 2014: 574 – 581). Místo paměti je utvářeno prostřednictvím toho, kdo se na něm nalézá, skrze událost, která se na něm odehrává²⁵. Avšak ne všechna místa vykazují ve stejné míře tuto vzájemnou prostoupenost a zaměnitelnost se subjektem. Existují místa, u nichž je tato přítomnost zastřená, a naopak místa, u nichž je zjevná. Podle Pospíšila se jedná o specificky literární podobu sakrálního místa: „*...literárně pojaté místo v sobě nese vzpomínky na všechny bytosti, které se na něm ocitly (jejich příběhy tvoří často důležitou součást děje), a dokonce v sobě obsahuje různě explicitní informaci o podobných místech paměti*“ (Pospíšil 1998: 36)²⁶. Akt odhalování pomníků je ceremoniální, oslavný a přispívá k budování kultu. Roli hraje také moment provokace, kontroverze a odvety (Pospíšil 1998 in: Hojda 1996: 54).

Model posvátných míst je založen na citovém prožívání prostoru. Je to území, na kterém lidská bytost zažívá intenzivněji než jinde vlastní bytí, prostřednictvím obřadu nebo meditace vstupuje do kontaktu s božskými bytostmi, navazuje svůj vztah s vesmírem nebo v tomto případě s národem. Díky přítomnosti pomníků se tak popsané transcendentní procesy

---

²² Například Pospíšil kromě označení *místo paměti* používá rovněž tzv. *místo s tajemstvím*. Obsahově se jedná téměř o totožný jev. Pospíšil však místo s tajemstvím řadí specificky do literární sféry (Pospíšil 1998: 36).

²³ Například Nora do výčtu míst paměti řadí i události. Na jedné straně události nenápadné, jimž však budoucnost retrospektivně propůjčila velikost původu. Na druhé straně ty, v nichž se v krajním případě neděje nic, přesto jsou však okamžitě nadány silně symbolickým smyslem a jsou již v okamžiku, kdy se odehrávají, předčasnou vzpomínkou na sebe samé. Podle Nora současná historie prostřednictvím médií se neustále snaží vytvářet takový druh události. Místa paměti jsou dále hřbitovy, muzea, výročí, paměťhodné oblasti, místa přenosná (například Desky zákona), místa topografická, místa monumentálních památníků. Z hlediska symbolického se rozlišují místa určená státní mocí nebo nějakým sdružením, vždy seshora, vydechují často chladem a důstojností oficiálních obřadů. Ta druhá místa útočišť, svatyní spontánní věrnosti a mlčenlivých poutí. Jsou živým srdcem paměti. Existuje zde nevědomá organizace kolektivní paměti, kterou je zapotřebí přivést k uvědomění si sebe sama. Místa jsou naším okamžikem národní historie (Nora in: Bendová 2014: 596 - 597). Nora rozděluje místa paměti na fyzická místa budovaná a udržovaná za účelem vzpomínání, respektive připomínání, jsou jimi památníky všeho druhu. Nora se ujímá prostorové metafory, aby její pomoci mezi taková místa začlenil i místa funkční (spolky, učebnice) či symbolická (poutí či obřady) (Nora in: Bendová 2014: 602).

²⁴ Současný stav výstižně popisuje výrok: „*Národ již neslaví, ale studuje oslavy*.“ Místa paměti jsou podle Nora ustavována za pomoci převážně umělých prostředků a ve společenství, které přirozeně staví budoucnost výše než minulost, udržována vůlí víc než čímkoli jiným. Tato zhmotnění svědčí o jiném věku, přispívají k iluzi věčnosti. (Nora in: Bendová 2014: 581)

²⁵ V tradičních společnostech se nemluvilo o pouhých místech paměti, ale o celých prostředích paměti (Nora in: Bendová 2014: 574 - 579).

²⁶ Jestliže místo všední, profánní, místo bez tajemství je místem lidského hemžení, místem kolektivním, místem dialogu, byť ne vždy smysluplným, místem polylogu, který však vždy neznamená srozumění, místo paměti je místem individuální lidské zkušenosti, dialog nebo profánní blábol je vystřídán monologem, posvátným, samomluvou v nitru mlčením. Individuálnost tohoto místa je někdy natolik extrémní, že místo přestává být místem v tradičním smyslu – místem paměti je nitro. Zde vedený dialog je didakticko-obřadní povahy (Pospíšil 1998: 40).

odehrávají přímo v centrech měst. Procesy profanizace původních sakrálních míst a sakralizace míst nových (uctívání rodišť, hrobek buditelů, vůdců), kterých je jedinec v rámci dějin neustále svědkem, rozkolísávají dualistický model, ačkoli se o něj tyto nové ryze světské ideologie opírají. Místa mohou nabývat libovolných, dokonce i protikladných vlastností nebo mohou tyto zdánlivě skryté vlastnosti dál rozvíjet (Pospíšil 1998 in: Hojda 1996: 34).

Význam místa nesoucího monumentální pomník by neměl být zcela zaměňován s místem architektonickým. Jedná se o sochy nebo památníky věnované mrtvým, jejichž význam vyplývá z jejich vlastní existence, jejich umístění sice zdaleka není bez důležitosti, přesto však mohly být oprávněně lokalizovány jinde, aniž by se tím změnil jejich význam. Jinak je tomu u stavebních celků, které vytvořil čas a které odvozují svůj význam ze složitých vztahů mezi svými prvky „...jsou zrcadly světa nebo určité epochy...“ (Nora in: Bendová 2014: 596 – 597). Nový režim paměti se odehrává v soukromí. To vedlo k nové identitě „já“ mechanismů paměti a vztahu k minulosti. Čím byly kořeny vznešenější, tím větší činily samotné členy společnosti. Neboť skrze minulost společnost uctívala sama sebe. A právě tento vztah byl rozbit a nadále neplatí. Společnost dospěla do představy neviditelné minulosti, minulosti, kterou je prožívána jako zlom, paměti, která se promítá do diskontinuity historie²⁷. Pokud by nedošlo k intervenci historie, času, změny paměti bylo by nutné se spokojit s prostou historičností památníků (Nora in: Bendová 2014: 580 – 592).

---

²⁷ Identifikace s historickým odkazem je rovněž silným společenským i politickým stabilizátorem společnosti, pojítkem minulosti a budoucnosti a nezaměnitelnou hodnotou v celosvětovém měřítku (Potůček 2002: 478 – 481).

2 Diskurz

Diskurz lze definovat jako „*institucionalizovaný způsob mluvy, který reguluje a upevňuje jednání a tak uplatňuje moc*“ (Link 1983: 60 in: Wodaková 2002: 62).

„*Popis diskurzu jako sociální praxe naznačuje dialektický vztah mezi určitou diskurzivní událostí a situací, institucí a sociální strukturou, které ji konstruují: diskurzivní událost je jimi utvářena, ale také je ovlivňuje.*“ (Fairclough 1997: 258 in: Wodaková 2002: 11). Diskurz neboli ideově-estetické paradigma je nutné chápat tak, že je sociálně konstitutivní, tak i sociálně podmíněný. To znamená, že utváří situace, předměty vědění a sociální identitu lidí a skupin či vztahy mezi lidmi a skupinami lidí. Pomáhá udržet a reprodukovat status quo, ale přispívá i k jeho přeměně. Podle základního vymezení pojmu diskurz tak, jak jej definují Fairclough a Wodaková, může diskurz představovat vše od historické památky (místo paměti), politiky, politické strategie, vyprávění, textu, hovoru, řeči či konverzace. Východiskem pro tuto práci je tedy stav, kdy jsou jednotlivé promluvy týkající se výstavby pomníků utvářeny dominantním diskurzem vládnoucím ve společnosti, zároveň však tyto jednotlivé promluvy dále ovlivňují dominující diskurz a posouvají jej. To, jakým způsobem se utváří diskuze nad výstavbou pomníků, může zrcadlit stávající míru nacionalismu ve společnosti, dokonce i směr těchto nálad. Odhaluje se tak momentální dominance určitého diskurzu. Kromě sociálně-kulturního diskurzu je pomníková tematika spojena rovněž s mocensko-politickým diskurzem nebo tzv. diskurzem minulosti²⁸. Rozličné diskurzy se navzájem úzce proplétají a společně utváří přelévající se masu celkového společenského diskurzu. Nejsou přitom pouhými výrazy sociální praxe, ale slouží určitým cílům, jmenovitě výkonu moci (Wodaková 2002: 49). Fairclough a Wodaková k tomu dodávají: „*Jelikož je diskurz tak sociálně důležitý, vyvolává podstatné otázky moci. Diskurzivní praktiky mohou mít závažné ideologické účinky – mohou pomáhat produkovat a reprodukovat nerovné mocenské vztahy například mezi etnickými či kulturními většinami a menšinami, a to skrze způsoby, jakými reprezentují věci a umísťují lidi*“ (Fairclough 1997: 258 in: Wodaková 2002: 11).

2.1 Objekt pomníku v rámci diskurzu

Pomník jako umělecké ztvárnění je v práci postaven na úroveň textu. Každý text posouvá hranice historického světa a redefinuje to, co je v něm považováno za relevantní.

---

²⁸ Mluví o něm například Wodaková (Wodaková 2002: 11).

Existuje zde napětí mezi poznávací funkcí a funkcí estetickou, mezi tím, o čem texty jsou a tím, jak, kým a pro koho vznikly. Umělecké ztvárnění je vždy historicky situováno, čtenáři chtějí číst texty aktuální, které vypovídají o jejich světě. To, zda během dějin obstojí, dále závisí nejen na jejich obsahu, ale i na formě. Jakkoli jsou procesy probíhající v rámci dějin státu relativně pomalé a adaptace nových struktur je vždy složitá, pouze „aktuální“ ztvárnění bez kvality je tak během doby přirozeně odsouváno pod nápor nových témat. Dochází k neustálé konfrontaci nových požadavků a ochrany vytvořeného dědictví. Ty nejdůležitější jsou zachovány alespoň jako svědectví o době minulé. Například Zelinský srovnává literární dílo s ostatními druhy uměleckých ztvárnění. Pokud je podle něj možné identifikovat narativní roviny v prostoru literárním, je tak možné činit i v prostoru výtvarném. „*Mají-li osudy knihy, mají je i obrazy. Od záměru, přes návrh, realizační peripetie, ale také dějiny, recepce atd. A také je zde něco jako vnitřní příběh, příběh interpretace, zdánlivě statický, který je ale dynamizován proměnami diskurzů a paradigmat, během nichž je dílo v kontextu přítomno*“ (Zelinský 2007: 18). Stejně jako se definovala strukturální estetika fenoménu aktualizace v prostoru literárním, tedy diskurzivním, je možné o aktualizaci mluvit i v prostoru jiného znakového systému. Jedná se o dynamickou společenskou sílu, působící proti ochuzení a schematizaci konvenčního vidění a myšlení „...je vepsána do objektivní struktury díla a podmiňuje jeho estetický účín...“ (Chvatík 2001 in: Zelinský 2007: 18) proměňuje jeho estetickou emoci v umělecké poznání.²⁹

McLuhan zároveň předpokládá přímočaré působení uměleckých děl skrze média, podle něj umění nepůsobí nijak jinak než svými účinky na lidské pozorovatele. A umění stejně jako pop-kultura i sdělovací prostředky má schopnost prosazovat vlastní sdělení tím, jak zasazuje lidskou komunitu do nových vztahů a postojů. Odtud známé: *To, co jsme již zažili v jiné situaci, náhle vystupuje v nové podobě* (McLuhan 1991: 174).

2.2 Proměna vnímání pomníku v rámci jednotlivých historicko-politických diskurzů

Pomníky v obecném pojetí souvisí s hledáním státní či národní identity, slouží jako vyjádření kolektivního historického vědomí, kolektivní paměti, zachycují oblíbené stereotypy či tradice, doporučují vzory k následování. Paměť tak směřuje do míst, jež jsou chápána jako

---

²⁹ V umělecké rovině je proměna českého nebo nejlépe vyjádřena Smetanovým zhudebněním nacionálního českého mýtu. V cyklu symfonických básní MÁ VLAST, stejně jako ve slavném Libušině proroctví, je role garanta národního bytí jednoznačně přiřčena tradici husitské, ačkoli v MĚ VLASTI se přímo nabízelo po citaci písně Božích bojovníků (Tábor) využít v Blaníku chorálu svatováclavského. Jako další příklad se uvádí doprovod popřevratového nadšení silnými antipatiemi vůči katolické církvi – zničení mariánského sloupu na Staroměstském náměstí v Praze, boření soch sv. Jana Nepomuckého a další projevy „hurá radikalismu“ (Rak 1994: 42 - 45).

„symbolická ztvárnění minulosti“. Kolem těchto míst pak „*může být minulost znovu prožívána a ritualizována*“. Je však nutné zdůraznit, že obraz minulosti se stále proměňuje, a to s ohledem na priority společnosti nebo její politické elity. V závislosti na „oficiálním“ pojetí minulosti se pak mění také inventář pomníků sloužících jako místa paměti. Jak konstatuje ve své knize autorské duo Hojda a Pokorný, „*od samého počátku představuje téměř každý pomník určitý politický čin*“. V zásadě pak záleží na tom, kdo daný pomník legitimizuje. Často to bývá vládnoucí moc nebo s ní spřízněné skupiny, lze se však setkat též s pomníky opozičními. Pomník se pak stává jakýmsi terčem politických střetů. U pomníků se manifestuje, směřují k nim průvody, proti pomníkům se demonstruje. Ve snaze vypořádat se s minulostí dochází k likvidaci nevyhovujících pomníků jakožto symbolů starého režimu, budují se pomníky nové. Jako například ve 20. století v souvislosti s nacistickou okupací či s nástupem socialismu a poté opět jeho svržením. Mnohdy tak činí sama vládnoucí moc. Pomník tedy může dobře posloužit režimu a jeho ideologii, stejně tak dobře mu může překážet (Hojda 1996: 14 - 20).

Čtení textů v podobě moderních pomníků je podmíněno rovněž existencí národních mýtů neboli představ o sobě samých vycházejících z dějin národa a historií neustále potvrzovaných. Z toho vyplývá i samotný přístup příslušníků národa k různým druhům pomníků. Dějiny jednotlivých národů chápány jako svébytné organismy plnicí nezastupitelné poslání ve světovém měřítku se ustavily v 19. století. V tomto smyslu sehrál pozitivní roli nacionalismus³⁰ na úkor individuality popírajícího středověkého universalismu. Idea jednotného národa pomohla překonat stavovské rozdíly, kdy společně sdílené vlastenectví bylo svazkem spojujícím všechny společenské vrstvy³¹. Témata čerpaná v minulosti se stala také inspirací v umění, které se tak prostřednictvím uměleckého zpracování historické látky zapojovalo do národotvorného procesu jako jeden z jeho nejdůležitějších činitelů. Umělecké ztvárnění historických námětů bylo považováno za jeden z nejdůstojnějších způsobů uměleckého vyjádření³². Tato díla působila také jako způsob popularizace historických poznatků, a tím i národního uvědomění. Díky uměleckému ztvárnění historických námětů tak

---

³⁰ Je všeobecně známo, že v Čechách převládlo etnické či jazykové pojetí národa, jenž není totožný se státem a mnohdy ani s obývanou zemí. Pokus o postavení se proti etnickému pojetí národa, vžitému právě v Čechách, důrazu na občanský princip, aspirující k vzniku jednotného československého politického národa, jenž by se k jednotlivým etnickým složkám projevoval anacionálně, byl bezvýsledný (Rak 1994: 108).

³¹ Josef II. byl umírněný, podporoval práva menšin v mocnářství.

³² Vedle toho měly kromě vědecky orientované historiografie podobně silný účinek beletrie, historické romány a povídky zprostředkovávající historické poznání ideologickými konsekvencemi (Rak 1994: 22).

docházelo k přebírání tradic, autostereotypů i soudů o ostatních národech, které se často projevují až dodnes (Rak 1994: 13)³³.

Komplexně porozumět sdělení zmiňovaných textů je možné až s určitým odstupem. To dokládá například Bělohradský (2009): „*Podmínkou porozumění je nezávislost na textu jako politické instituci, na jeho autoritě a moci ve společnosti*“ (Bělohradský 2009: 48 – 49). Samotná základní srozumitelnost však podle něj předpokládá předem stanovenou dohodu o způsobu, jak jej lze číst. Číst texty tak znamená podílet se na dohodě o čtení podmíněné chráněnými kulturními aparáty dané doby, jako jsou literární věda, školní výuka nebo odborná periodika. Zmiňuje také možnost takzvaného podvrtného čtení, po němž následuje alternativní dohoda. Takové dohody o čtení stanovují, jaké typy diskurzů budou považovány za vhodné pro účely hledání smyslu textu. Příkladem jsou diskurzy o třídním boji, o budování státu, o lidských právech, o holocaustu, o obraně přírody, o napětí mezi dějinami a příběhem jednotlivce, o absurdnosti lidského údělu atp. Dohody o čtení textů se mění nejčastěji s příchodem nových čtenářských generací, jejichž „*smysl pro čtení textů*“ je určován konkrétní klíčovou událostí³⁴. Každá generace má svůj určující zážitek, o jehož výklad se mohou vést spory. Zásadně odlišné dohody o čtení textů platí například pro ztracenou (čapkovskou) generaci první světové války, pro generaci budování nové demokratické republiky, pro generaci hospodářské krize či obrany národa, pro generaci Mnichova či takzvaných modrých košil, obrodného procesu, normalizace nebo generaci polistopadového návratu ke kapitalismu, generaci komerce (Bělohradský 2009: 48 – 49)³⁵.

V rozdílných režimech je vnímána i rozdílná role, kterou politici umění přiznávají: totalitní politici brání historické světy, k nimž patří, před posuny, které do nich umění může vnášet. Totalitní režimy totiž na jedné straně zastávají funkci regulativní a normativní. Kladou normy zkonstruované z dílčích momentů tradice (... za cenu její podstatné celkové deformace

---

³³ Ještě dnes se v polemikách projevují ozvuky starých stereotypů. V obraně proti nim pak vznikají stereotypy nové – jako např. paušální odsuzování národního obrození jako výronu českého nacionalismu (Rak 1994: 108).

³⁴ Přechody jsou složité. Příčinou může být myšlenková pohodlnost nerada opouštějící stará známá a vžitá schémata, dále je třeba počítat s lichotivou podobou národního historického mýtu apod. Tematiku historického vědomí, povědomí a tradic využívá např. M. Hroch (Hroch in: Rak 1994: 5)

³⁵ Zelinský v současném vztahu k památkám odborné i laické veřejnosti a politických elit považuje za takovýto určující zážitek polistopadový postoj k desetiletím komunistického režimu. Nezdráhá se popsat stalinismus jako traumatické místo a neuralgický bod evropských novodobých dějin s tragickými individuálními důsledky. Typickou je neochota veřejnosti a politických elit se sebekriticky vyrovnat s vlastním podílem na „*budování socialistického zřízení*“ (Zelinský 2007: 49)³⁵. Současně konstatuje složitý přerod diskurzů mezi sebou a pomalé procesy spojené s vypořádáváním se s dobou minulou: „*Současní studenti jsou vybízeni býti kritickými k literatuře typu příruček z dané doby, ve veřejném prostoru však zůstávají práce poznamenané zkrslým ideologickým viděním. Na místo těch původních kanonických ještě nenastoupily práce nové a rozsahem srovnatelné. Přichází období analytického, kritického hodnocení na základě bohaté pramenné základny, děje se tak v pracovních mladší badatelské obce.*“ Dějiny tak můžeme chápat jako budování mostů mezi starými a novými dohodami o čtení, některé z nich jsou zároveň střeženy přísnou diskurzivní policií (Zelinský 2007: 8 - 9).

dané propojováním prvků z různých časových rovin a důsledným potlačováním všeho, co se nehodí). Na druhé straně mají funkci, kterou lze označit jako adaptační. Svět socialismu byl překládán jako tradiční, autentický svět českých hodnot. Národ se zdál být od nich pouze na čas vzdálen buržoazní kulturou, která přerвала přirozené lidové kořeny, na nichž stavěli naši buditelé. Budování nové kultury tak bylo podle této logiky návratem k vlastním základům, z nichž se zrodila česká kultura a od nichž byla v podstatě cizorodými zásahy odvedena, bylo tedy návratem k přirozenosti. Naopak demokratičtí politici považují posuny hranic historických světů vyvolaných uměleckou tvorbou za podmínku růstu demokratického společenství.

2.3 Současné utváření české národní identity

Jednotlivé diskurzy udržují kulturu při životě a mění ji. Podle Hallidaye to činí tak, „že se zmocňují metafor, jejichž prostřednictvím jsou základní premisy kultury vyjádřeny. Každý diskurz do jisté míry mění význam metafor tím, že je používá v kontextech, ve kterých ještě nebyly použity. Tyto pozměněné významy se pak dále používají, aby vyjádřily základní premisy kultury v dalších diskurzích. V tomto smyslu není kultura sama o sobě diskurzem, ale je probíhajícími diskurzy reprodukována a neustále měněna (Halliday 1978: 124 – 125 in: Holý 2001: 176). Například Holý však v tomto ohledu upozorňuje na důležitou roli politické praxe: „Základní premisy české kultury a způsob, jakým Češi konstruují svoji národní identitu, ovlivňují nejen probíhající diskurzy, ale například i způsob, jakým v Československu skončila komunistická vláda a jak probíhal proces transformace“ (Holý 2001: 176). Nové diskurzy základní premisy české kultury znovu potvrzovaly, na druhé straně ale i nenápadně přetvářely. Česká identita tak podle Holého by spíše než jako nadčasová a neměnná měla být vnímána jako konstrukce neustále pozměňovaná politickou praxí³⁶. Národní identita je v tomto smyslu spíše nekonzistentní směsicí navzájem soupeřících hodnot a pojmů než jednotný myšlenkový systém (Holý 2001: 176).

Na vytváření české národní identity měla bezesporu tato konkrétní politická praxe vliv. V průběhu 20. století byli lidé v důsledku měnících se politických režimů nuceni měnit své přesvědčení, nebýt identickými ve vztazích, nedojít souvislého vývoje, a tak nebýt schopni upřímnosti především sami k sobě (Česká vize 2011: 47). V praxi to znamenalo, že pokud chtěl člověk stoupat ve společensko-statusové hierarchii, musel dělat straně ústupky.

³⁶ V extrémním případě je dochází ke ztrátě identity. Ta znamená neschopnost vytvářet vztahy schopné odolávat náhodě proměňujících se okolností a z nich odvozovaného okamžitému účelu. Vztahy, postoje, motivace k jednání jsou pak určovány proměňujícími se okolnostmi a tedy náhodně: to, co jsem, co si myslím, jak jedním, jsem díky okolnostem nikoli jim navzdory (Česká vize 2011: 44).

Důsledky toho si s sebou Češi nesou dodnes. Jako po 1968 nikdo nevstupoval do KSČ s vírou v komunismus, stejně tak bylo po roce 1989 výhodné být liberálem a těžit z možností volného trhu. Na formování občanské a politické kultury po listopadu 1989 tu měli normotvorný klíčový vliv ti lidé, kteří disponovali jistou kombinací kapitálů již za normalizace a pro které nebyl problém – lépe řečeno bylo to v jejich zájmu – si tento kapitál uchovat a rozvinout v nových poměrech (Česká vize 2011: 44). S popsanou politickou praxí souvisí fakt, že česká národní identita získala naopak na přizpůsobivosti. O té v souvislosti s nacionalismem hovoří například Mary Heimannová ve své publikaci *Czechoslovakia, the state that failed*.³⁷ „V Československu vládl nacionalismus, který se přizpůsobil každé ideologii, demokratické, autoritářské, komunistické, socialistické i fašistické. I po pádu komunismu zůstává nacionalismus ve střední Evropě nezreformovanou a zatvzrelou silou“ (Heimannová 2009: 406).

2.4 Mýtus jako součást diskurzu

Mytologie jakožto věda je tvořena zároveň sémiologií, coby formální vědou, a ideologií, tedy historickou vědou³⁸. Věnuje se totiž idejím, jež nesou určitou formu. Mýtus jakožto součást ideologie³⁹ podléhá pravomoci diskurzu. Nedefinuje se předmětem svého sdělení, ale tím, jakým způsobem toto sdělení vyslovuje. Barthes takto stanovuje formální omezení mýtu vyčleňující jej z obecného univerza promluv. Stejně tak pomník vnímán jako zhmotnění dějinné události v sobě nese své sociální užití. Jeden ze způsobů, jakým člověk uchopuje mýtus, je kult. Právě o významu kultu se hojně hovoří v souvislosti s pomníkem (Barthes 2004: 107). Otto rozlišuje role zjevování mýtu. Právě jedna z jím jmenovaných úrovní, úroveň transcendentní, tvoří tak důležité pozadí, ze kterého se rodí jak potřeba pomníky budovat, tak potřeba k nim posléze vyjadřovat své názory. Jedná se o oblast, do níž patří vše, co člověk vytváří za účelem duchovního vytržení: chrámy, sloupy, modly atp. Patří sem i umělecká díla, ustálená jednání, obřadné kultovní akty. V jiné úrovni mýtus vstupuje do promluv, slovo samo se stává pravdou, nikoli pouhou racionalizací (Otto 1991: 52)⁴⁰.

---

³⁷ Publikace je zde uvedena jako doplnění. V anglofonním světě, kterému byla primárně věnována, byla přijata jen velmi rozpačitě.

³⁸ Podle Nora je každá historie svou povahou kritická a všichni historikové tvrdili, že odhalují lživé mytologie svých předchůdců (Nora in: Bendová 2014: 576).

³⁹ Thompson popisuje ideologie tak, že pojem odkazuje k sociálním formám a procesům, které zprostředkovávají oběh dominantních symbolických forem ve společnosti (Thompson 1990 in: Wodaková 2002: 116).

⁴⁰ Třetí rovina podle Otty představuje obřadní rituál (Otto 1991: 54).

2.4.1 Kultovní rovina mýtu spojená s výstavbou pomníků

Živoucí mýtus bývá spjat s kultem. Kult bez mýtu ani mýtus bez kultu neexistuje⁴¹. Kult je způsob, kterým člověk na mýtus odpovídá, jakým mýtus ztvárňuje. To zahrnuje obřadní úkony, které jedinec podniká ve vztahu k mýtu, přičemž tyto úkony nejsou způsobem představování si nebo vysvětlování, ale přirozenými akty. Kde mýtus v této ryzí formě stále žije. „Není rozdílu mezi posvátným a profánním, jelikož obojí tvoří jeden celek, vše je součástí kultu“ (Otto 1991: 54). Právě zde vystupuje mytologická role pomníku. Pomník představuje fyzické zhmotnění časového úseku neboli období či události, již společnost přikládá význam. Pomník, i díky svému „kultovnímu“ náboji, tak na jedné straně může vzniknout na základě mýtu předávaného mezi jednotlivými vedoucími diskurzy, může ale také sám o sobě podporovat a vytvářet mýty nové. V obráceném sledu poté mýty, které přetrvávají v převládajících diskurzích, ovlivňují smýšlení společnosti o sobě sama, a tedy ovlivňují její přístup k pomníkům coby národním symbolům⁴². Souvisí tak i s výslednou podobou realizací⁴³.

V následujících kapitolách se budu věnovat rovněž konkrétním mýtům pocházejícím z období totality (tzn. od roku 1948 do 1989), ale také období národního obrození (obdobím národního obrození je myšlen proces vedoucí k národní uvědomělosti probíhající od poslední třetiny 18. století do roku 1848).

2.4.2 České mýty pocházející z doby národního obrození

Česká společnost první poloviny 19. století se snažila překonávat svou kulturní a ekonomickou nevyspělost i neúplnou sociální skladbu především zdůrazněnou historizující rovinou a svůj výklad současného světa budovala převážně na základě své vlastní vize o minulosti, svých mnohdy účelově vytvořených historických tradic. Například Nora hovoří o nutnosti vzájemného doplňování mezi historií, tradicí a národem, o symbióze ve všech rovinách, vědecké, pedagogické, teoretické a praktické. „*Národní definice přítomnosti žádala své ospravedlnění osvětlením minulosti. Z hlediska účelu, jímž je ustavení národa, představují naopak obory politiky, vojenství, biografie a diplomacie pilíře kontinuity. Nejpronikavější erudice přidává jednotlivý detail ke kapitálu národa nebo jej z něj odečítá. Historie je*

⁴¹ Ve chvíli, kdy společnost pozbude mýtus, přijde referenční opory ve skutečné společné řeči. Tento vývoj lze překonat pouze vzestupem ke společenství dějinnému (Debord 2007: 101).

⁴² Místa paměti slouží jako rezervoáry něčeho, co nazýváme kolektivní pamětí. Kolektivní paměť je nedílnou součástí našich osobních i společenských identit, podílí se na jejich formování a udržování (Halbwachs in: Nora in: Bendová 2014: 602).

⁴³ Například Wittlich se k významu národního mýtu ve vztahu k proměně funkce pomníku v 19. století vyjadřuje: „Byly to dějiny, nebo lépe řečeno národní mýtus, který poskytl útočiště obrazotvornosti a schůdné pole k řešení dilematu vyjádření vztahu mezi jedincem a kolektivem. I tady bylo nutné hledat umělecké řešení celé otázky odpovídající potřebám názorného symbolismu. Celá otázka nemohla být totiž řešena jen příležitostně. Musely být nalezeny určité tematické motivy, které by zaručovaly komunikativnost hlášených idejí na rovině uměleckého zobecnění. Úsilí muselo zase směřovat k vytváření jistých typů pomníkového zobrazení, které by měly i stylovou formu (Wittlich 2000: 272).

posvátná, protože národ je posvátný. Prostřednictvím národa se naše paměť udržela v oblasti posvátna“ (Nora in: Bendová 2014: 577). Vznik Československa ve skutečnosti „českou otázkou“ nevyřešil, a tím podivuhodnější proto je, že česká veřejnost dodnes spatřuje v Masarykově myšlenkovém dědictví jeden z významných nosných pilířů své kolektivní identity, svého národního vědomí (Revue Prostor 32 1996: 18). Z této doby česká společnost také získala i „historické“ zdůvodnění postojů většiny svých členů. Vytvořila se tak ideální představa českého pravěku pro nacionální interpretaci národních dějin: vrozená demokratičnost a mírumilovnost, stálá obrana proti německé expanzi a autochtonnost českého vývoje (Rak 1994: 17 – 19). Tradiční obraz národních dějin a z něho vycházející postoje k aktuálním problémům, vytvořené během prvních tří čtvrtin 19. století, jsou zatíženy množstvím rysů, které se již dlouhou dobu naprosto v ničem neshodují se současným stavem poznání historické vědy. Ta se občas snaží o změnu společenského historického vědomí prostřednictvím historiků stavějících proti sobě tradici a výsledky svých zkoumání. Často, především v době společenských převratů, se k nim připojuje radikální publicistika libující si v „bourání mýtů“⁴⁴.

2.4.2.1 Kult historie

Národní minulost začala být v 19. století vnímána jako společně sdílený osud, společné dědictví celého národa.⁴⁵ Konstitutivním prvkem nové společnosti se stával nacionálně interpretovaný historismus⁴⁶. Kult historie zasáhl v první polovině 19. století téměř všechny sféry společenského života a starobylost se stala jednou z nejuznávanějších hodnot. Historická argumentace s důrazem na katolickou historickou tradici byla také jedním z hlavních nástrojů obrozeneckých myslitelů při prosazování národně politických požadavků⁴⁷. Právě vliv historismu měl postupně na svědomí vzrůst národního cítění. Úzké propojení nacionalismu a historismu bude nejspíš jednou z příčin tak silného udržování

---

⁴⁴ Proces bourání bývá ale mnohdy stejně křečovitý a vykazuje stejně malou míru historické poučenosti jako zatvrzele obranné postoje tradicionalistů. I historik je spjat se svou dobou a do své interpretace minulosti nutně promítá své vlastní zkušenosti. Bez této vazby by se historiografie změnila na pouhé registrování dat, na druhé straně není přípustné, aby se změnila v publicistické posluhování aktuálním potřebám a rezignovala na vědecké poznání.

⁴⁵ Bělohorské vítězství katolíkům prosadilo triumf katolické víry. I čeští barokní vlastenci, aniž by pocítovali nějaký rozpor mezi svým národním cítěním a svou vírou. Ten se začal projevovat až s nástupem moderního nacionalismu na počátku 19. Století v obecné evropské mentalitě vystřídal dosavadní dominantní postavení náboženství. Teprve od té doby je v českém povstání zdůrazňována národní nota (jedná se vlastně o obdobný proces sekularizace výkladu minulosti, jaký jsme pozorovali již v případě husitství) a bělohorské porážce je spatřována katastrofa celonárodního dosahu.

⁴⁶ Je nutné podotknout, že v českém případě měl obrozenecký historismus velmi těžké začátky. Kořeny historizující orientace sahaly až do 17. století do doby pobělohorské a společenský vzestup byl většinou vázán na osvojení němčiny.

⁴⁷ Česká kultura, vědomá si svého historického podmínění tuto kvalitu dále estetizující, si prošla vývojovými fázemi od emancipace od vzniku mimočasového, ve své podstatě sakrálního produktu (posvátná národní hodnota), jehož hlavní funkcí je vzbuzovat iluzi normálně fungujícího (ale v reálu ohroženého či téměř neexistujícího, k anormalitě odsouzeného) společenství. Postupné směřování ke skutečnému kulturnímu organismu reflektujícím stále více potřeby souběžně se utvářející národní komunity, konfrontující se s jinonárodním kontextem nikoli již především na základě pasivního přejímání nebo negativní vazby (vytváření antihodnot k hodnotám cizím) (Holý 2001: 220 – 233).

mnoha prvků obrozeneckého historismu v českém národním vědomí⁴⁸. Navíc v podstatě dodnes trvá přesvědčení o naprosté unikátnosti českých dějin (Rak 1994: 16). Politická rétorika po roce 1989 vycházela ze spontánního historického vývoje, dlouhodobě a přirozeně se vytvářejícího českého státu, a tedy na jakési znovuoobnovení historického českého státu, který se po tisíc let přirozeně vyvíjel a existoval v hranicích současného státu (Holý 2001: 170). Vztaheno k pomníkové problematice lze předpokládat současnou citlivější hranici vnímání historizujících pomníkových témat a tendenci k značné protichůdnosti interpretace jednotlivých témat.

2.4.2.2 Představa malého národa

Jedním ze zavedených mýtů je představa malého národa. Kromě historických reminiscencí byly tyto pocity překonávány zdůrazňováním slovanské vzájemnosti⁴⁹. Například tíhnutí k ateismu ve společnosti může kromě totalitního diktátu souviset rovněž s tím, že oddání se sakrálnímu může malému národu neustále ohrožovaného silnějšími sousedy, v zájmu svého fyzického přežití připadat jako přehnaný výdobytek, a naopak nejlepší prevencí a obranou se jeví vše rozměňující pružná střízlivost. Ukrývá se zde i jistá dávka parodie obrozenecké snahy po pozdvižení národa, v níž samotné obrození trvá fakticky stejně dlouho jako snaha parodovat vlastní obrození (Pospíšil 1998: 32). Rozloha území státu či počet obyvatel však nemusí být jediným měřítkem. Představa o vlastní „malosti“ se prolíná i do smýšlení o sobě samých jako neschopných velkých a odvážných činů. Vznikají tak tendence k vlastnímu podceňování případně zesměšňování.

2.4.2.3 Sakralizace začínání

Macura se ve své publikaci *Šťastný věk* (1992) věnuje charakteristickým rysům ustavujícího se českého národa v době 90. let. Jako zásadní rys společenských procesů se jeví tzv. *sakralizace začínání*. Již obrozenecká ideologie adaptovala koncept mladého národa (Macura 1992: 237). A tak strukturu sakrálního roubovala na tvarosloví národně uvědomělejší kultury německé. Ve snaze českých vlastenců založit národní sacrum se však neustále projevovala dvojí antinomie. Antinomie toho, co se přebírá a předává a romantického zakládání, samo podléhajícího rozporuplnému přejímání z kultury německé. A antinomie v rámci sakrálního, které se obecně předkládá jako sakrální a zároveň má zůstat partikulárním,

⁴⁸ Součástí dědictví vlasteneckého historismu je pocit dramatického střídání období výšin a úpadku (Rak 1994: 16).

⁴⁹ V přímém rozporu s vírou v individualitu zcela samostatně pojímané historie české, na podobné rozpory jsou bohaté všechny nacionální ideologie. Jako specifický rys Slovanů je vnímána jejich „holubičí povaha“ pojící se s posláním národa coby nositele humanity. Všechny hlavní komponenty slovanského citění tak, jak se vytvořily během první poloviny 19. století, žily v českém myšlení dále bez větších změn. Byla to představa o vrozené slovanské mírumilovnosti, o prozřetelnosti dané příbuzenstvím jazykovým i duchovně společnému všem slovanským kmenům a národům, které by se mělo projevit v jejich společné vědě, kultuře i politice (Rak 1994: 113).

tedy národním (Pospíšil 1998: 28). Obrozeneckou ideologií osvojený komunikační tón nabízí jasné způsoby čtení. Jedním z nich je neustálá konfrontace.⁵⁰

2.4.2.4 Nepřátelství vůči sousedním národům

Hluboce zakořeněno je také vědomí odlišnosti vůči ostatní společnosti, přičemž však současně působí snaha o přetrvání sounáležitosti s evropským národním společenstvím. V kontrastu k tendenci vnímat jednotné slovanské dějiny a jejich jedinečný průběh, jak o tom v kapitole 2.4.2.2 hovoří Pospíšil, jsou naopak Němci v rámci přenášených hodnot vnímáni jako odvěcí nepřátelé⁵¹. Česká společnost obecně prokazuje neobvykle málo zájmu o své sousedy a harmonické soužití s nimi. Jsou dokonce přesvědčeni, že soužití se sousedy se přirozeně pojí s problémy. Maďaři jsou chápáni jako přítěž v důsledku zaostávajícího rozvoje, Němci naopak jako odvěká hrozba⁵². Zajímavý je rovněž český postoj vůči Slovákům⁵³, který se například podle Holého během určitých historických úseků velmi podobal postoji vůči Němcům (Holý 2001: 161). Zároveň hráli roli přívěsku. Ve vztazích mezi Čechy a Němci existuje dodnes mnoho nezvládnutých a intelektuálně nevyjasněných emocí, předsudků a nezpracovaných míst. Česká potíž s Němci je zajímavá především proto, že souvisí s českou otázkou. Česká společnost nikdy nežila jako územně a státoprávně jednoznačně ohraničená, autonomní a etnicky čistá. Teprve po druhé světové válce zůstaly v Československu v podstatě jen příslušníci oněch dvou národů. Ani oni však nedokázali vzájemně úspěšně spolužít. Po generace vedené diskuze o české otázce vykazují vysokou míru národní sebestřednosti, nedostatečné vnímavosti, málo vyvinutý cit pro politické skutečnosti, potlačování kolektivní paměti ve vztahu k těm, s nimiž sdílí společné dějiny provázené bujením emocí a panických obav projevujících se v mnohých reakcích⁵⁴.

Obecně je znatelný nesebevědomý postoj vůči okolním národům projevující se jak prvoplánovým podceňováním se nebo také stavění se do role toho, kdo pohrdá.

---

⁵⁰ Tomuto tématu se dále věnuje Macura (Macura 1992: 236 – 238).

⁵¹ Například husitské hnutí nebylo během období národního období ani zdaleka tolik interpretováno aspektem náboženským jako spíše národnostním. Bylo vykládáno jako jedna z epizod věčného česko-německého boje. Politický obsah měla i otázka původnosti českého či německého etnika v Čechách; který národ má být vlastním nositelem české státnosti a českých politických práv. Na tuto otázku odpovídala česká publicistika jednoznačně – prvorozenství patří Čechům a německé vlivy se omezují pouze na vnější jevovou stránku (Rak 1994: 101 - 103).

⁵² Postava Kafky, tedy spisovatele německé národnosti působícího v Praze, jako vývozní artikl v tomto směru tvoří výjimku (Revue Prostor 32 1996: 14).

⁵³ Česko-slovenský konflikt je občas chápán jako konflikt rozumu a emocí (Nováček in: Mladá fronta DNES, 27. října 1992; Havel 1992; 64; Macura 1993: 40 - 41 in: Holý 2001: 161).

⁵⁴ Jedním z příkladů je proběhlá diskuze nad Benešovými dekrety (Revue prostor 32 1996: 12 - 22).

2.4.2.5 Absence aristokracie

Výrazným motivem dodnes přežívajícím v myšlení Čechů je absence aristokracie⁵⁵. Přestože až do sklonku 18. století to byla pouze šlechta, která tvořila český politický národ, reprezentovala jej před panovníkem a byla tak faktickým nositelem české státnosti, nakonec se nestala tak jako v okolních státech hegemonelem národní revoluce (Rak 1994: 75)⁵⁶. Fakt absence aristokracie a vyšších sociálních vrstev v české společenské skladbě byl ještě na počátku 19. století vnímán jako hendikep. Neexistence kapitálově a politicky silné české buržoazie se ale brzy stává důvodem k vlasteneckému okouzlení. Na místo šlechtice (= cizince) nastupuje český sedlák, rolník, tedy český prostý lid, který je sám zárukou dalšího trvání národa⁵⁷. V kontrastu je poté vnímána další mocenská složka uvnitř státu, a tedy úředník, konšel. V projevech tehdejší lidové tvořivosti byla potřeba nacházet původního nezkaženého ducha národů. Sbírány byly písně, pohádky, říkanky⁵⁸. Česká ideologie století tedy okázale zdůrazňuje, že Češi jsou národem lidovým, plebejským a tudíž demokratickým, a právě proto nám patří i budoucnost, na rozdíl od etnik, kterým tradiční vůdcovství aristokracie zabraňuje kráčet na cestě k pokroku⁵⁹. Obrozenecká ideologie využila rovněž obraz venkovské zbožnosti (Rak 1994: 85 - 87). Opačně je poté vnímána další mocenská složka uvnitř státu, a tedy úředník, konšel.

2.4.2.6 Metafora středu

Během vytváření českého státu nebyla na prvním místě zdůrazňována hodnota státu, nýbrž na první místo byla stavěna vlast – konstrukt spojující oba pojmy. Spojením Slovenska s historickými zeměmi Koruny české se Československo stalo umělou konstrukcí, což nakonec vedlo i k jeho rozpadu. Tato představa poukazující na nepřírozenou povahu provázela i kritiku meziválečného Československa. Politický diskurz předcházející vzniku České republiky však měl za cíl přesvědčit Čechy o nezbytnosti vlastního státu. Diskurz o českém státu obsahuje řadu rozporů ohledně konkrétních otázek i řešení problémů. Například neshody v tom, zda české země jsou nebo by měly být součástí západu, pramení

⁵⁵ V polovině 18. století spolu s liberalismem přichází také nacionalismus, který stojí za negativním obrazem šlechty v moderním českém myšlení (Rak 1994: 72)

⁵⁶ Asi poslední ránu zasadila pokusům věnit šlechtu do českého politického života aféra kolem umístění Husovy pamětní desky na novou budovu Národního muzea, k níž došlo na jednání zemského sněmu na podzim 1889. Proti mladočeské obraně tohoto návrh vystoupil kanovník Klement Borový a další řečníci. Největší ohlas ale vzbudil projev knížete Karla Schwarzenberga, který označil husitské učení za „komunismus 15. století“ a jeho stoupence za „tlupu lupičů a lhářů“. – potvrzení argumentů používaných proti šlechtě (Rak 1994: 78).

⁵⁷ Holý uvádí, že ve chvíli, kdy Češi hovoří o rozumu, míní buď prostý rozum, nebo zdravý selský rozum. Pomocí explicitně vyvolané představy sedláka tento rozum příhodně vyjadřuje vytváření hodnoty prostřednictvím kultivace – přeměnu přirozeně daného vědomým lidským úsilím (Holý 2001: 161).

⁵⁸ Obraz si dále upravovali k svému, jen těžko se smiřovali s častým výskytem erotických motivů a vulgarismů (Rak 1994: 89).

⁵⁹ Idealizovaný obraz českého venkova, jak si jej pro potřeby národního hnutí vytvořili převážně v městech žijící vlastenci, byl ovšem ve značném rozporu s realitou (Rak 1994: 87)

z užívání těchto opozit (Holý 2001: 171 – 172). Například Holý za ústřední bod české kultury považuje střed. Češi svou zem nevnímají jako západní nebo východní, nýbrž za střední Evropu. Jejich země leží na hranici mezi Východem a Západem. Východiskem politických debat již z období národní obrození je pozitivní obraz mostu mezi těmito celky a propůjčuje české identitě roli zprostředkovatele mezi rozdílnými hodnotovými systémy a stává se tvůrcem případné syntézy (Macura 1992 in: Holý 2001: 160).

2.4.3 Formování nacionalistických mýtů národního obrození během období totality (1948 – 1989)

Pro 20. století a téma pamatování hraje nezastupitelnou roli zkušenost s totalitními režimy, jednak ve smyslu jejich schopnosti kolektivní paměť konstruovat a využívat, jednak ve vztahu k zločinům, zejména genocidám a holocaustu. Ještě před skončením druhé světové války a bezprostředně po ní vycházelo množství memoárů a vzpomínek, románových zpracování líčících osudy obětí. Například nacizmus se ve svém rozměru a významu výrazněji tematizoval právě až od konce šedesátých let. Zájem o paměti z toho období postupně sílil s pamětníky, viníky i popírači. Úskalím kolektivní paměti je její potenciál instrumentalizace do politického nástroje. Politická dimenze vytváření, udržování a zejména využívání kolektivní paměti se pak odráží nejen ve své extrémní podobě jako součást propagandy totalitních režimů, ale i v každodenních politických soubojích⁶⁰. Po první světové válce se společnost myšlenkově přimkla k západní Evropě. Za to po druhé světové válce komunistům stačilo navázat na konzervativní proudy českého nacionalismu, aby s počátečním úspěchem mohli obhajovat plné podřízení se sovětskému vzoru⁶¹. Jeho prosazování ale bylo natolik necitlivé, že se sympatie ke slovanskému Rusku brzy začala měnit v opak. Konečnou ránu mu poté zasadilo ze srpna 1968.

V rámci socialismu a jeho kritiky lidské geografie musí jednotlivci i společenství konstruovat místa a události odpovídající nejen přisvojení jejich vlastní práce, ale i přisvojení celých dějin. To Debord pojmenoval: „*V tomto pohyblivém prostoru manipulace a hry lze znovu objevit autonomii místa*“ (Debord 2007: 96). Adaptování mýtů pocházejících z doby

---

⁶⁰ Tomuto tématu se věnuje například literární a kulturní historička Aleida Assmannová. Zabývá se koncentrací evropského myšlení na současnost, resp. simultaneitu, ale i účinky elektronizace a tzv. nových médií (Assmannová 2003 in: Nora 2014: 603 – 604).

⁶¹ Rusové v moderním informačním světě dosáhli agresivní efektivity; k tomu jim stačilo pouze přizpůsobit svoji východní tradici ikonu a vytváření obrazů novým elektrickým médiím. Myšlenka obrazové prezentace, které se reklamní odborníci na Madison Avenue museli tvrdě učit, byla tou jedinou, kterou měla ruská propaganda k dispozici. Rusové ve své propagandě neprojevovali ani představivost, ani nápaditost. Jednali pouze ve shodě se svou náboženskou a kulturní tradicí – vytvářeli obrazy (McLuhan 1991: 316).

národního obrození socialistickou ideologií⁶² mělo dvojí funkci⁶³. Na jedné straně funkci regulativní neboli normativní: kladlo požadavky na současnost, vytvářelo normy konstruované z určitých dílčích momentů tradice⁶⁴. Zde je třeba zdůraznit, že k tomu docházelo za cenu její celkové deformace dané propojováním prvků různých časových rovin a důsledným potlačováním všeho, co se pro ideologické účely nehodilo (Macura 1992: 145 – 146). Likvidovány tak byly posvátné vazby jako například nedotknutelnost života a soukromého vlastnictví, posvátný vztah rolníka k půdě (JZD), posvátný vztah k domovu (sídliště), vztah k práci (zestátněné hospodářství), vztah k přírodě (bezohledná exploatace), pronásledování církvi⁶⁵. Nutno dodat, že řadu obranných mechanismů proti komunistické destrukci jsme pozbyli již v meziválečném období, modernismus se již postaral o částečné potlačení a nahrazení motivů tradice (Pospíšil 1998: 31)⁶⁶. Na druhé straně funkci adaptační: nový svět socialismu byl překládán jako tradiční, autentický svět ryze českých hodnot. Národ se tak zdál být od nich vzdálen kvůli buržoazní kultuře, která přerвала přirozené lidové kořeny, na nichž stavěli naši buditelé. Budování nové kultury tak bylo podle této logiky návratem k vlastním základům, z nichž se zrodila česká kultura a od nichž byla v podstatě izorodými zásahy odvedena, tedy návratem k přirozenosti. *Akt začínání* se stal diskontinuitním a dodnes zůstalo oblíbené ho dále patetizovat (Macura 1992: 145 – 146).

2.4.3.1 Lidovost

Stejně jako v dobách národního obrození v 19. století se objevují národní *mýty pod diktátem lidovosti*, jako tzv. konvenční emblematika, jejím ztělesněním jsou chaloupky, zapomenuté vesnice atp. Čeští komunisté při provádění další pozemkové reformy a přidělování zemědělské půdy v pohraničí českým rolníkům po odsunu sudetských Němců navázali po druhé světové válce na Agrární stranu spojující národní a sociální motiv

⁶² Například Zelinský se o stalinistickou transformaci národně-obrozenských mýtů v československém kulturním prostředí vyjadřuje: „*S historickými kořeny v osvícenství dovedl stalinismus po dlouhých desetiletích jeho ideje ke strašlivé dokonalosti*“ (Zelinský 2007: 11).

⁶³ Na utváření mýtů pocházejících z doby národního obrození měli v meziodobí vliv mnozí další činitelé, jako např. spisovatelé.

⁶⁴ Komunistická moc vystupovala (a byla tak i vnímána většinou národa) jako uskutečnění rabského snu o Editě zámku a podzámčí, a proto vyhlásila tento ruralistický, bigotně katolický, prorakouský a útěšlivý kýč ženy za „skvost české literatury“ (Bělohradský 2009: 50).

⁶⁵ Zhmotňování ideologie se vnějškové materiálnosti zviditelňuje, činí zjevnými, inherentní antagonismy, které si explicitní formulace ideologie nemůže dovolit přiznat: jako by ideologický systém musel, má-li normálně sloužit, poslouchat jakéhosi ďáblíka zvrácenosti a vyjadřovat své inherentní antagonismy ve vnějškovosti své hmotné existence (Žižek 1998 in: Zelinský 2007: 27).

⁶⁶ V druhé polovině třicátých let za protektorátu byl nacionální výklad minulosti vyvolán k novému životu jako záruka nezničitelnosti národní existence. Právě na tuto znovuoživenou stránku českého historismu po únoru 1948 navázali komunisté při snaze o získání většiny obyvatelstva pro svou politiku. Na dobovém pokusu o zavedení některých starých pořádků či symbolů není informační rozměr, ale ideologické gesto legitimizace politického režimu, který se snaží na tento starý princip navázat. Ideoví tvůrci a inspirátoři říkají: Neděláme nic, co byste neznali, navazujeme jen na dobré tradice naší historie, mezi historií a novou současností je hodnotová kontinuita (Zelinský 2007: 14).

využívající prvku lidové moudrosti. I v tomto případě se snažili vystupovat jako skuteční dovršitelé obrozeneckého odkazu. Z adorace venkovského lidu a *nepřátelství vůči šlechtě* se rozvinulo v bipolaritu mezi lidovými a vyššími vrstvami vůbec. Představa o ideální české nezkažené vesnici uchováající národní a lidské hodnoty, však i přes nepřízeň věků v našem vědomí přetrvala a přežila i éru komunismu. I teď jsou s ní spojovány naděje na obnovu tradičních mravních pořádků (Rak 1994: 92 - 95). Naopak *subjekt historického procesu v podobě tajemného probuzence-vlastence* byl vyměněn za výrobní síly jakožto nový mýtus zosobněný nebo spíše zpředmětněný v tématu stroje stojícího jako vnějšího podnětu mimo dějiny. Dějiny českého národa byly nahlíženy v perspektivě typických bájeslovných dějů, od slavných činů mýtických hrdinů přes jejich zdánlivou smrt opět ke slavnému vzkříšení (Macura 1992: 230).

Potřeba legitimizace politických a hospodářských změn nápadně častými *odkazy k české historii* (pro samotné účastníky dostávají události smysl, neboť sdílejí totéž historické povědomí..., které ovšem fakticky není ničím jiným, než výsledkem výběru určitých historických událostí, jimž jsou připisovány specifické významy, protože se má za to, že nějak podstatným způsobem přispěly k utváření současnosti...) se projevovala mimo jiné prostřednictvím symbolů připomínaných při událostech. Patří sem i (symbolické) pojetí svobody, fungující spíše mobilizačně než jako volání po právu vyjádřit individualitu jako základní atribut jednotlivce a také české egalitářství, v jehož pozadí podle Holého stojí nacionalistická konstrukce jednotlivce především jako součásti národa (Holý 2001: 64).

2.4.3.2 Nepravé mýty

Sotva *ateismus*, výplod evropského racionalismu, vyprázdnil určitou strukturu, začaly ji nové profánní ideologie naplňovat novými obsahy, tvořila se nepravá sakra, vznikaly mýty o „bozích“, kteří sestoupili na zem (Lenin). Tyto nepravé mýty se posléze hroutí, pomníky vůdců se boří nebo se stávají předmětem karnevalizace, veřejné nebo skryté⁶⁷. Janoušek uvádí, jak byla po roce 1948 volba výrazových prostředků a estetická stránka díla podřizována bezprostřední angažovanosti umělce v politickém zápase. Poukazuje na kladné počátky avantgardy v Devětsilu a v teorii proletářského umění. Dokládá, že prvotní sociální a socialistické proklamace avantgardy korespondují s úkoly, které sám považuje pro umění za základní. Až vývoj od proletářského umění k poetismu a dále v českém prostředí představuje posun a postupnou silící potřebu dualismu. „*Víra v zázraky charakterizuje lidi náboženské, ty,*

---

⁶⁷ Legenda praví, že poté, co byla socha Stalina v Praze na Letné vyhozena do povětří, byla gigantická hlava vůdce uložena v jednom pražském chrámu, který sloužil od padesátých let jako depozitář. Chrám se tak stal dějištěm dvojnásobné profanace (Pospíšil 1998: 36).

kteří věří v dvojitý svět: ten zdejší a ten jiný. Komunističtí umělci v zázraky nevěřili. Byl však čas, kdy věřili v ‚zázraky‘ pro svoje umění, kdy vyznávali ‚záračné‘ umění. Znamená to, že také věřili v dvojitý svět, oním jiným se pro ně stal svět jejich umění, básnické fantazie a touhy po kráse.“ (Janoušek 1993: 91).

2.4.3.3 Spiknutí prostřednosti

Výsledkem vstupu vojsk Varšavské smlouvy na území Československa a následné období normalizace byla deziluze, beznaděj, lhostejnost a cynismus, tedy neidentičnost většiny společnosti, a to především ve vztahu k politice a věcem veřejným. Černý (Černý in: Česká vize 2011: 47). *Spiknutí prostřednosti* proti všemu nadprůměrnému je sice *rysem malých národů*, v českém případě bylo podníceno dále než kde jinde typickou *lidovostí vzdělance*. Černý přirovnává pojem *čecháčkovství* k *podučitelství*, *chalupnictví*, *intelektuální nedochůdnosti*, *mravní či charakterové slabosti*. Je zde zmíněna snaha o vymazání paměti národa na základě marností umrtvené společnosti a všeobjímajícího strachu (Česká vize 2011: 45 – 51).

Tímto způsobem socialistická ideologie dále formovala mýty, které byly součástí vývoje československé společnosti. Až do současnosti přetrvávalo bipolární vnímání prosté masy stojící proti hrstce vyvolených. To souvisí rovněž se sklony k prostřednosti stojící proti všemu nadprůměrnému. Častým užíváním historických odkazů je vytvářena představa jednotlivce jako součásti národa. Vyprázdněná společnost ateismu je náchylná k vyplňování prostoru zástupnými mýty. Například Nejedlý ve svém pojednání *Éru totality* přeskočil přirovnáním doby obrozenecké rovnou k počátku 90. let. *„Nová krystalizace pojmu lidovosti, bojovnosti, zdraví, tedy pojetím, které bylo v rozporu s moderními uměleckými proudy. Poválečný, v tomto případě spíše porevoluční, optimismus a jeho emblematika je však postupně utlumován“* (Nejedlý in: Macura 1992: 50).

3 Současná společnost a její vztah k pomníkovému médiu

Společenské mýty se ovlivňované různými vnějšími okolnostmi, převládajícími ideologiemi i jednotlivci utvrzují, mění a vstupují do nových nastupujících paradigmat. Za postojem vůči různým druhům pomníků je tak potřeba hledat vícero významů z různých časových i ideologických rovin. K tomu, aby bylo možné analyzovat postoj společnosti k jednotlivým pomníkovým realizacím je zapotřebí popsat také současný stav společnosti včetně přetrvávajících mýtů.

3.1 Postmodernita a narcistická společnost

Postmoderní stádium vývoje společnosti⁶⁸ je popisováno jako „*masová lhostejnost společnosti, ve které převládá pocit neustálého omilání a přešlapování na místě, kde osobní nezávislost je samozřejmostí, kde je nové přijímáno jako staré, kde inovace jsou něčím zcela všedním a kde se už budoucnost nespojuje s nevyhnutelným pokrokem*“ (Lipovetsky 2001: 13 – 20). Moderní společnost věřila v budoucnost, vědu a techniku. Vznikla ve jménu univerzálnosti, rozumu a revoluce, odklonem od pokrevní hierarchie a posvátné svrchovanosti, od tradic a partikularismů. Nyní před našimi zraky zaniká. Současné společnosti se vytvářejí zčásti proti jejich futuristickým principům, tedy jsou postmoderní. Lační po identitě, odlišnosti, zachování, uvolnění a okamžitým osobním naplnění. Důvěra a víra v budoucnost mizí. Postmoderní kultura představuje „nadstavbový“ pól společnosti, která opouští typ jednotného, řízeného uspořádání, a za tímto účelem odvrhává základní moderní hodnoty, zdůrazňuje minulost a tradici, znovu příkládá význam místním odlišnostem a prostému životu, ruší převládající centralismus, rozptyluje kritéria pravdy a umění a ospravedlňuje potvrzení osobní identity v souladu s hodnotami personalizované společnosti. Procesem personalizace se individualismus mění v to, co se po vzoru amerických sociologů nazývá narcismus. Narcismus se projevuje zejména tím, že to co kdysi vynikalo, se dnes stává pouhou hračkou⁶⁹. Narcismus nachází svůj skutečný význam jen v historickém měřítku⁷⁰. „*V podstatě se shoduje s tendencí, která vede lid k tomu, aby snižoval emoční náboj vkládaný do veřejného prostoru nebo do transcendentních sfér a naopak zdůrazňoval priority soukromé sféry*“ (Lipovetsky 2001: 13 – 20).

---

⁶⁸ S výrazem postmodernita či postmoderní společnost se setkáváme zhruba od 1. poloviny 80. let 20. století.

⁶⁹ Nikoli postavením jedince zcela odtrženého od společnosti a pohrouženého do solipsistického soukromí.

⁷⁰ Narcismus nachází svůj vzor v psychologizaci sociální, politiky a veřejného života obecně a v subjektivizaci všech dříve neosobních nebo objektivních činností. Středobodem se stává samo sdělování, vyjadřovat se jen proto, abychom se vyjádřili (Lipovetsky 2001: 13 – 20).

Stejnou cestou jako decentralizační politika nebo politika zdůrazňující ekologii se ubírá i politika zabývající se kulturním a přírodním dědictvím: už nic se nesmí plnit, vykořisťovat nebo považovat za méněcenné. Regionální bohatství, kulturní a přírodní památky je nutné chránit a zhodnocovat. Nová politika muzejnictví odpovídá politice správního a kulturního regionalismu. Působí zde tentýž rozvoj decentralizovaných sil a celků, totéž nastolení dialogu minulosti s přítomností, obyvatelstva s jeho krajem. Jedná se o personalizaci přítomnosti uchováním minulosti, o zlidštění objektů a památek, podobně jako byly zlidštěny veřejné instituce a mezilidské vztahy⁷¹. Tento muzejnický zájem není vnucen zvenčí, souzní s postmoderním rozpoložením, hledajícím identitu a komunikaci, bez valného zájmu o historickou budoucnost a litujícím všeho, co bylo nenapravitelně zničeno. Současné myšlení považuje ničení památek za stejně odporné jako plnění přírody. Tento efekt kulturního a přírodního dědictví úzce souvisí se zjemněním mravů, silícím pocitem úcty a tolerance, s bezmeznou psychologizací (Lipovetsky 2001: 40 – 41).

Obnovení takzvaného muzejnického přístupu však jen slabě souvisí s prožíváním přítomnosti postmoderní společností bez hlubšího ohledu na budoucnost a minulost. Jedná se o „ztrátu smyslu pro historickou kontinuitu, o setření pocitu sounáležitosti s řadou po sobě jdoucích generací, vycházející z minulosti a směřující k budoucnosti“, tím se podle Lasche vyznačuje narcistická společnost (Lasch in: Lipovetsky 2001: 18). Dnešní společnost žije sama pro sebe, nestará se o své tradice ani o budoucí generace, upustila od smyslu pro historickou kontinuitu stejně jako od společenských institucí a hodnot. Když budoucnost vypadá tak hrozivě a nejistě, nezbyvá než se zaměřit na přítomnost, kterou lidé neustále chrání a recyklují v podobě nekončícího mládí. Systém se tak odvrací nejen od budoucnosti, ale zároveň i od minulosti, neboť se chce zbavit starobylých tradic a teritoriality, aby vznikla společnost bez kořenů. Touto lhostejností k historickému času vzniká *kolektivní narcismus*, společenský příznak všeobecné krize buržoazních společností, neschopných stavět se k budoucnosti jinak než s beznadějí (Lipovetsky 2001: 81 – 82).

Česká společnost vykazuje znaky současné postmoderní narcistické společnosti. V souvislosti s českou společností často zaznívá kritika poukazující na nedostatek státníků, neschopnost vyrovnání se s dlouhým obdobím totality, přerušení kontinuity s evropskou i světovou intelektuální elitou, nástup cynických pragmatiků, propojení politické a hospodářské

---

⁷¹ Příkladem může být například velká hustota sídelní sítě a ochrana stavebních památek vyvolávající napětí mezi funkčními potřebami a podmínkami pro využití stávajících struktur. Je vytvářen tlak na nežádoucí přestavbu nebo dokonce k opuštění a chátrání. Zároveň ale sílí vědomí cennosti historického odkazu v procesu hledání identity, které je v globalizaci vyjádřeno zájmem o turismus, reprezentací firem či sebeuvědoměním vlastníků. Právě sídelní struktura je jednou ze základních identifikací českého prostředí a je základem hmotného vědomí národní historie (Potůček 2002: 478 – 481).

moci⁷², pasivní veřejnost, manipulované sdělovací prostředky, xenofobie a pocity ublíženosti, absence duchovních hodnot, zpátečnictví a provincialismus, ateismus jdoucí ruku v ruce s dogmatismem. Grygar zmiňuje „*potřebu překonat dobou předávané mýty, na místo toho podporovat vědu a vzdělání, poučení, otevřenost, bolestivou sebereflexi, kulturu jako prostor pro tradování hodnot, obranu těchto hodnot, zralý vztah k mýtům, legendám a symbolům státnosti*“ (Grygar in: Česká vize 2011: 103). V publikaci Průvodce krajinou priorit se její autoři pokusili analyzovat a následně popsat současnou veřejnou diskuzi neboli témata současné generace a právě probíhající a utvářející se diskurz⁷³. Popisují vznik začarovaného anomického kruhu v důsledku diskontinuitního vývoje prožitků českých dějin a absenci pozitivní zpětné vazby související s neexistencí obecné ideje (Potůček 2002: 470).

3.2 Představa jednotlivce jako součásti českého národa

„*Dějiny jsou ‚přirozené‘, přestože jednotlivé historické události jsou výsledkem záměrné lidské činnosti, neboť ti, kdo v danou chvíli ‚tvorí‘ dějiny, tak nečiní vědomě a sami. Historické události jsou výsledkem vzájemného působení mnoha aktérů, jejichž záměry a cíle si navzájem odporují a kteří si v dané chvíli většinou neuvědomují, že tvoří dějiny*“ (Holý 2001: 159). V průběhu událostí vedoucích k pádu komunistické vlády v Československu, v procesu následné transformace české společnosti byly hodnoty přirozenosti mnohokrát v popředí každodenních diskurzů⁷⁴. Například Hepner v roce 1992 v Českém deníku napsal: „*Vláda jedné strany převrátila přirozený běh věcí, zcela konkrétně začala v Praze stavět ohyzdné betonové krabice, a to, co kdysi dýchalo životem, nechala zemřít ... Z Prahy se tak stávalo jakési muzeum, skanzen a život se odstěhoval do neživotných krabic. Naším zájmem nyní musí být zuby nehty bránit přirozený běh věcí*“ (Hepner in: Český deník, 26. září 1992: 3 in: Holý 2001:161). Tak jako základní premisy české kultury umožňují vznik a formování probíhajících diskurzů, dávají význam pozorovatelným změnám v české kultuře i jejímu dlouhodobému vývoji (Holý 2001: 161).

⁷² Zatím se ale často stává, že síla občanských iniciativ i nastolených pravidel je nerovná, a tak vede k trvalému střetávání nevyjasněných pozic, k řešení pod pokličkou a ohrožování historických i společenských hodnot. Funkčnost těchto pravidel je spojena s jasným vymezením úlohy veřejné podpory, ochotě investic a jejich toku, realizaci účinné demokratické formy při zadávání a realizaci zakázek (osvěta, informační dostupnost vyhlášených regulací atp., omezení míry politických rozhodnutí prováděných shora a posílení občanského zájmu o věci veřejné a hrdosti na svůj domov a národ, který trpěl, aby budoucím generacím mohlo být lépe (Potůček 2002: 478 – 481).

⁷³ Složitou reorganizací procházela po celá devadesátá léta Národní galerie v Praze. Také ona vynikla významnými počiny, z nichž nejzávažnější událostí se stalo otevření Veletržního paláce první instalací českého moderního a soudobého umění v roce 1996. Kolem této události se rozproudila dosud neuzavřená diskuze zvažující jak vhodnost paláce samého pro instalaci sbírky tak i konkrétní výkony autorů expozice (Švácha 2007: 870).

⁷⁴ V každodenním diskurzu je například reprezentuje obraz individuality vůdce a kolektivity mas nebo pozitivní oceňování intelektuálního založení a individualismu vůdčích historických a politických osobností a zároveň důraz na konformitu a průměrnost malého českého člověka (Holý 2001: 177).

Nacionalistické tendence jako součást dominantního diskurzu neustále soupeří s proudy hlásícími se k hodnotám západního individualismu konstruujícího jednotlivce nikoli jako součást národa, ale jako svébytného jednotlivce (Holý 2001: 177). Nacionalismus vyzdvihující národ jako projev emocí je v české společnosti spojován s negativními konotacemi, protože je chápán jako projev emocí, nedostatečně kontrolovaných rozumem. Protože národ je vnímán jako přirozeně daná entita, je nacionalismus manifestací nežádoucího porušení rovnováhy mezi *přirozeně danou* a vědomě utvářenou stránkou lidské existence (Holý 2001: 161).

V souvislosti s postojem Čechů k nacionalismu dál Holý ve své analýze hovoří o tom, že nacionalismus jako takový většina lidí popisuje jako nepřiměřené, fanatické a přehnané vlastenectví. Vystavuje na odív výjimečné vlastnosti jednoho národa a snižuje kvality těch ostatních. Je to výraz negativního postoje a často otevřené nenávisti k ostatním národům, projevuje se netolerancí, prosazováním národních zájmů na úkor ostatních a popíráním práv příslušníků jiných národů. Ve výzkumu uskutečněném v České republice v roce 1990 52% respondentů vyjádřilo názor, že národní vědomí Čechů není silné. Často se dokonce projevuje pocit, že český nacionalismus neexistuje nebo, pokud existuje, projevuje se pouze jako reakce na slovenský nacionalismus s jeho otevřenými protičeskými projevy. Zdánlivá nepřítomnost národního citění je do značné míry výsledkem skutečnosti, že Češi byli dominantním národem Československé republiky, že češství nevnímají jako ohrožené a nepotřebují jej otevřeně prosazovat. Popírání českého nacionalismu je součástí konstrukce pozitivního obrazu českého národa, neboť nacionalismus, ať už jako militantní hnutí nebo jako nenávistný národní cit, má jednoznačně negativní konotace. Taktéž identifikace české společnosti s vlastním státem pokulhává. V meziválečném Československu se tento přístup vykládal jako pozůstatek rakousko-uherské říše, kdy Češi měli jen málo důvodů k identifikaci se státem, jenž nesloužil jejich zájmům. Nyní se tento přístup vysvětluje jako pozůstatek komunistického režimu, kdy Češi měli dobré důvody, proč stát vnímat jako cizorodý⁷⁵ (Holý 2001: 165 - 166).

3.3 Odras socialistické ideologie v současné české kultuře

V současnosti se hovoří o kultuře přerodu. Aktualizují se klasické prototypy, křísí se představa spisovatele jako učitele národa a také představa literatury jako obrozujícího nástroje (Nejedlý in: Macura 1992: 141 - 143). Pozůstatek socialistické společnosti je však stále

---

⁷⁵ Češi nebudí dojem, že by byli nějak zvlášť pyšní na státní instituce. Poměrně časté bylo setkání s pejorativními výrazy jako *šiml* či *konšel* vyskytujících se v mediálních sděleních.

přítomen v možnostech zásahu nebo kritiky v rámci uměleckých děl. Přestože si to mnoho aktérů není schopných přiznat, stále dochází k přílišnému sblížení čtenáře a umělce, stejně tak jako když v období socialistického diktátu docházelo k citlivým reakcím publika nabádajícího umělce opustit jistou lajdáckost a žádajícího větší náročnost, vypětí a zodpovědnost (zvládnutí formy a prohloubení mistrovství). „*Ve vztahu autor – publikum se náhle autor stává dokonce méně důležitým, pasivnějším a je důkladně veden „našimi pracujícími“*“. *Potřebuje radu, připomínky, tlak, aby nesklouzl k podprůměrným výkonům, nad kterými se přimhuřuje oko*“ (Mareš in: Macura: 249 – 250).

Soudobé umění se neobejde bez podpory státních i soukromých organizací, nadací a sponzorů. Takové druhy podpory v sobě ovšem vedle pozitiv nesou i řadu rizik. V konkurzních a administrativních procesech se může vytvářet skrytý režim kontroly, která určuje, jaké umění má vzniknout, ještě předtím než jej umělec sám vytvoří. Zdá se, že k přirozené krystalizaci hodnot by mělo docházet někde na hranici protikladných fenoménů, tedy kurátorských výstav, cen, soutěží na jedné straně a samorostlých tvořivých vstupů na straně druhé, za podmínky, že oba tyto druhy aktivit opravdu vstoupí do veřejného prostoru a získají si široké publikum (Švácha 2007: 873 - 874).

Dalším jevem projevujícím se především na konci osmdesátých a v první polovině devadesátých let byl příchod hotových, médii kodifikovaných vzorů charakteristických schémat a prvků. Jejich domácí recepce pak měla často charakter až deklarativního přihlášení se k určitým formálním znakům (Švácha 2007: 900).

3.4 Moc ve vztahu k pomníkovému médiu

Na základě výše uvedeného přiblížení problematiky diskurzu lze říci, že na jedné straně stojí moc diskurzu, na druhé pak existuje něco jako moc nad diskurzem⁷⁶. Moc diskurzu spočívá ve skutečnosti, že diskurzy vykreslují řadu „pozitivních“ výpovědí vyjádřitelných slovy. Současně tak potlačují řadu jiných výpovědí. Diskurzy tedy formují individuální a hromadné vědomí a utváří tak individuální a kolektivní subjekty. V druhé rovině, jestliže vědomí určuje jednání, jednání je určováno diskurzem. Lidské jednání si vytváří materializace. Diskurz je tak schopen ovlivňovat individuální a kolektivní tvorbu reality. Diskurzivní analýza tak, jak ji chápe například Foucault (1980), odstavuje subjekt na druhou kolej: „*Zbavením se subjektu je možné dospět k analýze, která může objasnit utváření subjektu v rámci historického rámce. Tato forma historie může objasnit utváření vědění, diskurzů, polí*

⁷⁶ „*Texty jsou často dějištěm sociálního zápasu; nalézáme v nich stopy rozmanitých ideologických bojů o dominanci a hegemonii*“ (Wodaková 2002: 117).

působnosti předmětů atd. bez nutného odkazování na subjekt, který je bud' ve vztahu k množství událostí transcendentální, nebo probíhá prostě skrze běh historie.“ (Foucault 1980 in: Wodaková 2002: 51). Foucaultova teorie diskurzu vnáší námitky vůči existenci autonomního subjektu, ale neznamená to, že je proti němu. Ve chvíli, kdy dochází na realizaci mocenských vztahů v praxi, aktivní jedinec je plně zúčastněný.

Moc v pojetí „*možnosti prosazení něčí vlastní vůle proti vůli zájmům ostatních*“ (Weber 1980 in: Wodaková 2002: 117) je podle Wodakové prostřednictvím diskurzů legitimizována, nebo delegitimizována (Wodaková 2002: 117). Je proto zapotřebí soustředit se na to, jak se užívají jazykové prostředky při různých projevech moci a při manipulaci s ní. Moc se diskurzivně projevuje nejen v gramatických formách, ale také takzvanou kontrolou sociálních příležitostí prostřednictvím žánru textu nebo omezováním přístupu do určité veřejné oblasti⁷⁷.

Přestože, jak popisuje Lukeš, ve většině případů za pomníky stojí iniciativa z řad jednotlivců či spolků a původní impuls pomníků tak vychází „zespodu“, proces instalace pomníků je dnes otázkou především *politické vůle*. Pokud převládá její nedostatek, často se výstavba pomníku může za přispění státních institucí protáhnout na desítky let s velmi nejasným konečným úspěchem. Komplikace se mohou dostavit ale i ve chvíli, kdy je naopak *politické vůle* příliš. I v současnosti může být česká veřejnost relativně často svědkem zpochybňování rozhodnutí odborných porot v oficiálně vypsáných soutěžích, obcházení pravidel ze strany *politické reprezentace* atp. Lukeš ale doplňuje: „*V případě nekvalitního výsledku, ať už se týká kvality sochy či výběru lokality pro umístění, toto může být spíše Pyrrhových vítězstvím. Velmi záhy se dostavuje odstup, neztotožnění se, nepřijetí vedoucí ze strany veřejnosti i médií nezřídka vedoucí k dodatečnému odstranění objektu*“⁷⁸ (z přednášky Z. Lukeše, 12. 1. 2016, Klub Kaštan Praha).

Politická vůle či nevole má dopad jak na historická témata či osobnosti všeobecně pozitivně přijímané, tak především na témata kontroverzní. V tu chvíli *politickému aspektu* ustupuje jakkoli kvalitní dílo od předních mistrů v oboru.

3.4.1 Moc politických institucí

Mezi příklady ideologicky závadných pomníků patří například pomníky z období Rakouska-Uherska Maršála Radeckého nebo Františka I. Stalin na Letné, který byl

⁷⁷ Pojmu gatekeeping se věnuje například P. Shoemaker nebo M. DeFleur.

⁷⁸ Podle Lukeše nelze podceňovat lidové projevy, jako jsou například přezdívký (z přednášky Z. Lukeše, 12. 1. 2016, Klub Kaštan Praha).

z politických pohnutek v roce 1962 odstřelen, pomníky Lenina. Politická vůle se může negativně podepsat i na vzniku pomníků z poslední doby. Lze uvést například Ulrichův pomník v Hradci Králové, pomník s motivem okřídleného lva věnovaný československým letcům, ale i Preclíkův potrhaný prapor věnovaný druhému odboji nebo například pomník Tarase Ševčenka na náměstí Kinských. V tomto ohledu za vše mluví mnoho let odkládání a konečná realizace Masarykova pomníku v Praze⁷⁹. Pomníky, které začaly být z ideologických důvodů nevyhovující, byly odstraňovány. Lukeš o odstraňování pomníků v Čechách mluví jako o místní specialitě⁸⁰.

3.4.2 Moc médií

Význam masových médií ve vztahu k pomníkovému médiu je nutné hledat v samotné jejich podstatě. Jedním z přístupů ke studiu médií je zabývat se nejen obsahem, ale také samotným médiem a živnou půdou kultury, v níž konkrétní médium operuje. Jak popisuje McLuhan, zajímavost je elektronickou či hloubkovou dimenzí bezprostřední vtaženosti do zpráv.⁸¹ Dnes zde existuje rozpor mezi mediálním obsahem jako službou (s výrazným podílem novinářské produkce) a mediálním obsahem jako zbožím (kdy je veškerá produkce stále podřízena orientaci na zisk, popřípadě na podíl na moci). Globalizovaná média přirozeně tíhnou k zbožním parametrům mediálního obsahu. Prodejnosti na co nejširším trhu se podřizuje také charakter mediálních obsahů⁸². Globální prostředí předpokládá univerzálnost, sociální i prostorovou nezakotvenost, jednoduchost a srozumitelnost atp. Potenciál médií negovat globální vývoj ekonomiky přitom stále existuje a média mohou za jistých okolností paradoxně sloužit i jako účinný protiglobalizační nástroj. Za tímto účelem ale musejí být regulována zvenku, v rozporu se svou strukturální a funkční podstatou. Pravděpodobnost tohoto vývoje je však stále menší. V případě, že by tento vývoj přes svou nepravděpodobnost uspěl,

⁷⁹ Mnozí pamětníci byli svědky zakopávání a opětovného vykopávání masarykovských soch a bust do země v různých nedemokratických úsecích českých dějin, jako např. po roce 1939 a po roce 1969. První soutěž na Masarykův pomník v Praze vznikla ihned po jeho smrti roku 1938, vyhrál ji sochař Makovský s architektem Frágenerem. Jejich velkolepé plány však zhatila válka. Po ní byla původní idea obnovena a poté znovu oprášena v roce 1968. Naplnění se Masarykův pomník dočkal až po roce 1989. Postarala se o něj nově vzniklá Masarykova společnost. Působení společnosti bylo zpočátku poměrně rozpačité, do procesu vzniku pomníku zařadili i experiment s mobilním polystyrénovým modelem, pro který mohli místní občané hlasovat. Celý experiment se ale záhy zvrhl v objekt veřejných posměšků a vtipů. Konečné řešení sochaře Španiela a architekta Rathauského je nyní možné vidět na Hradčanském náměstí.

⁸⁰ Po roce 1989 zmizel například Gottwaldův pomník v Praze. Říkalo se mu lidově Hopkirk. Bezprostředně před odstraněním se pomník Gottwalda stal objektem studentského happeningu, kdy byly Gottwaldovy ruce natřeny červenou barvou symbolizující krev. Jiný osud potkal pomník Zdeňka Nejedlého. Pomník po roce 1989 byl obohacen o informační ceduli s vysvětlením, o čí pomník se jedná. Lukeš tento akt hodnotí příznivěji než jednoduché strhávání nevyhovujících pomníků. Kácení pomníků dokonce označuje za českou specialitu v důsledku častých změn režimů.

⁸¹ Dimenze zajímavosti je podle něj prostě dimenzí bezprostřední participace na zkušenosti jiných lidí, která se objevuje spolu s mžikově dostupnými informacemi (McLuhan 1991: 235).

⁸² Veřejnost byla médiem redefinována na spotřebitele, jejichž mediální vzdělání se blíží nule, mediální krajina pro ně postrádá jasnou a srozumitelnou konceptualizaci. Média se však nevyčleňují ze společenských struktur. Jejich souvislost s ostatními sociálními procesy je zřejmá. Nakolik česká společnost bude zvládat svou sociální strukturu, natolik v této sociální struktuře bude zvládat mediální krajinu. Tato úměra je však vzájemná – nakolik bude česká společnost zvládat mediální krajinu (a reflektovat její základní parametry a proměny), natolik bude zvyšovat i svoje šance na to, aby zvládla svou sociální strukturu (Potůček 2002: 485 - 486).

znamenal by razantní podporu té konstitutivní složky prostoru pro veřejnou komunikaci, která by dokázala chování médií ovládnout, a měl by podle publikace Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku (2002) za následek například prohlubování nacionálního cítění, zrod ideologií atp. Globální působnost médií tak lze chápat tak, že je v rozporu s národním státem. I při snaze o alespoň částečně oboustranně prospěšný vztah s médii⁸³, news management vede k faktickému oslabování novinářské dimenze mediální komunikace, a je tedy krajně nepravděpodobné poměry výhodné pro politickou sféru účinně restaurovat (Potůček 2002: 485)⁸⁴.

---

⁸³ Médium (jeho obsah) nelze hodnotit ani jako dobré ani jako špatné, hodnota jeho významu tkví v jeho použití (McLuhan 1991: 22). Všechna média existují proto, aby dala našemu životu umělé vnímání a libovolně stanovené hodnoty (McLuhan 1991: 186).

⁸⁴ Příručka Průvodce krajinou priorit konstatuje služební postavení médií vůči hlavním aktérům prostoru pro veřejnou komunikaci, politiků. Ti mají v současné době stále častěji tendence využívat mediální obsahy jako služby (Potůček 2002: 485 - 486).

4 Vybrané pomníky

Pro výzkum byly vybrány tři příklady pomníků, jejichž realizace vyvolala silnou veřejnou diskuzi odrážející se výrazným způsobem rovněž v českých médiích. Jedná se o pomník v Plzni věnovaný generálu Pattonovi a pomník v podobě okřídleného lva věnovaný československým letcům RAF na pražském Klárově. Oba vybrané pomníky byly odhaleny po roce 2000, zastupují tak současný přístup k pomníkové tvorbě a konfliktních linií s ní spojených. Pomníky byly zvoleny podle toho, s jakou intenzitou se v médiích vyskytovaly. To odráží sílu daného mediálního diskurzu. U obou příkladů pomníků média pracují s hlavními mýty utvářejícími českou identitu. Do úzkého výběru článků jsem zařadila články, které se u obou vybraných pomníků shodovaly právě v tématu strachu o zachování mezinárodní image, o to, aby nedošlo k důvodům pro mezinárodní ostudu, výsměch atp. S tímto prvkem se pojí další příbuzná témata jako je úcta, důstojnost, odbornost úředníků. Pro jasnou představu o předmětu mediálních výstupů nyní popíšu jednotlivé skutečnosti stojící za vznikem pomníku.

4.1 Pomník generála Pattona v Plzni

První návrh na výstavbu pomníku generálu Pattonovi v Plzni nevzešel ze strany zástupců města, nýbrž sochaře Jaroslava Bockera. Jeho snaha získat podporu a financování vlastní sochy generála v podobě třímetrové realistické figury od plzeňské radnice vychází už z roku 2000. Měla být odhalena u příležitosti 60. výročí osvobození. Radnice však neprojevila výrazný zájem. Za sochařovu iniciativu se postavil spolek Military Car Club, který zajistil pronájem pozemku pro výstavu sochy a zároveň byl iniciátorem veřejné sbírky na sochařskou realizaci. Později, v roce 2004, vyšlo najevo, že se sochař zapletl s komunistickou tajnou policií StB, která jej zapsala do seznamu spolupracovníků. Přestože se Bocker hájil, že on sám je obětí minulého režimu, plzeňská radnice nastalou situaci vyhodnotila jako konflikt symbolů protichůdných etap historie. Patton jako představitel svobody a StB jako nástroj totalitního režimu.

V roce 2004 však pozdvižení ohledně pomníku dostalo zástupce města do kouta. Od jasného vyjádření podoby oslav 60. výročí už nemohli bez následků couvnout. Zároveň však promeškali vhodný čas pro realizaci jakéhokoli alternativního řešení. Z těchto důvodů radnice na začátku roku 2005 zaujala jasný postoj vyjadřující potřebu vyhlášení soutěže, přestože původní idea vzešla ze strany sochaře Bockera. Po zamítnutí instalace již vytvořeného Bockerova figurálního pomníku v Plzni se jej ujala tehdejší starostka obce Dýšina Václava

Kuklíková. Socha byla postavena před základní školou v obci a byla na ni vyhlášena veřejná sbírka, do které mohli během tří let přispívat lidé z celé země. Nejčastěji citovaným prohlášením starostky Kuklíkové byla snaha o nesměšování politických záležitostí s uměním. Američtí veteráni a také vnuk generála George Patton Waters realistickou postavu vojevůdce v Dýšině ocenili a obec se tak stala pravidelnou zastávkou během každoročních oslav konce 2. světové války.

V roce 2005 začala plzeňská radnice hledat další návrh pomníku v soutěži. Členové komise v prosinci jako nejlepší vybrali návrh znázorňující plastický reliéf vojenské helmy na dvou a půl metru vysoké, čtvercové, mědi pokryté stěně. Nový pomník měl původně stát u kulturního domu Peklo, poblíž místa, kde byl Military Car Clubem pronajatý pozemek pro instalaci Bockerovy figury. Realizace ale narazila na skutečnost, že se nedaleko nachází vedení horkovodu. Návrh tak bylo potřeba přepracovat a autoři si řekli o více peněz. Radnice se s nimi však nedokázala dohodnout, na místo toho se myšlenky stočily k hledání vhodnějšího řešení. Zástupci města v roce 2007 vybrali prostranství pod Divadlem J. K. Tyla v sadech Pětatřicátníků. V roce 2009 pak byla vyhlášena další soutěž.

Vítězi se stali sochař Lubomír Čermák s architekty Tomášem Benešem a Václavem Zúnou. Návrh spočíval v podobě proti sobě postavených kovových desek se stylizovanou siluetou generálova profilu. Jako materiál byla použita speciální rychle korodující ocel připomínající materiál Pattonových tanků konvenující s vlastnostmi legendárního velitele, jako je nezlomnost nebo tvrdost. Přes další vlnu kritiky ze strany občanů města je zřejmé, že se Plzni podařilo získat zajímavé dílo, jemuž nechybí myšlenka. Podtrhuje jej vhodně zvolené místo, které ještě vylepšila celková revitalizace prostoru.

Velmi frekventovaným tématem úvah spojovaných s dlouholetým jednáním kolem Pattonova pomníku bylo ujasňování si vztahu k totalitnímu režimu. Mluvílo se také o tom, zda v Plzni a okolí není vzhledem k zásluhám amerických vojáků jejich pomníků příliš. V další rovině se jednalo posuzování kroků radnice vedoucích směrem k výběru řešení architektonických návrhů v soutěžích a využití veřejného prostoru.

4.2 Pomník československých letců RAF v podobě okřídleného lva v Praze na Klárově

Památník československých letců RAF od britského sochaře Colina Spoffortha stojí v Praze na Klárově. Památník byl odhalen 17. června 2014. Je věnován československým letcům, kteří za druhé světové války působili v Britském královském letectvu a proslavili se

svou účastí v bitvě o Británii. Pomník byl 17. června 2014 odpoledne slavnostně odhalen britským poslancem parlamentu Nicholasem Soamesem, vnukem Winstona Churchilla. Slavnostní odhalení pomníku na Klárově doprovodila hudba Royal Air Force a sbor královských bubeníků a dudáků. Akce se zúčastnilo osm válečných veteránů, bývalých československých příslušníků RAF. Po odhalení památníku přeletěl nad Prahou legendární stíhací letoun Spitfire, používaný československými piloty ve Velké Británii. Dvoumetrový bronzový okřídlený lev je dílem britského sochaře Colina Spoffortha. Lva do bronzu odlila umělecká slévárna v Horní Kalné v Podkrkonoší a je umístěn na betonovém podstavci pokrytém českou žulou. Kruhový podstavec při pohledu shora vypadá jako znak československého vojenského letectva. Oplátování a nýtování na obou jeho bocích má napodobovat plášť letadla. K umělecké hodnotě okřídleného lva i jeho umístění na soklu se objevila řada negativních hodnocení. Kritizována je absence veřejné soutěže a posouzení vzhledu odbornou komisí, symbolická a ikonografická podoba, poukazováno je na nízkou úroveň autorovy tvorby i samotnou výtvarnou úroveň díla (nezřídka jsou v souvislosti s objektem skloňovány výrazy jako nepovedené dílo, špatně modelované, paskvil). Umístění památníku i monumentálnost díla byly trnem v oku magistrátních památkářů. Spory Prahy 1 s magistrátem tak provázely památník od jeho počátku. Byl napadán postup Prahy 1 a britského velvyslanectví. O povolení prý požádaly obě instituce pozdě a bez dostatečné diskuse. Také nereflektovaly nabídky jiných lokalit v centru Prahy. Magistrátní památkáři argumentovali i tím, že v parčíku na Klárově již jeden památník existuje (pomník 2. odboje od Vladimíra Preclíka). Dne 5. listopadu 2014 pokutovali (pokuta ve výši 150.000 korun) Prahu 1 za porušení zákona s odůvodněním, že Praha 1 neměla povolení památkářů pro umístění sochy. Dne 17. června 2015 (přesně po roce od odhalení památníku) potvrdila mluvčí Prahy 1, že Praha 1 pokutu zaplatila a pomník definitivně zůstane na Klárově. Původní záměr odstranit památník (dle nařízení pražského magistrátu) byl eliminován kladným postojem ministerstva kultury.

5 Metodologie

V metodologické části uvedu cíl výzkumu a přiblížím použitý metodologický přístup.

5.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je analýza mediálního diskurzu pomníkových kauz odehrávajících se v českých médiích po roce 2000. Pomník ve veřejném prostoru je místem koncentrace kolektivní paměti. V rámci analýzy se budu věnovat odhalení prostředků, jimiž autoři mediálních sdělení popsanou paměť národa ztvárňují. Část analýzy bude věnována také argumentaci přítomné uvnitř mediálních sdělení, na základě které lze identifikovat významné konfliktní linie a další jevy. Tato analýza by zároveň měla vést k odhalení sebeidentifikačních zákonitostí uvnitř společnosti, která mediální výstupy konzumuje. Jednou z oblastí, na kterou se zaměřím, je konstrukce vnímání postavení české společnosti v rámci mezinárodních vztahů. Při snaze o rekonstruování uvedených vztahů bude využita kvantitativní⁸⁵, ale především kvalitativní kritická diskurzivní analýza v pojetí Ruth Wodakové.

5.2 Volba případů

Výzkumná práce je založena na sběru, analýze a následné interpretaci získaných dat. Pro dosažení žádané reliability celého výzkumu je zapotřebí specifikovat výběr výzkumného vzorku, na kterém bude analýza prováděna. Za prostředek pro analýzu jsem zvolila vybrané články z českých periodických tištěných médií. Výběr vzorku se v tomto případě uskutečňuje ve vícero po sobě jdoucích krocích: pro identifikaci jednotky výběru (analyzovaná média) byla vyhledána suma mediálních sdělení, ve kterých se vyskytuje jakákoli informace o vybraných pomnících v období vývoje kauz spojených s těmito pomníky. Tento základní soubor je v práci popsán ve prospěch bližší představy o celkovém dosahu daných pomníkových kauz. Na základě popsané kvantifikace je v dalším kroku identifikována jednotka výběru, tedy analyzovaná média. Jedná se o ta média, ve kterých se téma pomníkové kauzy vyskytovalo s vyšší frekvencí a zejména ta média, ve kterých byla kauza popisována od jejího vzniku až po výsledný stav. V takto zúženém výběru mediálních sdělení dále kvantifikujeme podrobnější obsah článků dle preferencí výzkumu. V posledním kroku je poté

---

⁸⁵ Kvalitativní analýza je základem diskurzivní analýzy, avšak za souběžného použití kvantitativního zkoumání lze zjistit například, s jakou frekvencí se výpovědi vyskytují. Takto lze odhalit „slogany“ doprovázené množstvím soudů a předsudků. Vyskytuje-li se výpověď často, má trvalé účinky a silně upevňuje určité vědění (Wodaková 2002: 69).

proveden nejužší výběr mediálních sdělení, na která je posléze aplikována kvalitativní analýza diskurzu.

Jednotka výzkumu – tedy česká periodická tištěná média, v případě pomníku generála Pattona v Plzni Deníky VLP, Mladá fronta DNES, Právo, Haló noviny, Lidové noviny a Blesk, v případě pomníku československých letců RAF v podobě okřídleného lva na pražském Klárově Deníky VLP, Mladá fronta DNES, Právo, Haló noviny, Lidové noviny a Metro – poskytuje požadovanou pestrost linie diskurzu. Jednotka výzkumu tak reflektuje pravolevé ideologické spektrum české mediální scény a zároveň se dotýká regionálně versus celostátně orientovaného tisku. Vzorek analýzy je vytvořen sběrem mediálních výstupů v období: v případě pomníku generála Pattona v Plzni od ledna do srpna 2005, od dubna do srpna 2009, březen 2010 a od ledna do června 2015 a v případě pomníku československých letců RAF v podobě okřídleného lva na pražském Klárově od března do prosince 2014. Z důvodů významné frekvence příspěvků v komentářových i čtenářských rubrikách týkajících se popsaných pomníkových kauz bylo při konstrukci výběrového vzorku rozhodnuto nereflektovat umístění příspěvků na jednotlivých stranách, přičemž důležitost tohoto hlediska není zpochybněna, díky důrazu na kvalitativní analýzu dat však není primárně určující. Analyzovanou jednotkou je článek vyskytující se ve jmenovaných periodikách bez prostoru fotografií, infografik a jiných grafických ztvárnění.

5.3 Výzkumná otázka

V souladu s popsaným cílem analýzy byly položeny následující výzkumné otázky:

1. *Jakým způsobem je ve zkoumaných textech konstruována role pomníků v pojetí „místa paměti“ v současné společnosti?*

2. *Jakým způsobem je skrze tematiku pomníků konstruován obraz dané společnosti?*

Výzkumné otázky jsou dále specifikovány:

Ad1:

Je účel instalace pomníku vnímán jednoznačně?

Je místo paměti v podobě pomníku nazíráno přes perspektivu úvahy o podobě národa a stavu společnosti?

Ad2:

Je postavení České republiky v rámci diskurzu nadřazené či podřízené vůči zahraničním partnerům?

5.3.1 Vedlejší výzkumné otázky

Výchozím bodem diskurzu jsou konfliktní linie, které se v mediálních výstupech spojených s pomníkovými kauzami hojně vyskytují. Rozpracování vedlejších výzkumných otázek tak kromě analýzy mediálního pokrytí bude úzce spjato právě s analýzou protichůdných postojů. Tyto protichůdné postoje a jejich persvazivní charakter budou popsány a vyhodnoceny na základě principů racionální argumentace s ohledem na skryté manipulativní strategie.

Vedlejší výzkumné otázky:

- *Jací aktéři se účastní specifického diskurzu spojeného s pomníky a jaké pozice na poli politické akce v rámci diskurzu zastávají?*
- *Jakou roli hraje paměť v trojúhelníku pomník – politika – veřejnost prezentovaná masmédií? Jak jsou prezentována politická rozhodnutí veřejnosti? Do jaké míry jsou stanoviska politiků jako autorit přijímána jako konečná fakta? Jak jsou umělci v moderních společnostech přijímáni? Na základě jakých kritérií veřejnost posuzuje existenci daného pomníku?*
- *Jakou roli hrají média při prezentaci politických rozhodnutí veřejnosti?*
- *Která pravdivostní tvrzení jsou v diskurzu vyjádřena explicitně a která implicitně? Jakým způsobem tato tvrzení zapadají do politických či ideologických rámců?*
- *Která jsou hlavní témata diskurzu?*
- *Které aspekty diskurzu se proměňují v čase? Co stojí za těmito změnami?*
- *S jakými dalšími diskurzy se diskurz současných českých pomníků protíná a ke kterým se vztahuje?*

5.4 Kritická diskurzivní analýza

Diskurz je komplexně určován společností, tj. lze v něm spatřovat sociální praxi zahrnující lingvistické jevy, jednání, formy sociální interakce, mentální reprezentace, komunikační události, kulturní produkty atd. Kritická analýza diskurzu zjišťuje pravidla, která daný diskurz dodržuje. Cílem analýzy diskurzu je zaznamenat spektrum lingvistických vztahů

vyskytujících se uvnitř textů pojednávajících o daném tématu. Tyto texty představují složitou síť podobností, které se překrývají a protínají. Analýza diskurzu předpokládá, že „každý aspekt obsahu textu je výsledek volby; volby pro použití jednoho způsobu popisu aktéra, akce nebo procesu místo jiného, volby vytvořit větu určitým způsobem raději než jiným způsobem, volby zahrnout určitý fakt nebo názor místo jiného“ (Richardson 1974: 38). Analýza diskurzu zastává kritický přístup. V jedné z rovin se zaměřuje na odkrývání nesrovnalostí, rozporů, paradoxů uvnitř textu či diskurzu. Zabývá se rovněž demystifikací, to znamená odkrýváním persvazivních či manipulativních diskurzivních praktik za pomoci znalosti kontextu a dalších sociálních teorií. Účinně tak odhaluje prvky vládnoucí ideologie v pojetí existence sociálních forem a procesů zprostředkujících oběh dominantních symbolických forem ve společnosti. Ideologie jako pohled na svět složený z propojených mentálních reprezentací sdílí členové specifické sociální skupiny. Za pomoci dominantního diskurzu dochází k udržení mocenských vztahů. Diskurz může být zároveň prostředkem změny v rozložení moci. Jedním z cílů diskurzivní analýzy je demystifikovat hegemonii převládajících diskurzů.

Otázka vymezení daného diskurzu podle Wodakové⁸⁶ není snadná: „Diskurz není uzavřenou jednotkou, ale entitou otevřenou interpretacím, navazování. Jako analytická jednotka pak diskurz vždy závisí na konkrétní perspektivě“ (Wodaková 2002: 118). Texty jsou zde chápány jako podmnožiny diskurzů a zároveň jako zpředmětnění jazykových událostí. Diskurz se realizuje v množství textů a žánrů. Intertextovost znamená vzájemnou provázanost textů, a to jak minulých tak i přítomných⁸⁷. Zmíněná provázanost spočívá v: odkazování k tématům či aktérům, odkazování k týmž událostem, k aluzím, evokacím, k přenosu argumentů z jednoho textu do druhého. Popsaný přenos prvků ze specifického kontextu do nových kontextů je označován jako rekontextualizace. Prvky tak nabývají částečně nových významů. Tento proces je bohatě reprezentován právě médii. Novináři například selektují pasáže z projevu mluvčího, aby co nejlépe odpovídaly celkovému účelu článku. V rámci rekontextualizace citace nabývají částečně nových významů (Wodaková 2002: 119).

5.5 Metoda

Kritická diskurzivní analýza využívá tři základní roviny: identifikace specifických obsahů a témat diskurzu, odhalování diskurzivních strategií a výzkum jazykových nástrojů a

---

⁸⁶ Právě Ruth Wodaková založila ve Vídni výzkumné centrum „Diskurz, politika, identita“ věnující se výzkumu evropských identit a evropské „politiky paměti“.

⁸⁷ Literatura uvádí také obdobný termín interdiskurzivita, kdy daný diskurz odkazuje k tématům či podtématům jiných diskurzů. Mohou to být například finance nebo školství. Diskurzy jsou otevřené a hybridní, nová témata tak vznikají na mnoha místech.

konkrétní kontextové závislé jazykové realizace. Zabývá se pravidly a principy spojování vět a souvětí ve větší celky nazývaných text. Zkoumá prostředky vyjadřující vztahy mezi textovými celky. K tomuto účelu slouží argumentační a textová analýza.

5.5.1 Argumentační analýza

Každý text má svůj argumentativní rozměr a je od svého vzniku přirozeně konstruován na základě argumentační logiky. K argumentační analýze se nejčastěji přistupuje za pomoci Aristotelovy teorie rétoriky. V rámci analýzy argumentace je vždy důležité zohledňovat tři prvky: autora promluv (*étos*), publikum (*patos*) a argument (*logos*). Ty jsou spolu během argumentace ve vzájemné interakci a tvoří rétorický trojúhelník, na který je zapotřebí nahlížet jako na celek (Amossyová 2010: 5)⁸⁸.

Aristoteles definuje tři hlavní rétorické varianty. Každá varianta sleduje specifické cíle a dosahuje jich specifickými prostředky. Rozlišuje variantu právníckou, kde se mluvčí snaží obhájit nebo zaútočit na akci vybraného sociálního aktéra v minulosti. Dovolává se spravedlnosti a k jejímu dosažení využívá obvinění nebo obranu. Druhá rétorická varianta je ceremoniální, při níž se autor promluvy snaží přesvědčit publikum, že vybraná akce případně sociální aktér/objekt/proces jsou hodné úcty, vděku, nebo naopak nesouhlasu či pohrdání. Ceremoniální rétorická varianta je zaměřena na současnost a za pomoci kritiky případně pochvaly zdůrazňuje potřebu oslavy případně pocitu ostudy. Tok argumentace je zde často namířen na kvalitu charakteru. Třetí možností je politická rétorika, která se zaměřuje na budoucnost a publikum podněcuje k vyvolání akce s vyhlídkou budoucích benefitů případně hrozby. K tomuto účelu využívá často největších společných jmenovatelů pro dané publikum. Vyvolává tak konstantní pocit nutnosti výběru vedoucímu k výhodám případně nevýhodám. Analýza argumentace by měla vést k identifikaci dominantní rétorické varianty (Richardson 1974: 151 - 157)

Dalším krokem je výzkum strategie přesvědčování. Ethotické argumenty nakládají s povahou autora promluvy, odkazují na jeho autoritu, zkušenosti či expertízu. Za pomoci *pathos* autor promluvy na publikum působí prostřednictvím emocí, snaží se například vyvolat strach. *Logos* působí prostřednictvím logiky, zde je třeba dávat si pozor na ukvapenou generalizaci nebo špatné analogie. Všimáme si tak přímé argumentace – *topos* – a falešné argumentace – *falacie*. Při analýze je zároveň nutné všimnout si, zda je daná strategie pro druh

---

⁸⁸ Aby byly argumenty účinné, jsou autorem promluvy vybírány, konstruovány a řazeny tak, aby zároveň vycházely z charakteru publika. Cílem výstavby textu je oslovit a přesvědčit. Argumentační linie pracuje s vědomými ale i nevědomými procesy. Jak zmiňuje Amossyová, diskurz se vždy snaží udělat dojem na své publikum (Amossyová 2010: 5).

textu, v němž se objevuje, relevantní. Analýza argumentace napomůže porozumění způsobu, kterým mluvčí využívají jazykové prostředky k obhajobě a podpoře vlastních postojů (Richardson 1974: 177).

Searle ve své teorii řečových aktů v textu rozlišuje následující složky: obsah výroku a ilokuční akt (případně použití ilokuční síly). Při analýze výpovědi je nutné rozlišovat mezi tím, co je jejím obsahem a tím, jaké pragmatické funkci daná výpověď slouží, neboli záměrem, s jakým byla vyslovena (Searle 1992: 24). Analýza argumentace se zabývá tvorbou argumentu za pomoci volby lexikálních prostředků. Jedná se například o nadsázku neboli hyperbolizování, opakování, užití metafor, užití explicitních nebo naopak implicitních sdělení, vyžadujících zapojení čtenáře.

5.5.2 Textová analýza

Textová analýza se věnuje výběru a významu jednotlivých slov. Větné členy na úrovni slov jsou otiskem společnosti a hodnotových soudů, nesou denotativní a konotativní význam. Výběr slov potom rámuje událost určitým způsobem. „*Způsob, kterým jsou lidé pojmenováni v novinovém diskurzu, má potom významný vliv na způsob, jakým jsou viděni*“ (Richardson 1974: 49). Novináři si vždy vybírají z množiny možného pojmenování, svým výběrem potom ukazují na to, ke které skupině pojmenovaný patří, nebo také na to, ke které skupině autor chce, aby pojmenovaný patřil. Projevuje se zde tak vztah mezi pisatelem a subjektem. Reisigl a Wodaková označují tyto procesy výběru referenčními strategiemi. „*Výběr pojmenování může sloužit různým psychologickým, sociálním, nebo politickým cílům ze strany mluvčího nebo pisatele*“ (Reisigl, Wodaková in: Richardson 1974: 49). Reisigl a Wodaková dále vymezují strategie tvrzení, což jsou „*nejzákladnější procesy a důsledky lingvistického přiřazování kvalit lidem, zvířatům, objektům, událostem, akcím a sociálním fenoménům*“ (Reisigl, Wodaková in: Richardson 1974: 52). Tímto reprezentují otevřeněji hodnoty a charakteristiky různých sociálních aktérů. Na úrovni věty se textová analýza zabývá větnou skladbou a tranzitivitou, modalitami, použitými presupozicemi neboli skrytými předpoklady či rétorickými tropy.

6 Analýza

V následující části se budu zabývat analýzou diskurzu a následnou interpretací zjištěných dat. V první fázi bude výzkumný vzorek podroben kvantitativní analýze. Ta odhalí frekvenci pokrytí mediálních výstupů (krok 1) na téma dvou vybraných příkladů pomníků. Kromě toho se tak podaří v rámci jejich subkategorií získat podrobnější informace o charakteru všech analyzovaných článků tak, aby bylo možné vytvořit si představu o tématech, která se ve výzkumném vzorku, a tak i v rámci diskurzu, vyskytují. Zde bude důraz kladen především na poměr článků se subjektivním zabarvením vůči počtu článků neutrálních neboli čistě popisných (krok 2). S mírou subjektivity obsažené ve vybraných mediálních výstupech souvisí rovněž analýza mediálních žánrů. Ve vztahu k analýze míry subjektivity vyskytující se v článcích bylo zkoumání zaměřeno na frekvenci výskytu obecného pocitu ostudy a souvisejících odkazů. Využila jsem přitom z pilotní analýzy, při které byla evidována nápadně vysoká frekvence výskytu výrazů typu „ostuda“, „fiasko“, „faux pas“ a podobně. Podrobnější pohled byl v rámci kvantitativní analýzy zaměřen rovněž přítomnosti tzv. *zahraničních záležitostí* v článcích. Konkrétně na zjištění, s jakými tématy jsou *zahraniční záležitosti* v článcích, ve kterých se vyskytuje téma vybraných pomníků, spojeny (krok 3). V rámci kvantitativní analýzy jsem se pokusila odhalit také přítomnost odkazů na paměť. Bylo tak analyzováno, jaké procento článků se tématem paměti explicitně zabývá a jakým způsobem je paměť v článcích reprezentována.

Druhá fáze analytické části se věnovala kvalitativní analýze vybraných článků věnujících se tématu pomníků. K tomuto účelu byla využita argumentační analýza a analýza textu. Díky zvolenému postupu v rámci kvalitativní analýzy by měla být odhalena konstrukce jednotlivých článků od obecnějších výpovědí až po přítomnost konkrétních lingvistických prvků, které autor článku využívá za účelem přesvědčování čtenáře. Následující kapitoly by tak měly umožnit zodpovědět dílčí výzkumné otázky. Za pomoci odpovědí má být poté umožněno zodpovědět hlavní výzkumné otázky.

Jakým způsobem je ve zkoumaných textech konstruována role pomníků v pojetí „místa paměti“ v současné společnosti? Jakým způsobem je skrze tematiku pomníků konstruován obraz dané společnosti?

6.1 Kvantitativní analýza

Před započítáním jmenovaných jednotlivých částí analýzy za pomoci kvantitativní analýzy je nutné stručně popsat výběrový soubor:

Předmětem zájmu jsou celá období, po která se v českých médiích objevovaly příspěvky spojené s danou mediální kauzou. V případě mediální kauzy, která se váže k pomníku generála Pattona v Plzni, se jednalo dokonce o mnohaletý evergreen, než došlo k závěrečnému řešení situace ze strany vedení města a tak i ukončení mediální kauzy. Pozorované příspěvky zde spadají do roku 2005, ve kterém kauza vypukla, do roku 2009, kdy bylo na pomník vypsáno nové výběrové řízení. Drobné ozvuky tohoto tématu byly pozorovány i v roce 2010. Výrazný objem článků na dané téma se objevil znovu v roce 2015, kdy byl pomník s konečnou platností realizován a instalován. V těchto letech bylo identifikováno celkem 231 článků v tištěných médiích (Deníky VLP, Mladá fronta DNES, Haló noviny, Lidové noviny, Blesk, Právo, Metro, Metro, Regionální média, E15, Nedělní svět, 5plus2, Reflex, Profit Květy, Euro), u nichž se s různou mírou naplnění vyskytuje tematika pomníku. V případě mediálních výstupů věnovaných tématu pomníku československých letců RAF v podobě okřídleného lva na pražském Klárově bylo možné díky, na poměry pomníků až bleskovému, charakteru celé kauzy pozorovat články publikované v českých tištěných médiích pouze v roce 2014. Zde bylo identifikováno celkem 104 článků v tištěných médiích (Mladá fronta DNES, Lidové noviny, Metro, Deníky VLP, Právo, Haló noviny, Respekt, Blesk, Hospodářské noviny, Týden, regionální média, E15, 5plus2, A2, Art+antiques, Euro, Květy, Reflex). Základní výběrový soubor tak činil celkem 335 článků.

Tabulka 1a Pomník generála Pattona - Základní výběrový soubor

Výstupy v roce 2005, 2009, 2010, 2015	Deníky VLP	Mladá fronta DNES	Právo	Haló noviny	Blesk	Lidové noviny	Metro	Regionální (mimo VLP)	E15	Nedělní svět	5plus2	Reflex	Profit	Květy	Euro	Celkem
2005	82 35%	34 15%	15 6%	8 4%	9 4%	6 3%	3 1%	1 0%	0 0%	2 1%	0 0%	1 0%	1 0%	0 0%	0 0%	162 70%
2009	5 2%	1 0%	3 1%	1 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	1 0%	0 0%	11 5%
2010	0 0%	1 0%	0 0%	1 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	2 1%
2015	30 13%	8 4%	8 4%	2 1%	1 0%	0 0%	2 1%	1 0%	2 1%	0 0%	1 0%	0 0%	0 0%	0 0%	1 0%	56 24%
Součet	117 53%	44 19%	26 11%	12 5%	10 4%	6 3%	5 2%	2 1%	2 1%	2 1%	1 0%	1 0%	1 0%	1 0%	1 0%	231 100%

N = 231

Tabulka 1b Pomník československých letců RAF – Základní výběrový soubor

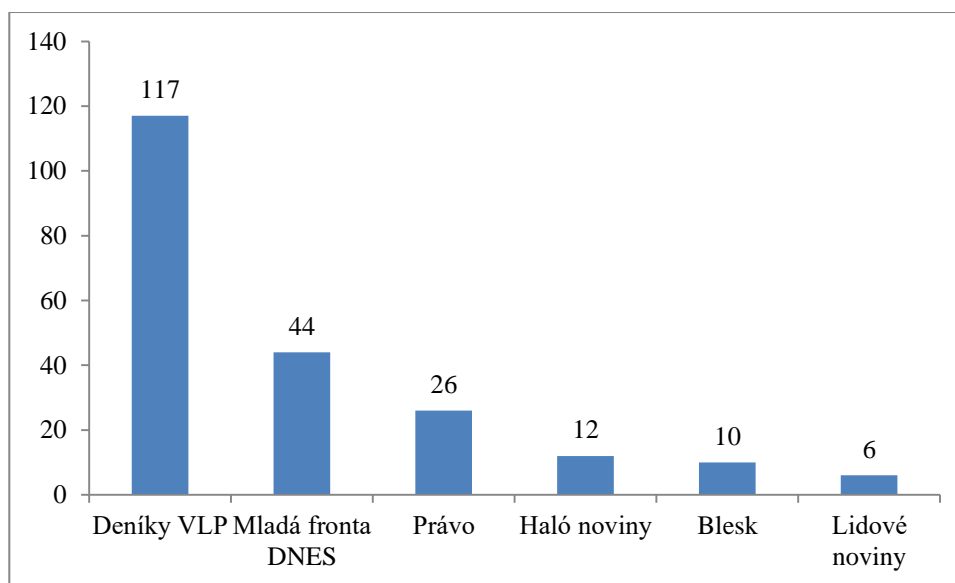
Výstupy v roce 2014	Mladá fronta DNES	Lidové noviny	Metro	Deníky VLP	Právo	Haló noviny	Respekt	Blesk	Hospodářské noviny	Týden	Regionální	E15	5plus2	A2	Art+antiques	Euro	Květy	Reflex	Celkem
Součet	21 20%	18 17%	15 14%	12 12%	10 10%	5 5%	4 4%	3 3%	3 3%	2 2%	2 2%	2 2%	2 2%	1 1%	1 1%	1 1%	1 1%	1 1%	104 100%

N = 104

Jak je možné vidět z tabulky 1a a 1b mediální pokrytí kauzy pomníku generála Pattona a pomníku československých letců RAF v tištěných médiích se mezi sebou liší především v počtu publikovaných článků. Kauza pomníku generála Pattona byla bohatě pokryta regionální plzeňskou mutací Deníků VLP, ve které během čtyř pozorovaných období vyšlo celkem 117 článků k tomuto tématu, na rozdíl od kauzy pomníku československých letců RAF, jež se do Pražského deníku (regionální mutace Deníků VLP) promítla pouze ve 12 mediálních výstupech. Jak je možné vidět na tabulce 1a a 1b, téma bylo kromě regionálních mutací Deníků VLP pojednáno ve zpravodajských denících, lifestyle a ekonomických magazínech. V případě pomníku československých letců RAF se téma objevilo rovněž ve specializovaných kulturně-uměleckých médiích jako A2 či Art+Antiques.

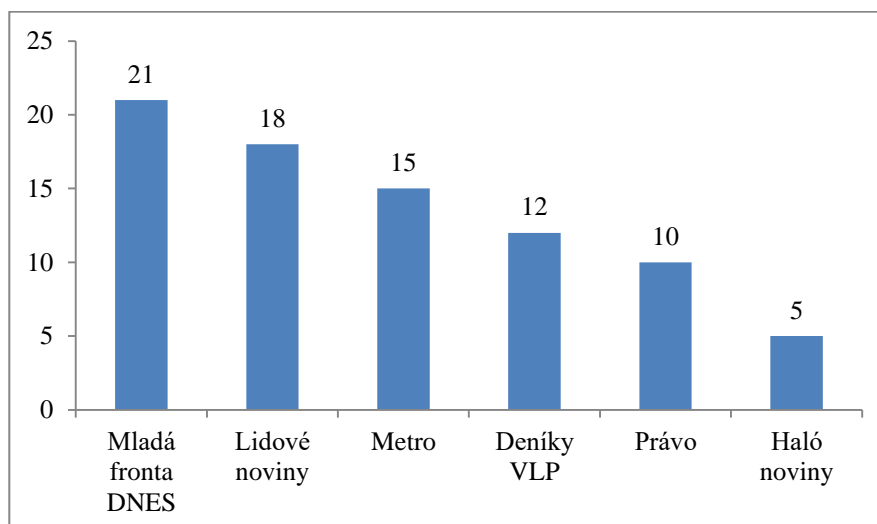
Po získání základního souboru z důvodu nízkého počtu mediálních výstupů v některých z analyzovaných médií byla analýza dále zaměřena pouze na dle počtu mediálních výstupů prvními šesti médii u každé pomníkové kauzy. Vybraná média ilustruje graf 1a a 1b. Ve prospěch získání dalších dat v rámci kvantitativní analýzy tedy budu pracovat s omezeným počtem 215 článků v případě pomníku generála Pattona a s počtem 81 článků v případě pomníku československých letců RAF.

Graf 1a Pomník generála Pattona - Základní výběrový soubor

N = 215

Graf 1b Pomník československých letců RAF – Základní výběrový soubor

N = 81

6.1.1 Míra subjektivity mediálních sdělení týkajících se pomníkových kauz

Mírou subjektivity mediálních sdělení týkajících se pomníkových kauz rozumím přítomnost vkladu osobního postoje autora v článku. Míru subjektivity, se kterou je téma

pojímáno, ilustruje podíl mediálních žánrů, tedy zpravodajských vůči publicistickým článkům (tabulka 2a a 2b). Zpravodajství v rámci tištěných médií zahrnuje formáty jako je *zpravodajský článek, krátká zpráva, širší pojednání*. V rámci formátů z oblasti publicistiky je možné se setkat s *komentářem, rozhovorem, reakcí čtenáře, glosou*. Zároveň jsem se soustředila podrobněji na fakt, že subjektivita může být přítomna i v článcích z oblasti zpravodajství. Proto jsem v rámci měření míry subjektivity využila také míru přítomnosti osobního názoru autora napříč mediálními žánry a jejich formáty. Míra subjektivity objevující se v článcích napříč žánry je ilustrována za pomoci tabulky 3a a 3b.

Tabulka 2a Pomník československých letců RAF - Žurnalistické žánry

	žurnalistický žánr	Média							Celkem
		Mladá fronta DNES	Metro	Lidové noviny	Deníky	Právo	Haló noviny		
Zpravodajství	zpravodajský článek	5 6%	3 4%	4 5%	6 7%	6 7%	2 2%	26 32%	
	krátká zpráva	12 15%	7 9%	6 7%	1 1%	1 1%	2 2%	29 36%	
	širší pojednání	0 0%	1 1%	0 0%	1 1%	0 0%	0 0%	2 2%	
	vedlejší téma	0 0%	0 0%	0 0%	2 2%	0 0%	0 0%	2 2%	
	Součet	17 21%	11 13%	10 12%	10 12%	7 9%	4 5%	59 73%	
Publicistika	komentář	4 5%	1 1%	4 5%	1 1%	2 2%	1 1%	13 16%	
	rozhovor	0 0%	0 0%	1 1%	1 1%	1 1%	0 0%	3 4%	
	reakce čtenářů	0 0%	3 4%	2 2%	0 0%	0 0%	0 0%	5 6%	
	glosa	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	
	vedlejší téma	0 0%	0 0%	1 1%	0 0%	0 0%	0 0%	1 1%	
	Součet	4 5%	4 5%	7 9%	2 2%	3 4%	1 1%	22 27%	

N = 81

Tabulka 2b Pomník generála Pattona – Žurnalistické žánry

	žurnalistický žánr	žurnalistické žánry						Celkem
		Deníky VLP	Mladá fronta DNES	Právo	Haló noviny	Blesk	Lidové noviny	
Zpravodajství	zpravodajský článek	45 21%	21 10%	14 7%	11 4%	5 3%	1 0%	97 45%
	krátká zpráva	11 4%	5 3%	3 2%	0 0%	5 2%	1 1%	25 12%
	širší pojednání	2 1%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	1 1%	3 2%
	vedlejší téma	16 7%	3 2%	4 2%	0 0%	0 0%	1 0%	24 11%
	Součet	74 35%	29 13%	21 10%	11 4%	10 5%	4 2%	149 69%
Publicistika	komentář	9 4%	6 3%	1 0%	0 0%	0 0%	1 1%	17 8%
	rozhovor	6 3%	1 0%	2 1%	0 0%	0 0%	1 1%	10 5%
	reakce čtenářů	16 7%	5 2%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	21 9%
	glosa	10 5%	3 2%	2 1%	0 0%	0 0%	0 0%	15 8%
	vedlejší téma	2 1%	0 0%	0 0%	1 1%	0 0%	0 0%	3 2%
	Součet	43 20%	15 7%	5 2%	1 1%	0 0%	2 1%	66 31%

N = 215

Tabulky 2a a 2b odhalují, že poměr publicistických a zpravodajských článků je u vybraných pomníkových kauz přibližně stejný. U všech analyzovaných periodik se poměr blíží 70% zpravodajských článků vůči 30% publicistických článků (u pomníku generála Pattona 73% zpravodajských formátů v porovnání s 27% publicistických formátů, u pomníku československých letců RAF ve stejném pořadí 69% v porovnání s 31%). Pro dosažení vhodné komparace jsem využila běžných výtisků analyzovaných periodik; například ve výtisku deníku Právo ze dne 14. 4. 2016 se tento poměr rovná 85% zpravodajských vůči 15% publicistických článků, shodný poměr zpravodajství a publicistiky byl nalezen ve výtisku deníku Mladá fronta DNES ze dne 15. 4. 2016⁸⁹. Z porovnaných dat tak vyplývá závěr

⁸⁹ V komparovaných datech nebyly započítány rubriky Střední Čechy (Praha) a Sport.

v podobě přítomnosti vyššího procenta publicisticky laděných článků věnovaných tématu pomníků, než jaký vykazuje běžné uspořádání zkoumaných periodik.

Přítomnost osobního názoru autora uvnitř mediálního sdělení byla zjišťována za pomoci měření tzv. *emocionální náplně*. Ta byla odhalena prostřednictvím identifikace lingvistických prvků uvnitř textu jako hyperbola, metafora, metonymie, synekdocha, eufemismus, opakování, přímá, polopřímá a pseudopolopřímá řeč, konfliktní situace z jednostranné perspektivy atp. Ve prospěch detailnějšího zařazení článků do podkategorií *negativní*, *pozitivní* či *přítomnost jakýchkoli blíže nespécifických emocí* jsem se řídila celkovým vyzněním článku. Přestože tedy tabulka 2a a 2b odhaluje převahu zpravodajských formátů, to znamená těch, které jsou běžně spojovány s vyšší mírou dosažené neutrality, nad publicistickými formáty, které jsou subjektivně laděné již ze své výhradně názorové podstaty, vykazují nízkou míru neutrality, tabulka 3a a 3b popisuje výrazné převládání článků subjektivně zbarvených. Poměr mezi subjektivně zbarvenými a neutrálními příspěvky činí 74% k 26%.

Tabulka 3a Pomník generála Pattona – Emocionální náplň

	emocionální náplň		Deníky VLP	Mladá fronta DNES	Právo	Haló noviny	Blesk	Lidové noviny	Celkem
subjektivní	negativní	ostuda	18 8%	10 5%	5 2%	4 2%	2 1%	1 1%	40 19%
		jiné	9 4%	5 2%	1 0%	3 2%	3 2%	0 0%	21 10%
	pozitivní		12 6%	3 2%	0 0%	0 %	1 0%	0 0%	16 8%
	přítomnost emocí		44 20%	15 7%	12 6%	5 2%	3 2%	3 2%	82 39%
	Součet		83 39%	33 15%	18 8%	12 6%	9 4%	4 2%	159 74%
	neutrální	hlavní téma		15 7%	5 2%	3 2%	0 0%	2 1%	1 0%
vedlejší téma		20 9%	4 2%	5 2%	0 0%	0 0%	1 0%	30 13%	
Součet		35 16%	9 4%	8 4%	0 0%	2 1%	2 1%	56 26%	

N = 215

Tabulka 3b Pomník československých letců – Emocionální náplň

	emocionální náplň		Mladá fronta DNES	Lidové noviny	Metro	Deníky	Právo	Haló noviny	Celkem
Subjektivní	negativní	ostuda	5 6%	1 1%	1 1%	0 0%	1 0%	0 0%	8 10%
		jiné	4 5%	2 3%	1 1%	1 %	0 0%	2 3%	10 12%
	pozitivní		1 1%	0 0%	3 4%	1 1%	1 1%	0 0%	6 7%
	přítomnost emocí		2 3%	10 12%	3 4%	4 5%	3 4%	1 1%	23 29%
	Součet		12 15%	13 16%	8 10%	6 7%	5 6%	3 4%	47 58%
neutrální	hlavní téma		9 11%	5 6%	5 6%	5 6%	5 6%	3 4%	32 39%
	vedlejší téma		0 0%	0 0%	2 3%	1 1%	0 0%	0 0%	3 4%
	Součet		9 11%	5 6%	7 9%	6 7%	5 6%	3 4%	35 42%

N = 81

Rovněž poměr negativních, pozitivních a článků obecně emocionálně naplněných mezi pozorovanými kauzami vykazuje nápadně významnou shodu. Jak je možné přesvědčit se v tabulce 3a, negativně orientovaných článků bylo identifikováno 38%, pozitivně orientovaných 10% a článků s náplní nespécifické emoce 52%. Tabulka 3b, která se váže k článkům na téma pomník československých letců RAF, vykazuje 38% negativně laděných, 13% pozitivně laděných a 49% článků s nespécifikovanou emocií. Procento negativně laděných příspěvků v obou případech významně převyšuje procentuální hodnotu pozitivně laděných článků. Za povšimnutí stojí speciálně zvolená kategorie článků věnovaných tématu

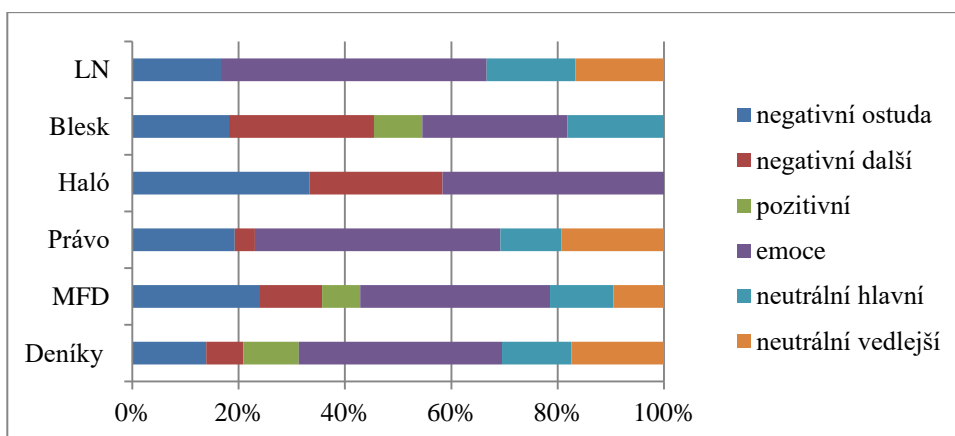
„ostuda“ (to znamená článků, v nichž byl explicitně vyjádřen pocit ostudy), které dle tabulky 3b tvoří celých 17% všech emocionálně zbarvených článků. Dle tabulky 3a, tedy u mediálních sdělení věnovaných pomníku generála Pattona, je to dokonce celých 25%, tedy celá čtvrtina všech emocionálně zbarvených mediálních sdělení. Koncentrace mediálních výstupů, v nichž se vyskytovala kritika situace společně se zmiňovaným konstatováním ostudy, byla velmi výrazná. V případě pomníku generála Pattona se v průběhu celé kauzy hojně vyskytovala spojení typu: *Ostuda se blíží!*; *Místo slávy ostuda!*; *To, a nikoliv velikost či délka trvání ostudy dle různých řešení celé situace je to, oč tu běží!*; *Z pokusu vybudovat důstojný památník se nakonec stala fraška.*; *...budeme mít díky plzeňským zastupitelům zase kus ostudy.*; *Bude ostuda, pokud do oslav stát nebude...*; *Z hlavní události letošních oslav tak může být mezinárodní ostuda*; *titulek: Dočkají se Plzeňané Pattona nebo ostudy?*; *Zamezilo by se určitě plzeňské i mezinárodní ostudě.*; *To je ostuda, to je hrozné,* pohoršovali se přitom dva staří muži; *Prý je to ostuda, ale jinému to nevadí.*; *titulek: V Plzni je ostuda se sochou osvoboditele Pattona.*; *Nemůžeme jít proti městu, nevím, co budeme dělat. Zdá se mi, že z toho bude jen ostuda,* reagoval Milan Dlouhý.; *Je to jakási protokolárně společenská šlamastyka,* konstatoval hejtman.; *"Je ostuda, že to trvalo tak dlouho," hodnotí dnes letité dohady o způsobu jak v Plzni uctít Pattona primátor města⁹⁰.* Pokud se jedná o případ pomníku československým letcům RAF, i zde bylo možné zaznamenat množství podobných sdělení: *Vážně chceme my potomci trapně vláčet pomník sem a tam před jejich očima?*; *...je zahanbující, že je iniciováno britskou komunitou žijící v Praze, nikoliv námi.*; *Ono by to stěhování bylo trapné. Trapnost se k majestátu lva nehodí.*; *a teď, když se Britové dožadují adekvátní lokality, to začíná zavánět pěkným trapasem a nevděkem* a mnoho dalších⁹¹. Ze všech negativně laděných mediálních sdělení v případě pomníku generála Pattona byla v celých 65% článků zmíněna hrozící či odvrácená lokální a také mezinárodní ostuda. V případě pomníku československých letců RAF bylo s „ostudou“ spojeno 44% z všech negativně laděných článků.

Graf 2a a 2b ilustruje rozložení různě subjektivně zbarvených příspěvků v závislosti na počtu vydaných článků daným médiem. Graf 3a a 3b naopak ilustruje poměr všech jakýchkoli subjektivně zbarvených příspěvků (pozitivní, negativní, s nespécifikovanou emoci) a neutrálních příspěvků.

⁹⁰ Všechny citace byly vybrány z článků analyzovaného souboru.

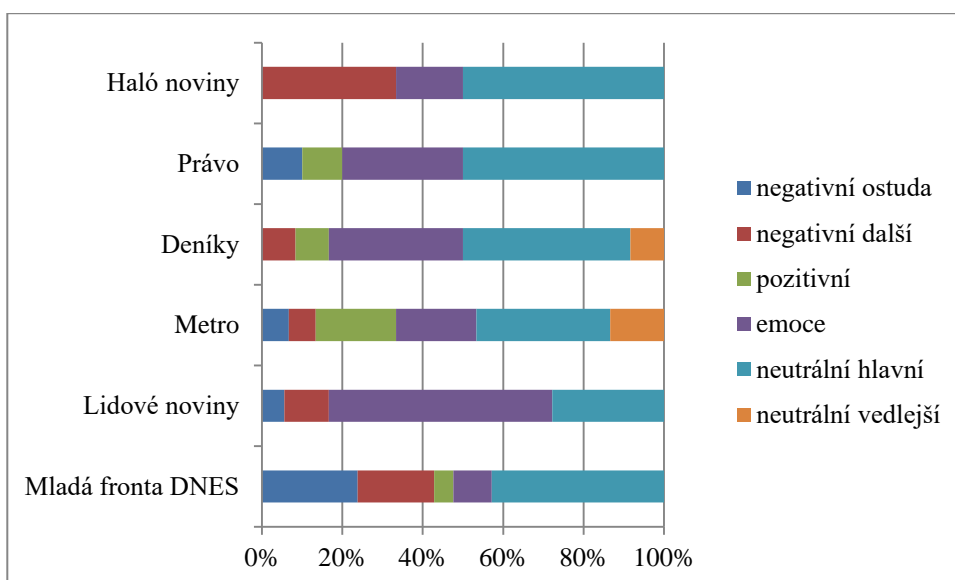
⁹¹ Stejně tak zde byly všechny citace vybrány z článků analyzovaného souboru. Tyto drobné citace vyjmuté za analyzovaných článků, které se v analytické části diplomové práce budou objevovat i nadále pochází z analyzovaného souboru. Pro jejich četnost a krátký rozsah sloužící pouze pro ilustraci tyto citace nejsou opatřeny zdrojem.

Graf 2a Pomník generála Pattona – Rozložení subjektivity dle médií

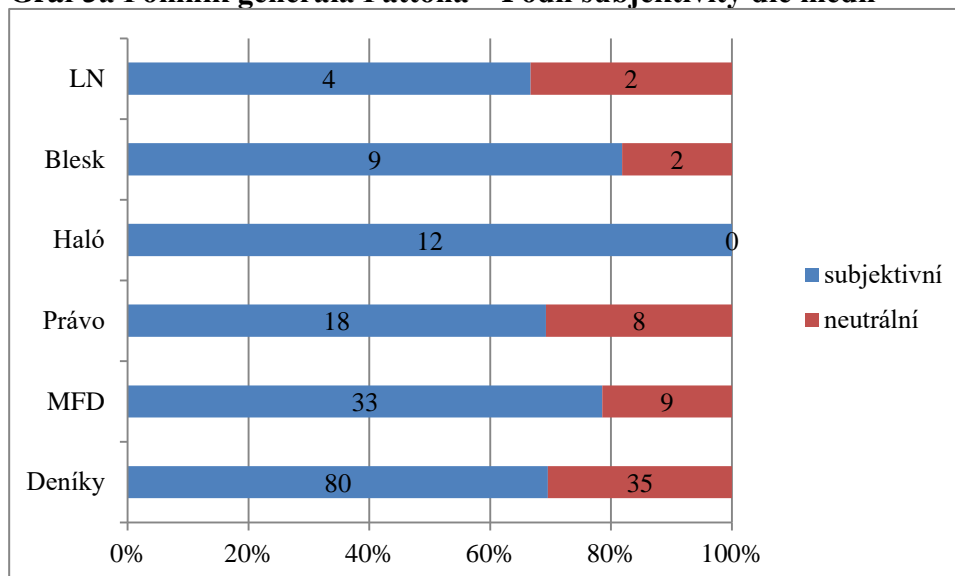
N = 215

Graf 2b Pomník československých letců RAF – Rozložení subjektivity dle médií

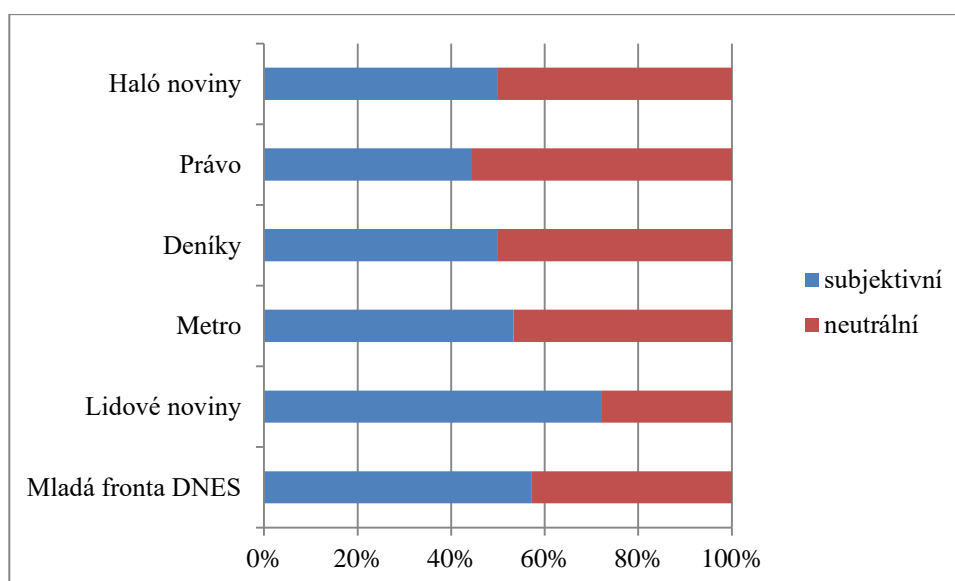
N = 81

Graf 3a Pomník generála Pattona – Podíl subjektivity dle médií

N = 215

Graf 3b Pomník československých letců RAF – Podíl subjektivity dle médií

N = 81

6.1.2 Tematika zahraničních vztahů v mediálních sděleních týkajících se pomníkových kauz

Předmětem zkoumání se v rámci kvantitativní analýzy dále stal výskyt zahraničních vztahů vyskytující se ve výběrovém souboru. V obou případech pomníkových kauz se více či méně výrazné odkazy na zahraniční vztahy vyskytují přirozeně vzhledem k faktu, že pomník generála Pattona je vyjádřením pocty americkému veliteli spojeneckých vojsk a osvoboditeli západních Čech od nacistické okupace a pomník československým letcům Praze věnovala zdejší britská komunita jako vyjádření pocty československým hrdinům bojujícím ve Velké Británii. Předmětem zájmu se tedy stala distribuce různorodých odkazů k zahraničním

vztahům vyskytující se v mediálních sděleních. Kategorie obsahu jsem zvolila po provedení pilotní studie. Mezi zahraniční vztahy vyskytující se v článcích odkazující k jejich ideovému naplnění tak bylo zařazeno vyjádření úcty. Příkladem takového sdělení může být: *Jde hlavně o americké veterány, kteří na oslavy přijedou asi naposled. Ta socha bude nejen na počest generála Pattona, ale na počest amerických vojáků, kteří padli od Normandie po demarkační čáru u Rokycan," prohlásil Milan Dlouhý* (Mladá fronta DNES, 2. 4. 2005). V rámci kategorie spojenectví byla hledána sdělení vyjadřující společnou přízeň mezi národy. Příkladem může být: *Socha okřídleného lva symbolicky podtrhuje přátelství a partnerství mezi Velkou Británií a Českou republikou, jehož základy byly zformovány právě v době druhé světové války, kdy britští a českoslovenští letci společně bránili Spojené království jako poslední výspu demokracie v Evropě* (Právo, 17. 6. 2014). Kategorie mezinárodní ostuda navazuje na kapitolu 6.1, v níž byl popsán podíl sdělení spojených s vyjádřením pocitu ostudy. Vzhledem k vysoké frekvenci odpovídajících příspěvků byla tato kategorie i v rámci zahraničních vztahů zařazena rovněž do kapitoly 6.2. Z pilotní studie vyplynula také přítomnost zpochybňování významu výstavby jednotlivých pomníků. Příkladem oněch sdělení může být: *Především naše vláda a pravicoví politici se zachovali jako nohsledi Bílého domu. Snaží se historii utvořit k obrazu svému. To, co bylo roku 1945 bílé, je černé, a naopak* (Haló noviny, 23. 5. 2015). Kategorie věcných odkazů zahrnujících financování a z něj často vyplývající vliv zahraničních mocností na vnitřní rozhodovací procesy byla vedle vnitřních záležitostí, tedy sumy článků žádným způsobem zahraniční vztahy nereflektujících rovněž zahrnuta.

Tabulka 4a Pomník generála Pattona – Zahraniční vztahy

			Deníky VLP	MF DNES	Právo	Haló	Blesk	Lidové noviny	Celkem	
Zahraniční vztahy	ideové odkazy	vyjádření úcty	18 8%	8 4%	2 1%	4 2%	1 0%	1 1%	34 16%	
		spojenectví	7 3%	5 2%	2 1%	0 0%	1 1%	0 0%	15 7%	
		mezinárodní ostuda	10 5%	4 2%	3 1%	2 1%	0 0%	0 0%	19 9%	
		zpochybňování významu	0 0%	1 1%	1 0%	3 1%	0 0%	0 0%	5 3%	
	věcné odkazy	vliv na rozhodování	26 12%	7 3%	6 3%	1 1%	0 0%	2 1%	42 20%	
		financování	5 2%	0 0%	0 0%	0 0%	1 1%	0 0%	6 3%	
	Součet		66 30%	25 12%	14 6%	10 5%	3 2%	3 2%	121 57%	
	vnitřní záležitosti			51 23%	19 9%	12 6%	2 1%	7 3%	3 1%	94 43%

N = 215

Tabulka 4b Pomník československým letcům RAF – Zahraniční vztahy

			MF DNES	Lidové noviny	Metro	Deník VLP	Právo	Haló noviny	Celkem
zahraniční vztahy	ideové odkazy	vyjádření úcty	1 1%	2 3%	0 0%	1 1%	0 0%	0 0%	4 5%
		spojenectví	1 1%	3 4%	1 1%	1 1%	2 3%	0 0%	8 10%
		mezinárodní ostuda	4 5%	1 1%	1 1%	1 1%	0 0%	0 0%	7 8%
		zpochybňování významu	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	0 0%	3 4%	3 4%
	věcné odkazy	vliv na rozhodování	5 6%	3 4%	0 0%	2 3%	3 4%	1 1%	14 18%
		financování	2 2%	3 4%	1 1%	2 3%	1 1%	0 0%	9 11%
	Součet		13 16%	12 15%	3 4%	7 9%	6 7%	3 4%	44 55%
	vnitřní záležitosti		8 10%	6 7%	12 15%	5 6%	4 5%	2 2%	37 45%

N = 81

Jak lze vidět na tabulce 4a a 4b články odkazující na zahraniční záležitosti převyšují podíl článků, které se věnují čistě vnitřním záležitostem. V případě mediálních sdělení týkajících se pomníku generála Pattona je tento poměr 57% k 43%. U druhé zkoumané pomníkové kauzy tento poměr činí podobný poměr 55% vůči 43%. Rozdíl mezi mediálním pokrytím kauz ve vztahu k zahraničním vztahům tkví v poměru mezi ideovými a věcnými odkazy k zahraničním vztahům. Zatímco věcné a procesuální záležitosti ve vztahu k zahraničním vztahům v člancích týkajících se pomníku československých letců RAF mírně převýšily ideové odkazy (29% věcných odkazů proti 27% ideových odkazů), u pomníku generála Pattona tomu bylo naopak. Ideovým odkazům bylo věnováno 35% článků, věcným pouze 23%. Zaznamenat lze rovněž fakt, že první dvě kategorie v rámci ideových odkazů,

tedy vyjádření úcty a spojení, to znamená pozitivní hodnoty, kvůli kterým jsou pomníky primárně instalovány, v případě pomníku generála Pattona tvoří 23% oproti mediálním sdělením týkajícím se pomníku československým letcům RAF, které tvoří 15% všech sdělení.

6.1.3 Obraz paměti v mediálních sděleních týkajících se pomníkových kauz

Za pomoci tabulky 5a a 5b přiblížím přítomnost konceptu *paměť* v analyzovaných mediálních výstupech pomníkových kauz. Suma všech mediálních sdělení pojímajících různým způsobem hodnotu paměti byla operacionalizována za pomoci dvou základních kategorií obsahu: *koncept paměti* a *historické události*. Pod kategorií *koncept paměti* jsou rozuměny všechny články, v nichž se vyskytovalo sdělení zdůrazňující význam pomníku jako ztvárnění kolektivní paměti. Jako příklad takového sdělení lze uvést: *Důvod je jasný: v kameni jsou vtěsnané myšlenky. Dráždí ty myšlenky, nikoli kámen. Pomníky probouzejí ledajaké reminiscence, nálady, spící vlastenecké pudy* (Mladá fronta DNES, 13. 3. 2014). V rámci kategorie obsahu *historické události* byly identifikovány všechny články obsahující sdělení týkající se faktických historických událostí. Popsaná sdělení ovlivňují vyznění článků, a tedy utváří pomníkový diskurz.

Tabulka 5a Pomník generála Pattona – Ztvárnění paměti

		Deníky VLP	Mladá fronta DNES	Právo	Haló noviny	Blesk	Lidové noviny	Celkem
kolektivní paměť	koncept paměti	23 10%	10 5%	4 2%	4 2%	0 0%	2 1%	43 20%
	historické události	18 9%	4 2%	2 1%	3 1%	3 1%	0 0%	30 14%
	Součet	41 19%	14 7%	6 3%	7 3%	3 1%	2 1%	73 34%
neutrální		76 36%	30 14%	20 9%	5 2%	7 3%	4 2%	142 66%

N = 215

Tabulka 5b Pomník československých letců RAF – Ztvárnění paměti

		Mladá fronta DNES	Lidové noviny	Metro	Deníky VLP	Právo	Haló noviny	Celkem
kolektivní paměť	historické události	4 5%	3 4%	2 2%	2 2%	5 6%	0 0%	16 19%
	koncept paměti	2 2%	9 11%	2 2%	4 5%	1 1%	2 3%	20 24%
	Součet	6 7%	12 15%	4 5%	6 7%	6 7%	2 3%	36 44%
Neutrální		15 19%	6 7%	11 14%	6 7%	4 5%	3 4%	45 56%

N = 81

Z tabulky 5a a 5b je zřejmé, že podíl neutrálních článků převyšuje podíl článků, v nichž se ztvárnění paměti vyskytuje. Avšak naměřená hodnota 34% týkající se pomníku generála Pattona a v případě pomníku československým letcům RAF 44% přesto znamená poměrně výrazný podíl. Z tabulky 5a a 5b je rovněž možné zjistit, že popsaná kategorie obsahu koncept paměti je více mediálně pokryta než holé zařazení historických faktů.

6.1.4 Shrnutí

Publicistický žánr se v pozorovaných pomníkových kauzách vyskytuje ve větší míře, než jaké rozmístění reflektuje běžný poměr mezi publicistickými a zpravodajskými žánry. Podíl subjektivně zabarvených článků převyšuje podíl neutrálních článků. Podíl negativně laděných subjektivně zabarvených sdělení výrazně převyšuje podíl článků laděných pozitivně. Z celkové sumy negativně laděných subjektivně zabarvených článků nápadně velkou část tvoří sdělení spojená s různými zdroji pocitu ostudy.

Podíl článků obsahujících odkazy k zahraničním vztahům mírně převyšuje počet článků zabývajících se čistě vnitřními záležitostmi. Příklady pomníkových kauz se mezi sebou v rámci mediálního pokrytí liší v poměru ideových a věcných odkazů k zahraničním vztahům, přičemž vyšší poměr ideových odkazů je zastoupen u pomníku generála Pattona.

Ztvárnění paměti je hojně zastoupeno v analyzovaném souboru.

6.2 Kvalitativní analýza

Následující část bude věnována kvalitativní analýze vybraných mediálních sdělení. Pro tuto příležitost byly vybrány celkem 4 texty (2 texty týkající se pomníku generála Pattona a 2 texty referující o pomníku československých letců RAF), které byly rovněž součástí základního výběrového souboru. Výběr článků pro účely kvalitativní analýzy byl záměrně zúžen na texty publicistických žánrů, konkrétně ve formátu komentář. Výjimku tvoří zpravodajský příspěvek věnující se pomníku československým letcům RAF jako ukázka přítomnosti výrazně jednostranné argumentační linie vyskytující se i v rámci zpravodajského žánru. I když lze konstatovat přítomnost prvků převládající ideologie v rámci všech textů, publicistický žánr skýtá osobnější vyjádření názoru a je ve větší míře dále podporován použitou větnou skladbou a jednotlivými výrazy uvnitř věty. Za pomoci argumentační a textové analýzy byly dislokovány jednotlivé výpovědi i použité výrazy z celků, tedy původních ucelených textů. Argumentační analýza a analýza textu umožní bližší pohled na celkovou konstrukci mediálního sdělení. Argumentační analýza i analýza textu je aplikována u všech čtyř vybraných komentářů na celý text článku včetně titulku, případně podtitulku. Z analýzy byly vynechány fotografie a jiné grafické prvky včetně popisků.

6.2.1 Když tenkrát v čtyřicátom pátom

Datum publikace: 9. 4. 2005

Médium: Plzeňský deník

Titulek: Když tenkrát v čtyřicátom pátom

Podtitulek: Plzeň (a Dýšinu) osvobodil Patton

Autor: Alena Kodlová

Publicistický článek s názvem *Když tenkrát v čtyřicátom pátom* a podtitulem *Plzeň (a Dýšinu) osvobodil Patton* byl otisknut 9. 5. 2005 v Plzeňském deníku. Komentář pochází z prostřední fáze kauzy (to znamená období hledání vhodného řešení instalace pomníku). Shrnuje všechny souvislosti procesu vzniku daného pomníku, tedy nabídku naturalisticky ztvárněné sochy generála Pattona plzeňské radnici, její následné odmítnutí a přijetí sochy v nedaleké obci Dýšina. Je zde patrná výrazná argumentační linie ve prospěch výstavby pomníku na úkor tvrdého zastávání názoru proti jakémukoli druhu angažmá sochaře Jaroslava Bockera.

6.2.1.1 Argumentační analýza:

Postup analýzy byl zvolen tak, že text je postupně segmentován na jednotlivé pragmaticko-obsahové jednotky (v analýze označeny jako *Výpověď*), které posléze jednotlivě analyzujeme. U jednotlivých výpovědí je identifikováno *Téma/Témata*. Jednotlivá témata tvoří větší persvazivní celky, které jsou označeny jako *Tvrzení*. Analýza těchto tvrzení umožnila identifikovat jednotlivé argumentační celky.

Výpověď 1: *Stojím před školou v Dýšíně, která dodnes svým socialistickým realismem připomíná onu čtyřicetiletou éru, která nás, co jsme v ní žili, nějak poznamenala. Například tím, že se na veřejnosti nesmělo ani vyslovit, že Evropu včetně západních Čech v roce 1945 osvobodila americká armáda. Dozvídali jsme se to potají, někdo od rodičů, někdo od kamarádů a všichni až v devadesátém roce, když Honza Vyčítal z plných plic zazpíval, že tenkrát v čtyřicátom pátom Plzeň osvobodil Patton. V roce 1990 Plzeň oslavila pětáctyřicáté výročí osvobození americkou armádou v euforii, kterou už asi nikdy nezažije. Od té doby každým rokem v květnu vlají nad západočeskou metropolí hvězdné vlajky. Po velké diskusi zde byl postaven památník osvobození, ale na generála George S. Pattona, který do Plzně přivedl vítězná vojska, se pozapomnělo.*

Téma 1a: Důsledky omezování občanských svobod během éry komunismu v Československu pro současnou generaci, zkruslování historických událostí ve prospěch režimu

Téma 1b: Zahájení pravidelných ceremoniálů oslav svobody

Výpověď 2: *Sochař Jaroslav Bocker nabídl městu, že vytvoří monument generála Pattona. Bylo mu sděleno, že pokud se radnice rozhodne pro sochu, vypíše výběrové řízení, do kterého se může přihlásit. Myšlenky postavit Pattonovi pomník se nakonec ujal šéf Military Car Clubu Milan Dlouhý.*

Téma 2: Prvotní sochařova iniciativa zastavena s ohledem na standardní zákonný postup řešení zakázky

Tvrzení: V minulosti nebylo přípustné vyjádřit vděk osvoboditelům, dnes to již možné je. Oslavy obnášejí výstavbu pomníků. Radnice upřednostňuje standardní postup řešení zakázky

Argumentace: Historické omezení svobody a svobodné společnosti

Výpověď 3: *"Před námi je už šedesáté výročí osvobození a američtí veteráni sem v takovém množství přijedou zřejmě naposledy. Pomník si zaslouží nejenom generál Patton, ale všichni vojáci, kteří padli od normandského pobřeží až po Rokycany. Když vidíte v Normandii před sebou pláž, kde vystupovali Američané z moře pod palbou kulometů a kanonů, uvědomíte si, jaký to byl masakr. Vloni jsem tam našel hrob vojáka Stanleyho Pražáka, původem Čecha, z druhé pěší divize, 38. regiment. Já shodou okolností na své uniformě nosím indiána, který je znakem druhé divize, i označení 38. regimentu, jenž v květnu 1945 přišel do Domažlic a Přeštic. Člověku jde mráz po zádech, když si uvědomí, že to byli lidé, kteří do války nemuseli, narukovali dobrovolně a padli za naši svobodu," říká znalec vojenské techniky a historie Milan Dlouhý.*

Téma 3: Hrdinství (ztvárnění na základě příběhu individuálního hrdiny)

Výpověď 4: *Ten už v minulosti se svými kolegy z Military Car Clubu inicioval postavení pomníku ve Volarech americkému vojákovvi Charlesi Havlátovi, který padl sedmého května, deset minut před podepsáním kapitulace. Také přispěl k postavení pomníku americkým letcům v Čeminech, kde byl sestřelen americký bombardér B 17 při posledním náletu na Plzeň 24. dubna 1945.*

Téma 4: Konstatování kvalit/zkušeností iniciátora

Tvrzení: S plynutím času se ztenčují šance vyjádřit vděk americkým veteránům. Američtí veteráni jsou zaslouženě považováni za hrdiny. Realizace se ujal zkušený iniciátor.

Argumentace: Limitovaný čas na možné vyjádření vděku, potřeba včasného jednání

Výpověď 5: *Vybudování pomníku generála Pattona bylo pro Milana Dlouhého zřejmě příliš velkým soustem. Volba autora bronzové sochy, akademického sochaře Jaroslava Bockera, jenž je v seznamech StB veden jako spolupracovník, vyvolala nevoli u plzeňských zastupitelů. Ti odmítli na sochu přispět, nakonec se domluvili na kompromisu, že město poskytne na pomník pozemek poblíž mostu generála Pattona. Protesty části veřejnosti ale pokračovaly a radnice letos v březnu Military Car Clubu vypověděla nájemní smlouvu na pozemek a Milan Dlouhý spolu s kolegy základní kámen pro sochu musel odstranit. Ukázalo se, že smlouva na pronájem pozemku není dostatečným právním podkladem pro postavení monumentu. A také to, že slovo bývalého primátora Jiřího Šnebergra, jenž se loni v květnu zúčastnil poklepání na základní kámen, nic neznamená.*

Téma 5a: Zamítnutí spolufinancování sochy radnicí

Téma 5b: Slib v politice nemá závaznou hodnotu

Výpověď 6: *Z pokusu vybudovat důstojný památník se nakonec stala fraška. Novinové články více než slova o úctě k osvoboditelům skloňovaly ve všech pádech označení spolupracovník StB.*

Téma 6a: Celá iniciativa skončila trapným nezdarem

Téma 6b: Díky neschopnosti protagonistů média akcentují nepříznivé okolnosti pomníku

Výpověď 7: *"Myslím, že je zbytečné míchat politiku a umění. To dělali soudruzi, a dnes je zbytečné, abychom to po nich opakovali dalších padesát let. Jestli se pan Bocker dostal do seznamů, není sám, je tam spousta jiných, kteří jsou adorováni v síních slávy. Ale o to v tuto chvíli nejde," míní šéf Military Car Clubu.*

Téma 7: Relativizace pojmu estébáctví

Tvrzení: Demokratická společnost by neměla považovat prohřešky minulosti za jediné směrodatné měřítko přijetí či odsouzení

Argumentace: Relativizace sochařova prohřešku, falacie medializace případu

Výpověď 8: Podtitulek: *Malá obec s velkými plány*

Do hry vstoupila obec Dýšina na severním Plzeňsku. "Generálu Pattonovi nebyl doposud v naší zemi vzdán důstojný dík a hold, proto se zastupitelstvo obce Dýšina rozhodlo instalovat bronzovou sochu legendárního vojevůdce v naší obci," vysvětluje starostka Václava Kukliková. Podle jejích slov pro tento počín vypovídá mnoho historických událostí. V Dýšině-Nové Huti byla na počátku devadesátých let zbudovaná pamětní deska, jež připomíná zdejší pobyt generála Ernsta N. Harmona, spolubojovníka a blízkého přítele generála Pattona. Harmon, velitel XXII. sboru 15. americké armády, měl v Nové Huti svůj štáb, kde ho Patton několikrát navštívil. (XXII. sbor nahradil v jihozápadních Čechách předchozí V. sbor v polovině června a plnil tu "okupační" službu do konce listopadu.) Harmon, pro nepřítel obávaný válečník, který měl na rukávu nápis Hell on Wheels (Peklo na kolečkách), byl u obyvatel západních Čech velmi oblíbený. Jeho vojáci pomáhali při žních, Harmon věnoval Lékařské fakultě UK v Plzni zařízení německé nemocnice, jako válečnou kořist. Oficiálně se se západními Čechami rozloučil 20. listopadu v Plzni.

Téma 8a: Příchod nového hráče na scénu

Téma 8b: Obhajoba nového hráče na základě historických událostí

Výpověď 9: Podtitulek: *Občané si ubránili atributy svobody*

Starší občané Dýšiny pamatují německé dělo, které před dnes již neexistující starou školu nechal přivést generál Harmon. Na válečnou trofej umístili Američané desku z rozvinutého pláště nábojnice s jeho věnováním. Na počátku padesátých let komunisté rozhodli, že se dělo musí zničit. V noci, než bylo odvezeno, dýšínští občané Josef Fryček a Josef Marval desku sejmuli a zakopali na tajném místě v zemi. V té době byla podobným způsobem ukryta busta prezidenta Masaryka. V šedesátém osmém roce se Masaryk objevil na svém místě, na počátku sedmdesátých let jej Dýšínští museli opět ukryt. Památku na Američany Josef Fryček vykopal ze země až v devadesátém roce, kdy u nás zvítězila demokracie. Originál Harmonova vzkazu občanům Dýšiny dnes zdobí obecní úřad, jeho kopie je umístěna na malém pomníčku před ním.

Téma 9: Nástup nového aktéra do situačního rámce na základě historických událostí

Výpověď 10: Podtitulek: *Poslední naděje na demokracii*

Ještě jeden důvod hovoří pro Pattonovu sochu. Byl posledním člověkem, který mohl zvrátit běh dějin a pomoci zachovat demokratický charakter tehdejšího Československa. " Když vypuklo Pražské povstání, Patton oznámil Eisenhowerovi, vrchnímu veliteli Spojenců na Západě, že zaútočí na Prahu (byl už vypracovaný operační plán, hlavní útok měl provést XII. sbor z Příbramska čtvrtou tankovou a jedenáctou tankovou divizí na Prahu od jihu, protože hlavní tah Plzeň Praha byl ucpaný ustupujícími německými jednotkami a vlasovci). Eisenhower to zakázal," vysvětluje vedoucí historik Západočeského muzea PhDr. Miroslav Hus.

"Patton ještě jednou zkusil, že by vzal odpovědnost na sebe, že jako ztratí spojení a obnoví ho až v Praze, kde zavolá Eisenhowerovi z telefonní budky. To Eisenhower opět zakázal a definitivně 6. května vydal zákaz postoupit za linii KVPČB, max. osm mílí za ideální spojnici. Proto se museli Američané v Holoubkově zastavit a vrátit do Rokycan. Patton zuřil, ale musel poslechnout. Tvrzení, že 7. května jednal Patton s ČNR (aby ČNR oficiálně pozvala III. armádu do Prahy), není pravdivé, k žádnému takovému jednání nedošlo, jen k sondážím o politické situaci, a obě americké mise do Prahy během povstání jednaly s Němci, aby kapitulovali před Američany a odjeli do zajetí k Plzni (už se vědělo, že Prahu musí

"osvobodit" Sověti). Patton dodržel rozkaz. Kdyby měl volnou ruku, byli by Američané v Praze určitě už 7. května (odpoledne nebo večer), v nejhorším případě 8. května ráno tedy o jednu dvě hodiny dříve než Sověti. Nikdy to Eisenhowerovi nezapomněl," dodává dr. Hus.

Téma 10: Obhajoba výstavby pomníku

Tvrzení: Malá obec má zájem o pomník. Generál Patton zde navštívil generála Harmona. Jisté hrdinství těchto osobností se zachovalo v místních občanech (ukrývání nežádoucích pomníků, současná žádost o pomník). Patton byl poslední nadějí na zvrácení běhu dějin.

Argumentace: Historické souvislosti, hrdinství uchované v obci

Výpověď 11: Podtitulek: *Aby se prvnáček dozvěděl...*

Socha generála Pattona by měla být odhalena 7. května před dýšinskou školou, která ponese jeho jméno. "

Pro školu to bude mít velký výchovný a vzdělávací efekt, děti a jejich rodiče budou vědět, kdo to byl generál Patton. Protože se historie vlivem zapomínání a překrucování zplošťuje, je třeba si připomínat události, které nás posunovaly směrem k demokracii. V současné době jsou lidé z politiky utahaní, převládá velká apatie k veřejnému dění. Jiskra se zážehem něco udělat pro společnou věc zableskne u velkých patriotů a ti, podle mého, v naší obci jsou. Jestli děláme dobře, ukáže historie," myslí si starostka Dýšiny."

Nejde nám o lacinou senzaci ani jakýkoliv "trucpodnik". Socha generála Pattona pro nás znamená poděkování za nás a hlavně za generaci našich rodičů, kteří válku zažili a tuto příležitost neměli.

Téma 11a: Přínos sochy v podobě uchování paměti pro další generace

Téma 11b: Význam nacionálního aktivismu

Téma 11c: Obhajoba výstavby pomníku, pomník jako výraz vděku generacím minulým

Výpověď 12: *Víme, že je to dosti velké sousto, neboť peníze nemáme zajištěny z oficiálních míst a chceme je získat ve veřejné sbírce. Myslím, že máme opět příležitost, aby se opakovalo "Národ sobě", neboť kdo jiný," přidává se dýšinský zastupitel a zároveň jeden ze sponzorů akce.*

Téma 12: Apel na národní cítění s ohledem na zajištění financování

Výpověď 13: *Nejmladší zastupitel Petr Blažek si myslí, že postavení sochy generála Pattona v Dýšíně hodně pomůže cestovnímu ruchu, že je to velký vklad do budoucnosti. " Samozřejmě je třeba ještě vybudovat infrastrukturu, ale to všechno jednou bude. Ze sochy se jednou stane významná kulturní dominanta v kraji. Třeba se děti začnou více zajímat o historii. Nedávno mi říkal žák první třídy, že před školou bude stát socha kapitána. Možná v budoucnu děti budou vědět, že nás neosvobodil kapitán, ale generál Patton."*

Téma 13a: Přínos pomníku v podobě příslibu rozvoje turismu

Téma 13b: Přínos sochy v podobě uchování paměti pro další generace

Tvrzení: Výstavba sochy je přínosem pro místní školu a tak i přenos paměti. Socha může sloužit jako probuzení z letargie a povzbuzení zájmu občanů o společné dějiny. Mladší generace zastupitelů vidí za sochou povzbuzení turismu a povzbuzení zájmu o historii nejmladší generací.

Argumentace: Přínos pro školství, podpora kolektivní paměti, podpora turismu

6.2.1.1.1 Shrnutí

Častou konfliktní linií při výstavbě pomníku je rozpor mezi skupinou, která hájí etický pohled, a skupinou obhajovatelů pragmatického pohledu⁹². V případě instalace pomníku generála Pattona ve fázi mediální kauzy z roku 2005 je konfliktní linie vystavěna spíše na sporu mezi obhajováním etiky a hájením (opět) etiky. Tím se rozumí otázka, zda je etické, aby pomník vyjadřující úctu americkému vojevůdci vytvořil autor s nálepkou spolupracovníka StB. Nelze tak tvrdit, že autor komentáře výrazným způsobem obhajuje etické hledisko proti pragmatickému. S jistotou však lze tvrdit, že autor obhajuje výstavbu pomníku ve stávající podobě. Zastává se vztyčení pomníku na „náhradním“ místě v sousední obci. Zároveň se zastává autora pomníku s jeho pochybnou minulostí. To vše autor komentáře podřazuje skutečnosti, že instalace pomníku je přínosem. V rámci obhajoby udává výčet dalších skutečností svědčících ve prospěch instalace sochy. Argumenty ve prospěch instalace pomníku tak čítají například tvrzení o omezování svobod v rámci historie, limitovaný čas kdy se pocty ve formě pomníky mohou dočkat skuteční příjemci této pocty, tedy hrdinové 2. světové války, s čímž je spojena potřeba včasného zásahu, již zmíněná relativizace sochařova prohřešku, vhodnost umístění pomníku v sousední obci, a to i díky uchování jisté linie

⁹² V pomníkových kauzách je možné se setkat i s dalšími konfliktními liniemi, např. s linií estetickou obhajovanou umělci a odborníky vůči linii úřednické (pragmatické) a dalšími.

hrdinství (zde je nápadná falacie převzetí historických událostí jako důkazu hrdinství členů obce trvajících nejspíš až do současnosti). Autor dále navazuje výčtem argumentů týkajících se přínosu pro školství, a tak dalšího přenášení kolektivní paměti, a přínosu pro turismus v obci, v regionu. Popsanou argumentační strategii autora dále potvrzuje výběr výhradních obhajovatelů výstavby pomníku v rámci použitých citací. V textu se bohatě vyskytují reminiscence k minulé éře socialistické diktatury, stejně tak i historických událostí spojených s 2. světovou válkou. Přítomný je zde opět motiv ostudy: *Z pokusu vybudovat důstojný památník se nakonec stala fraška. Novinové články více než slova o úctě k osvoboditelům skloňovaly ve všech pádech označení spolupracovník StB. V textu se rovněž vyskytuje kritika stávající mocenské garnitury: A také to, že slovo bývalého primátora Jiřího Šnebergra, jenž se loni v květnu zúčastnil poklepání na základní kámen, nic neznamená.*

6.2.1.2 Textová analýza:

Postup v rámci analýzy textu byl zvolen tak, že konkrétní segmenty, tak jak byly vytvořeny v části Argumentační analýza, byly reformulovány do neutrálního jazyka, bylo určeno jejich téma, dominující v proklamované výpovědi, poté byl neutrální text porovnán s textem originálním a zaznamenány rozdíly, které byly pozorovány zejména v jazykových prostředcích, které vyjadřují pragmatické aspekty. V rámci textu byly zkoumány především deiktické prostředky, presupozice, intenzifikace a zmírňování – změny ilokuční síly, příznaková a subjektivizovaná jazyková vyjádření tj. sledování distribuce deminutiv, expresiv, částic, sloves z hlediska modality atd. Snahou je u vybraných jazykových prostředků určit, jakou mají funkci v textu, tj. za jakým účelem je autor do textu zařadil. Stejný postup byl dodržen i na dalších místech analýzy textu.

Výpověď 0: Když tenkrát v čtyřicátom pátom

- titulek – aluze na historický výrok; čtyřicátom pátom – slovenština, aktualizace

Výpověď 1: Škola v Dýšině připomíná období socialistické diktatury. Režim měl vliv na mnoho lidí. Vliv režimu spočíval například v překrucování dějin. Jednalo se například fakt, že Evropu včetně západních Čech v roce 1945 osvobodila americká armáda. Lidé se mohli správné informace dozvědět pouze předáváním informací mezi sebou. Od roku 1990 Plzeň pravidelně osvobození americkou armádou slaví, největší oslava se uskutečnila právě v roce 1990. K oslavám se váže výstavba památníku osvobození, pomník generála Pattona, ale nevznikl.

- *Stojím před školou připomínající éru, která nás, co jsme v ní žili. Dozvídali jsme se to od rodičů, a všichni až v roce 1990, kdy Honza zavolal* – střídání deiktických výrazů z jednotného čísla na množné a zase zpět – ilustrace dobové reality, *šéf* – příznakové antroponymum

Výpověď 2: Sochař nabídl řešení monumentu zástupcům města. Zástupci města mu odpověděli, že jestliže bude zvažovat výstavbu, vypíše výběrové řízení. Šéf Military Car Clubu Milan Dlouhý se ujímá myšlenky.

- *Bylo mu sděleno, že pokud se radnice rozhodne* – pasivum, deiktické střídání osob – rozmělnění odpovědnosti radnice, *nakonec ujal* - hyperbola – hyperbolizování nesnází

Výpověď 3: Blíží se 60. výročí osvobození a velké množství amerických veteránů přijede naposledy. Realizace pomníku je proto důležitá. Byli to hrdinové.

- *Částice už, zřejmě* – subjektivizace – 60 let od osvobození je z pohledu autora mnoho času, poslední příjezd veteránů není fakticky podložen; příklad osudů veteránů – storytelling - konkretizace, aktualizace

Výpověď 4: Milan Dlouhý dříve inicioval vícero pomníků.

- příklad osudů veteránů – storytelling - konkretizace, aktualizace

Výpověď 5: Iniciátor selhal při realizaci pomníku. Osoba autora sochy nebyla všeobecně přijata. Započaté kroky pro realizaci sochy byly zastaveny. Smlouva na pronájem pozemku ani slib primátora se nestaly závaznými i pro realizaci samotného pomníku.

- *Částice zřejmě* – subjektivizace; *příliš velkým soustem* – hyperbola, metafora, *slovo primátora nic neznamena* – metafora vyjádřená za pomoci synekdochy

Výpověď 6: Pokud o důstojný postup při řešení skončil nedůstojně. Média spíše než vyjádření úcty zajímá označení spolupracovník StB.

- *Fraška* – expresivní výraz; *částice nakonec* – subjektivizace; *Novinové články více než slova o úctě k osvoboditelům skloňovaly ve všech pádech označení spolupracovník StB* – metafora

Výpověď 7: Směšování politiky a umění je záležitostí socialistického režimu. Současná společnost by je neměla následovat. Mnozí jiní uznávaní lidé jsou na seznamech StB také. To ale teď není předmětem diskuze.

- *Soudruzi* – ideologické antroponymum; *je zbytečné, abychom to po nich opakovali* - deixe – týká se univerzálně všech členů státu; *jsou adorováni v síních slávy* – hyperbola, metafora; *Ale o to v tuto chvíli nejde* – metajazyk

Výpověď 8: Obec Dýšina vyjádřila zájem vyjádření úcty prostřednictvím výstavby prvního pomníku věnovanému generálu Pattonovi. Tento čin má vícero faktických východisek.

- *Do hry vstoupila obec* – pasivum, archaičnost, aktualizace; *plnil tu „okupační“ službu* – zmírnění; *obávaný válečník, který měl na rukávu nápis Hell on Wheels, oblíbený* – příznakový přívlastek, diskurzivní konstrukce charakterizace sociálního aktéra

Výpověď 9: Starší občané obce pamatují válečnou trofej v podobě německého děla, na které Američané umístili pamětní desku. Na počátku 50. let komunisté zlikvidovali. Občané stačili zachránit desku. Podobný osud měla v té době i busta prezidenta Masaryka. Během historie byly artefakty vraceny a nazpět ukrývány. V roce 1990 byla deska definitivně navrácena městu.

- *Komunisté* – ideologické antroponymum; *u nás zvítězila demokracie* – deixe, diskurzivní konstrukce abstraktní ideologické záležitosti

Výpověď 10: Dalším důvodem pro výstavbu pomníku je historický fakt, že generál Patton usiloval o zachování demokratického charakteru tehdejšího Československa. Zastavil ho Eisenhowerův zákaz. Přes nevoli jej Patton musel uposlechnout.

- *Ještě jeden důvod hovoří pro sochu* – subjektivizace – soukromý výčet důvodů naplněn, metafora; *Poslední člověk, který mohl zvrátit běh dějin* – příznakové antroponymum, přisuzování činů, diskurzivní konstrukce akce, *Patton ještě jednou zkusil* – subjektivizace – soukromý pohled na počet pokusů; *Patton zuřil* – expresivní výraz; *Prahu musí „osvobodit“ Sověti* – ironizace, subjektivizace; *Nikdy to Eisenhowerovi nezapomněl* – intenzifikace

Výpověď 11: 7. května se uskuteční odhalení sochy. Odhalení bude mít výchovný a vzdělávací efekt pro děti i rodiče. Připomínáním historických událostí se historie

nerozměňuje. V současnosti převládá apatie k politice a veřejnému dění. Změna může nastat u aktivistů, ti v obci jsou přítomni. Správnost gest potvrzuje historie. Důvodem výstavby není senzace ani projekt navzdory dalším aktérům. Hlavním motivem je vyjádření vděku osvoboditelům.

- *Prvňáček* – eufemismus; *velký výchovný a vzdělávací efekt* – hodnotící přívlastek, *velká apatie k veřejnému dění* – hodnotící přívlastek; *jiskra se zážehem něco udělat pro společnou věc zableskne* - metafora; *u velkých patriotů* – kolektivum zahrnující metonymické toponymum; *v naší obci jsou* – deixe, přivlastňovací zájmeno *naší*; *jestli děláme dobře, ukáže až historie* – deixe; *Nejde nám o lacinou senzaci ani jakýkoli „trucpodnik“* – hyperbola, obecná čeština, příznaková kolokace, polopřímá řeč, intenzifikace

Výpověď 12: Výstavba sochy je náročný úkol. Chybí finance z oficiálních míst. Obec se pokusí získat je ve veřejné sbírce. Veřejná sbírka je příležitostí prokázat míru národního cítění.

- *Je to dosti velké sousto* - hyperbola, metafora, již druhý výskyt této metafory v textu; *neboť* – archaický výraz; *„národ sobě“* - aluze na historický výrok, zvýraznění

Výpověď 13: Mladá generace zastupitelů považuje výstavbu sochy za vklad do budoucnosti v podobě cestovního ruchu za splnění určitých předpokladů. Je rovněž vkladem pro vyvolání zájmu o historii u dětí.

- *Nejmladší zastupitel si myslí* – příznakové antroponymum, kvalifikace sociálního aktéra, deixe (kontrast deiktických pojmenování *my* vs. *nejmladší zastupitel* jako reprezentant nové generace v problematice výstavby pomníku), polopřímá řeč, implikatura; *hodně pomůže* – intenzifikace; částice *samozřejmě, třeba, možná* – subjektivizace; *děti budou říkat, že nás neosvobodil nás kapitán, ale generál* – deixe (opět se mění zpět na množné číslo)

6.2.1.1.2 Shrnutí

Analýza odhalila, že text je bohatý především na aktualizační jazykové prostředky tzn. slova nebo slovní spojení, která text ozvláštňují a aktivizují pozornost a intenzitu vnímání adresáta. Projevují se především prostřednictvím užitím cizího jazyka (slovenština), metafor (*příliš velkým soustem, jsou adorováni v síních slávy* atp.), hyperbol (nakonec se ujal, podtitulek: *Poslední naděje na demokracii* atp.), aluzí na historické výroky (titulek, *„Národ*

sobě“ atp.) nebo intenzifikací (*nikdy to Eisenhowerovi nezapomněl, hodně pomůže* atp.). Dalším častým prvkem, který autor využívá, je polopřímá řeč, tedy vkládání určitých promluv do úst mluvčího, které ve skutečnosti nemusel pronést. Tento jev má také výrazně aktualizační funkci. Důležitou roli zde hrají také intenzifikační nebo zmírňující prvky projevující se použitím hyperbol či eufemismů. Zvláštní je vysoká frekvence střídání deiktických pojmenování (*my, vy, já, oni*). Deiktické prostředky odkazují k mimojazykové realitě a ukotvují výpověď v kontextu. Jejich význam je závislý na komunikační události, ve které jsou použity a v závislosti na ní se také mění⁹³. Autor textu využíval deiktických prostředků v rámci celkové argumentace a přenášení odpovědnosti na jednotlivé sociální aktéry. V textu se hojně vyskytovala příznaková antroponyma sloužící jako prostředek kategorizace jednotlivých sociálních aktérů v rámci diskurzu (ideologická antroponyma: *soudruzi, komunisté* atp.; profesní antroponyma: *šéf, zastupitel* atp.). Konstatují rovněž nápadně hojný výskyt subjektivizačních výrazů. Ty jsou v textu zastoupeny především částicemi (*samozřejmě, možná, zřejmě, nakonec, třeba* atp.).

6.2.2 Pomník generála Pattona bude, otázka je kdy

Datum publikace: 10. 6. 2009

Médium: Haló noviny

Titul: Pomník generála Pattona bude, otázka je kdy

Autor: (ma, mik)

Komentář byl publikován v roce 2009, kdy se zastupitelé města Plzně po zmařeném pokusu o instalaci pomníku generála Pattona v centru města uchýlili k vypsání nové anonymní soutěže na ztvárnění pomníku. Nově byl jako člen poroty této soutěže přizván také generálův vnuk. Realizace výsledného návrhu měla být od počátku spojena s nákladnou rekonstrukcí divadelních teras, z toho důvodu docházelo k řadě spekulací o termínu instalace pomníku ustupujícímu dalším projektům města. Převážná většina článků navazujících na dění spojené s řešením instalace pomníku v sobě projektovala rovněž případ návrhu pomníku z roku 2005. Znatelně menší počet článků z tohoto období projektoval také druhou soutěž vypsanou městem, v níž porota vybrala návrh, který následně nebyl realizován s ohledem na nevhodně vybranou lokalitu. Autor zde tak komentuje význam nové soutěže na pomník generála Pattona.

---

⁹³ Více na: Encyklopedie lingvistiky 2014, dostupné z: http://oltk.upol.cz/encyklopedie/index.php5/Deiktick%C3%A9_prost%C5%99edky

6.2.2.1 Argumentační analýza

Výpověď 1: *Představitelé Plzně rozhodli, že vypíší další anonymní soutěž na ztvárnění pomníku generála George Pattona, který by měl stát v centru města pod divadlem. V porotě bude návrhy posuzovat kromě odborníků pravděpodobně i generálův vnuk, jenž se v posledních letech do Plzně každoročně vrací.*

Téma 1a: Rozhodnutí o vypsání soutěže na pomník generála Pattona,

Téma 1b: Zastoupení poroty

Výpověď 2: *Radnice ale zatím netuší, kdy bude moci stavbu zahájit. Jak řekl ČTK primátor Pavel Rödl (ODS), její realizace je spojena s opravou divadelních teras za desítky milionů korun, kvůli ekonomické krizi ale zatím město tento projekt zdrží. Rekonstrukce a revitalizace divadelních teras přijde na přibližně 40 milionů korun. Je otázka, kdy město bude mít dostatek peněz, aby je mohlo vydat na takovou věc, uvedl Rödl, podle něhož teď peníze půjdou na nutnější věci, jako jsou opravy komunikací nebo oprava a doplnění vodovodních potrubí.*

Téma 2a: Problém s financováním pomníku

Téma 2b: Priorita projektu mezi dalšími projekty

Tvrzení: *Zástupci města Plzně se rozhodli vypsát novou soutěž na pomník generála Pattona v Plzni. V porotě zasedne také generálův vnuk. Instalace pomníku je spojena s opravou divadelních zahrad. Na nákladný projekt v současnosti nezbyvají finanční prostředky. Realizace pomníku se tak může odsunout.*

Argumentace: *Financování nové sochy*

Výpověď 3: *Člen Zastupitelstva města Plzně za KSČM Jiří Valenta nepovažuje za nutné, aby byl památník generálu Georgi S. Pattonovi v Plzni postaven. Zhruba dvě stě metrů odsud je u křižovatky U Práce velký památník Díky, Ameriko.*

Téma 3: Výstavba pomníku není prioritní

Výpověď 4: *Když už ale mermomocí chtějí památník postavit - není to proto, že to byl velký antikomunista? - tak bych dával přednost realistické soše. Měla by být ale menší, maximálně v životní velikosti, říká Valenta. Osobně se mu velmi líbí socha, která vznikla před pěti lety v rámci první veřejné soutěže, vypsané městem. Jejím autorem je sochař Jaroslav*

Bocker, který byl posléze obviněn z toho, že spolupracoval s předlistopadovou Státní bezpečností. V kuloárech ale zněly hlasy, že šlo o účelové obvinění tak, aby vítězem (či vítězi) soutěže se mohli stát ti správní umělci. Město Plzeň proto bronzovou sochu generála v nadživotní velikosti odmítlo, nakonec ji od umělce odkoupila vesnice Dýšina, ležící zhruba deset kilometrů východně od Plzně. Bronzová socha generála teď kráší prostranství před tamní základní školou.

Téma 4a: Formální požadavky na sochu

Téma 4b: Historie předešlého návrhu na pomník včetně osoby autora pomníku

Tvrzení: Člen zastupitelstva za KSČM nepovažuje instalaci pomníku za nutnou. Pokud se má instalace uskutečnit preferuje ztvárnění odpovídající návrhu z roku 2005. Je možné, že návrh z roku 2005 byl odvolán z důvodu „kádrování“ umělců.

Argumentace: Dostatečný počet pomníků věnovaných dění bezprostředně po válce, zlehčování významu výstavby pomníku odkazováním na vládnoucí mocenské/ideologické uskupení jako motiv akce; manipulace předchozí zakázky

Výpověď 5: *Předsedkyně klubu KSČM v plzeňském městském zastupitelstvu Ivanka Divišová si myslí, že generál Patton, jako velitel vojsk, která osvobodila Plzeň, by měl mít v Plzni svoji sochu. Ta socha už tu ale mohla stát dávno. Nevím, proč najednou vadil sochař Jaroslav Bocker, když řada jeho dalších soch v Plzni stojí a nikomu to nevadí. Americkým veteránům také minulost sochaře nevadila, a tak oslavy osvobození slaví vždy v Dýšině, a ne v Plzni, řekla Divišová.*

Téma 5: Kritika nepřijetí původní sochy

Výpověď 6: *Město Plzeň nyní vypisuje již třetí soutěž v pořadí na podobu Pattonova památníku. Ve druhé soutěži odborná porota vybrala návrh, který si ale sympatie veřejnosti nezískal. Zřejmě proto, že byl až příliš avantgardní - představoval položenou vojenskou přilbu s trávíčkem, na němž byly rozházené rozlámané dřevěné trámy.*

Téma 6: Vypsání soutěže, výsledky druhé vypsané soutěže

Výpověď 7: *Vedení města proto zřejmě nechtělo riskovat střet s většinovým míněním Plzeňanů a i tuto soutěž nakonec raději zrušilo. I když oficiálním důvodem bylo to, že v místě, kde měl tento památník stát (před KD Peklo), vedou inženýrské sítě a realizace by proto byla*

příliš drahá. Dokonce zde byl už slavnostně položen základní kámen, nakonec byl ale téměř potají - neslavnostně - vykopán a odvezen.

Téma 7: Důvody nereflexivního výsledku druhé vypsané soutěže

Tvrzení: Generál Patton v Plzni pomník měl mít už dávno. Realizátorem se měl stát sochař Bocker. Nyní je ale vypsána již třetí soutěž na pomník. Druhá soutěž na pomník nedopadla úspěšně.

Argumentace: Autorem konečné realizace se měl stát autor prvního návrhu díky uměleckým kvalitám, osobní profil není vnímán jako problém, další pomníky po formální stránce nenaplnují požadavky

Výpověď 8: *Jednou odmítnutý sochař Bocker nezahořkl a chce se, jak uvedla místní média, i této soutěže zúčastnit. Možná má určitou šanci, protože dle vyjádření náměstka primátora Petra Runda (ODS) tentokrát po autorech návrhů nebude vyžadováno lustrační osvědčení.*

Téma 8: Šance sochaře Bockera na úspěch v soutěži.

Výpověď 9: *Radní nyní schválili podmínky další výtvarné a architektonické soutěže, potrvá od 27. července do 16. října. Neřekli, zda má být pomník realistická figura, nebo moderní abstraktní dílo. Obě varianty už v Plzni mohly stát.*

Téma 9: Termín ukončení soutěže a její podmínky

Tvrzení: Je pravděpodobné, že se sochař zúčastní soutěže. Podmínky soutěže jsou schváleny, chybí však jasné zadání podoby pomníku. Jakákoli podoba pomníku už v Plzni mohla/měla stát.

Argumentace: Autor prvního návrhu Bocker je nadšený sochař, kritika postupu radnice, opakování promarněných možností

6.2.2.1.1 Shrnutí

Komentář se staví proti realizaci pomníku a především proti vypsání třetí anonymní veřejné soutěže na pomník. V rámci komentáře dochází rovněž ke konstatování užitečnosti výstavby pomníku, celková argumentace však směřuje do minulosti a konstatuje promarnění šance získat kvalitní dílo v podobě realizace sochaře Bockera. Přítomné argumenty jsou založeny na: financování sochy, již dostatečném počtu pomníků věnovaných válečným

událostem, nemožnosti překonání Bockerovy realizace. Text je protknut ironizujícími vsuvkami zpochybňujícími řádný postup úřadů jak ve výběru motivu pomníku, tak ve výběru sochaře (příkladem může být: *V kuloárech ale zněly hlasy, že šlo o účelové obvinění tak, aby vítězem (či vítězi) soutěže se mohli stát ti správní umělci.*) a rovněž opakováním faktu, že pomník měl být realizován již mnohem dříve. Autor článku tak zlehčuje význam pomníku, respektive jeho budoucí podoby. V rámci citace jednoho z oslovených mluvčích k případu zazněla falacie odkazující k zahraničním partnerům: *Americkým veteránům také minulost sochaře nevadila, a tak oslavy osvobození slaví vždy v Dyšíně, a ne v Plzni, řekla Divišová.* V článku byla využita pouze forma polopřímé (popřípadě pseudopolopřímé řeči, příklad: *Radnice ale zatím netuší, kdy bude moci stavbu zahájit*). Autory těchto promluv byli primátor Pavel Rödl za ODS, člen zastupitelstva Jiří Valenta za KSČM a předsedkyně klubu KSČM v plzeňském městském zastupitelstvu Ivanka Divišová. Lze tak pozorovat typickou převahu stranických mluvčích za KSČM. Komentář včetně použitého titulku tak jednoznačně zpochybňuje postup stávajících zástupců Plzně za pomoci zdůrazňování nejistoty, konstatování nekonzistentních kroků ve prospěch finální realizace apod.

6.2.2.2 Textová analýza

Výpověď 1: *Plzeňští zastupitelé vypisují soutěž na pomník generála Pattona. Krom odborné poroty bude v porotě i Pattonův vnuk.*

- *Další anonymní soutěž* – kvantifikace; *pomník, který by měl stát v centru města pod divadlem* – diskurzivní charakterizace objektu pomníku; *vnuk, jenž se v posledních letech do Plzně každoročně vrací* – diskurzivní charakterizace sociálního aktéra

Výpověď 2: Není zatím jisté, kdy bude pomník realizován. Realizace je spojena s nákladnou opravou divadelních teras. Projekt zdržen s odvoláním na ekonomickou krizi. Potřebnější jsou jiné opravy ve městě.

- *Netuší* – hyperbola; *vydat peníze na takovouto věc* – udržování odstupů od problematiky

Výpověď 3: Člen Zastupitelstva města Plzně za KSČM Jiří Valenta nechce výstavbu památníku generálu Georgi S. Pattonovi v Plzni. Vysvětlením je blízkost jiného památníku Díky, Ameriko.

- *Nepovažuje za nutné* – zeslabení ilokuční síly; *Velký památník* – příznakový přívlastek; *Člen zastupitelstva města Plzně za KSČM* – ideologické/profesní antroponymum

Výpověď 4: Pokud má k výstavbě sochy dojít, podle názoru Jiřího Valenty by měla být upřednostněna realistická forma sochy menší velikosti. Za vzor považuje sochu Jaroslava Bockera, který byl z výběru odvolán kvůli osobním záznamům, spekuluje se ale také o upřednostnění jiných umělců. Po zamítnutí sochy ze strany Plzně byla realizace objektu uskutečněna v obci Dýšina.

- *Mermomocí* – obecná čeština; *není to proto, že to byl velký antikomunista?* - subjektivizace, aktualizace, ideologické antroponymum; *tak bych dával, měla by být menší* - zeslabení ilokuční síly, (význam obsahu: první socha byla v nadživotní velikosti, další pokusy jsou jí podřízené); vylučovací spojka *ale* – subjektivizace, polopřímá řeč; *osobně se mu velmi líbí* – příznaková exprese; *v kuloárech ale zazněly hlasy* – příznakové ustálené spojení, bulvarizace; *ti správní umělci* – ideologická kvalifikace sociálních aktérů, aktualizace; *město Plzeň proto sochu odmítlo* – simplifikace, uměle omezený výčet důvodů odmítnutí; *socha teď krásně* – aktualizace, hyperbola

Výpověď 5: Předsedkyně klubu KSČM si myslí, že generál Patton si sochu zaslouží. Její realizace ale bude v každém případě uskutečněna pozdě. Sochař Bocker měl pomník realizovat stejně tak jako další sochy ve městě. Sochařova minulost je jedním z důvodů, proč se místo oslav pro americké veterány přesunulo z Plzně do Dýšiny.

- *Předsedkyně klubu KSČM v plzeňském městském zastupitelstvu* – profesní/ideologické antroponymum; *jako velitel vojsk* – diskurzivní charakterizace sociálního aktéra; *by měl mít svoji sochu* – zeslabení ilokuční síly; *ta socha už tu ale mohla stát dávno* – hyperbola, obecná čeština; *nevím, proč najednou vadil* – aktualizace; *slaví vždy v Dýšině, a ne v Plzni* - hyperbola

Výpověď 6: Radnice vypisuje veřejnou soutěž na pomník generála Pattona. V předcházející soutěži uspěl návrh, který nepřijala veřejnost. Důvodem mohla být jeho avantgardní forma.

- *Již třetí* – intenzifikace; *sympatie veřejnosti si nezískal* – zastoupení reakce; *zřejmě proto, že byl až příliš avantgardní* – subjektivizace, intenzifikace; *rozházené dřevěné trámy* – zpochybnění kvality

Výpověď 7: Radnice chtěla vyhovět většině veřejnosti a soutěž zrušila. Jako oficiální důvod uvedla technické komplikace spojené s místem výstavby pomníku. Již připravený základní kámen byl odstraněn.

- Částice *Zřejmě, dokonce, už* – subjektivizace, *vedení nechťelo riskovat střet* – modalita; *raději* – subjektivizace; *téměř potají* – hyperbola; *neslavnostně vykopán a odvezen* – subjektivizace, hyperbola, intenzifikace, ironizace, pasivum - deagentizace, kontrast slavnostně vs. neslavnostně – zpochybnění řádného postupu

Výpověď 8: Sochař Bocker není negativně ovlivněn vývojem první návrhu na pomník. Zúčastní se tak i soutěže. Díky ustoupení od prokazování se lustračním osvědčením může v soutěži uspět.

- *Nezahořkl* – metafora, částice *možná, určitou* – subjektivizace; *osvědčení nebude vyžadováno* – pasiv - deagentizace

Výpověď 9: Radní schválili podmínky soutěže. Nespecifikovali druh sochy, figura nebo abstrakce. Oba druhy už dříve mohly být realizovány.

- *Neřekli, zda má být pomník realistická figura, nebo moderní abstraktní dílo. Obě varianty už v Plzni mohly stát.* - modalita

6.2.2.2.1 Shrnutí

V komentáři se vyskytuje velké množství zjednodušujících prvků a rovněž součástí textu, které odvádí čtenáře od komplexnějšího pohledu na celou problematiku ve prospěch dosažení cílené perspektivizace. Prostředky, jimiž se autor snaží tohoto vnímání dosáhnout, zahrnují hyperbolizování (příklad: *neslavnostně vykopán a odvezen, téměř potají; slaví vždy v Dýšíně, a ne v Plzni; ta socha už tu mohla stát dávno* apod.) nebo také tzv. zeslabení ilokuční síly. U spojení jako *měla by být menší* či *by měl mít svoji sochu* dochází použitím podmiňovacího způsobu k vyslovení požadavku, díky kterému dochází k působení ilokuční síly⁹⁴. Podobným způsobem jsou v textu využity prostředky intenzifikace. Intenzifikace zvyšuje zájem čtenáře o skutečnost, které by si bez „pomoci“ čtenář nebyl schopen uvědomit,

⁹⁴ Více na: Encyklopedie lingvistiky 2014, dostupné z: http://oltk.upol.cz/encyklopedie/index.php5/Iloku%C4%8Dn%C3%AD_akt_podle_Johna_Searla

tedy diskurzivně odkazuje ke kontextu (příklad: *již třetí; proto, že byl až příliš avantgardní* apod.) Jednotliví sociální aktéři zde jsou diskurzivně charakterizováni/kvalifikováni za pomoci ideologických i profesních antroponym. Vysoký výskyt modalit v rámci slovesných druhů, výskyt deagentizace, neboli posunutí konatele děje do pozadí (příklad: *osvědčení nebude vyžadováno* apod.), a opětovná vysoká míra subjektivizace potvrzuje výrazně tendenčně vystavěný text začínající již na úrovni nejmenších větných jednotek.

6.2.3 Dejte tam nosorožce

Datum: 9. 6. 2014

Médium: Týden

Titulek: Dejte tam nosorožce

Autor: Tomáš Menschik

Komentář věnující se kauze pomníku československým letcům RAF pochází z období intenzivní fáze mediální agendy, to znamená několik dnů před slavnostním odhalení pomníku. Komentář popisuje sílící odpor odborné veřejnosti jdoucí ruku v ruce se zástupci Národního památkového ústavu. Příspěvek byl pro účely kvalitativní analýzy vybrán díky vysoké míře expresivity demonstrující intenzitu emocionálního prožívání tématu pomníku.

6.2.3.1 Argumentační analýza

Výpověď 1: *Kýč, hnus, odpornost. Čeští sochaři těžko hledají mírná slova pro sochu okřídleného lva, která se má v červnu objevit na pražském Klárově jako pocta válečným pilotům. Nemusejí propadat beznaději. Pomník bude mobilní.*

Téma 1: Česká umělecká obec je proti pomníku československých letců RAF v podobě okřídleného lva

Výpověď 2: *Blitzkrieg starosty Prahy 1 Oldřicha Lomeckého (TOP 09) proti státní správě slavil dílčí úspěchy. V budoucnu ale narazí na tuhý odpor památkářů podporovaný urputnou "palbou" umělců. Ačkoli se to zdálo nemožné, socha okřídleného lva skutečně bude stát na pražském Klárově. Dílo zaplatili Britové žijící v Praze. Chtěli uctít československé válečné piloty v řadách britského Královského letectva. V rozporu s místní tradicí záměr prosadili během pouhých měsíců. Starosta v řádu týdnů sehnal většinu potřebných povolení, stavební úřad první městské části přidal své razítko jako poslední.*

Téma 2a: Britům podporovaným starostou Prahy 1 se podařilo prosadit umístění pomníku na pražský Klárov. Proti nim stále stojí NPÚ a umělci

Téma 2b: Krátký čas věnovaný prosazení pomníku u úřadů

Tvrzení: Čeští umělci spolu s NPÚ stojí proti rozhodnutí o instalaci pomníku na danou lokalitu. Za postupem ve věci stojí agilita starosty Prahy 1 společně se zástupci Britů.

Argumentace: Nedostatečná kvalita sochy, nestandardní postup úřadů odkazující k politickému tlaku na rozhodování

Výpověď 3: Podtitulek: *Chce se mi zvracet*

Lomecký ani Britové ale pro svou bitvu nemohou počítat s podporou českých umělců. "Je to absolutně nepřijatelný kýč a humus. Když přihlédnu ke způsobu, jakým se to podařilo prosadit, chce se mi z toho zvracet. Jen připomínám, že na Klárově už stojí příšerná bronzová vlajka profesora Preclíka, kterou nechtěli v Plzni a vykopali ji do Prahy. Vedle jednoho hnusu teď má stát další hnus. Park Klárov definitivně odepisují," říká sochař Pavel Opočenský. Profesor Vysoké školy uměleckoprůmyslové Kurt Gebauer se vyjádřil v podobném duchu, byť mnohem diplomatictěji. Preclíkovu sochu označil za militantní špici, k níž nyní přibude další militantní symbol.

"Současná urychlená akce s umístěním pomníku českým letcům má všechny znaky nestandardnosti a amatérismu," míní profesor Milan Knižák, bývalý rektor AVU a v letech 1999-2011 ředitel Národní galerie. "O plánované soše vím velmi málo. Známa je pouze fotografie odlitého lva s přimodelovanými křídly údajně dva metry velká. Před několika lety jsem vytvořil sochu nosorožce s křídly. Možná by se také hodila pro nějaký event nebo pomník." (Jeho kompletní vyjádření zveřejnil on-line deník TÝDEN. CZ).

Téma 3: Vyjádření nesouhlasného stanoviska českých umělců

Výpověď 4: *Nikdo z oslovených příliš nechápe, že pro umístění sochy na takto exponované místo nevypsaly úřady soutěž. Praha 1 se spokojila hned s první variantou, která se nabídla. Shovívavý k tomuto postupu byl pouze sochař David Černý, jenž ocenil myšlenku Britů uctít české letce. Darovanému koni se podle něho nemá hledět na zuby.*

Téma 4: Zpochybnění řádného postupu. David Černý zastáncem ideje pomníku.

Výpověď 5: *"To řekl David Černý? Bud' si dělá srandu, nebo mu změknu mozek," divil se Opočenský. Sochu odmítá vzít na milost i s přihlédnutím ke skutečnosti, že jde o dar britské komunity, která za něj utratila tři miliony korun. "Je mi líto těch, kvůli nimž to vzniklo. Lituji letce. Snad si zaslouží něco hodnotnějšího, inteligentnějšího a s nápadem. Divím se, že se organizátoři za tu odpornost nestydí. V Británii působí sochaři jako Richard Deacon, Anish Kapoor, další a další. Proč to neudělal někdo z nich? To chtějí organizátoři naznačit, že neměli dost peněz, tak koupili nějakého kýčáře? Takto se chtějí odvděčit letcům RAF?" zuří Opočenský.*

Téma 5a: Kritika přístupu umělce Davida Černého

Téma 5b: Kritika kvality sochy s odkazem na domněnku o snaze ušetřit finanční prostředky

Tvrzení: Umělci podobu zamýšleného pomníku kritizují a ironizují. Nesouhlasí rovněž s nestandardním postupem úřadů. V přímé blízkosti je pak uveden umělec David Černý, jenž oceňuje myšlenku uctít památku letců jako ojedinělý příklad toho, kdo se postupu zastává. Černého přístup je v přímém rozporu s dalším osloveným umělcem, Pavlem Opočenským. Ten přijetí daru v současné podobě neschvaluje s odvoláním na možné důstojnější uctění památky. Konstatuje existenci kvalitnějších a tedy i dražších britských umělců, a tak zpochybňuje záměr Britů vyjádřit vděk.

Argumentace: Slabá kvalita sochy, na níž se shodují všichni umělci až na výjimky, existence alternativ, snaha Britů ušetřit

Výpověď 6: Podtitulek: *Autor Venuší*

Pražský pomník je dílem sochaře Colina Spoffortha, jenž tvoří především v Manchesteru. Farmaceutická firma si od něho například koupila sochu tří Venuší, jimž omývá nohy vodotrysk.

Téma 6: Přiblížení autora pomníku

Výpověď 7: *V odporu proti jeho dílu budou mít čeští umělci mocného spojence. Proti stavebnímu povolení se chtějí odvolat památkáři z pražského magistrátu i z Národního památkového ústavu. Není tedy vyloučeno, že socha z Klárova zmizí. S touto variantou zřejmě počítal i šéf stavebního úřadu Prahy 1 Oldřich Dajbich, když vydával povolení. Nejprve přiznal, že s razítkem spěchal, aby se 17. června stihla vojenská paráda. "Proto jsem rozhodl,*

jak jsem rozhodl," řekl Dajbych. "Podmínkou rozhodnutí ale je, že pomník bude přemístitelný," dodal.

Téma 7: Záměr NPÚ se v případě odvolat a dál se tak snažit o odstranění pomníku z lokality

Tvrzení: *Autor pomníku tvoří sochy na zakázku korporací. NPÚ se hodlá odvolat proti rozhodnutí o stavebním povolení. Vedoucí stavebního úřadu Prahy 1 přiznává pochybení a zmanipulované řízení ve prospěch politických požadavků.*

Argumentace: *Umělec tvoří pokleslé formy na základě zakázky korporací, zmanipulované řízení úřadů*

6.2.3.1.1 Shrnutí

Analyzovaný komentář je příkladem další jednostranné argumentace. Konfliktní linii zde tvoří estetická perspektiva a v menší intenzitě etická perspektiva. Názorová převaha je v komentáři jednoznačně na straně umělců. Umělci tvoří názorový blok projevující se výsadním postavením v rámci použitých citací, přičemž největší prostor k vyjádření je ponechán sochaři Opočenskému, který je zřejmě jedním z největších zastánců tvrdého odsouzení uměleckého ztvárnění objektu pomníku. Dokonce jediný přítomný „protinázor“ na linii estetika vs. etika z úst Davida Černého pochází od příslušníka stejné skupiny sociálních aktérů, tedy umělců. Je však vyjádřen pouze formou polopřímé řeči. Výrazně negativistický postoj sochaře Opočenského ho záhy formou přímé řeči „přebíjí“. Etická linie, tzn. primární funkce pomníku spočívající ve vyjádření pocty hrdinům, je na tomto místě výrazným způsobem upozaděna. Je zde ztělesněna primátorem Prahy 1, ten v komentáři však vystupuje nikoli jako obhájce záměru poctit hrdiny (nemá zde žádný prostor k vyjádření), nýbrž je zde ztvárněn výhradně jako tvrdý prosazovatel procesu vedoucího k instalaci pomníku. Zastávání popsané tvrdé nekompromisní pozice starosty je dále zdůrazněno výrazy pocházejícími z válečného názvosloví, jako je například *blietzkrieg*, „palba“ umělců nebo *Lomecký ani Britové ale pro svou bitvu nemohou počítat s podporou českých umělců* (v rámci pilotního výzkumu bylo zjištěno, že tato válečná rétorika se frekventovaně objevovala v rámci celé mediální agendy pomníku československým letcům RAF. Další z oblíbených argumentačních linií v rámci celé mediální agendy se stalo zvolení lokality Klárova pro umístění pomníku. V řadě článků včetně analyzovaného bylo poukazováno na „park hrůzy“ a zároveň na nekvalitně provedený pomník druhému odboji umístěný v téže lokalitě). V komentáři zároveň nebyla žádným způsobem akcentována linie jakéhokoli, ať už finančního nebo etického

závazku vůči britským donátorům. V rámci celé agendy bylo poukazováno na obecnou neschopnost pražských zastupitelů ruku v ruce s úředníky kvalitně utvářet veřejný prostor i za pomoci uměleckých monumentů. Častá byla v této linii zmínka o jiných „úspěšnějších“ městech: „*Jen připomínám, že na Klárově už stojí příšerná bronzová vlajka profesora Preclíka, kterou nechtěli v Plzni a vykopali ji do Prahy.*“ Hlavními argumentačními liniemi autora silně se vymezujícího vůči výstavbě pomníku tak bylo podloženo konstatování nedostatečných kvalit sochy, nestandardní postup úřadů, konstatování možnosti působení politických tlaků na řádné demokratické procesy, existence alternativních možností, potenciální snaha ušetřit prostřednictvím angažování méně kvalitního sochaře ze strany britských donátorů, sochař tvoří pokleslé komerční formy – zde byla argumentace vedena přes sochařovy existující realizace.

6.2.3.2 Textová analýza

Výpověď 0: *Dejte tam nosorožce* – titulek – ironizace, aktualizace

Výpověď 1: Česká umělecká obec je proti pomníku československých letců RAF v podobě okřídleného lva. Pomník ale instalován trvale být nemusí, bude mobilní.

- *Kýč, hnus odpornost* – expresivum, *těžko hledají mírná slova* – ustálené slovní spojení, eufemismus; *kteřá se má objevit* – modalita; *nemusejí propadat beznaději* - hyperbola, modalita, ustálené slovní spojení

Výpověď 2: Postup starosty Prahy 1 Oldřicha Lomeckého (ODS) dosáhl výsledků. Do budoucna mu hrozí odpor památkářů podporovaných umělci. Přes nepravděpodobnost bude socha do lokality umístěna. Britům, kteří dílo financovali, se podařilo instalaci prosadit neobvykle rychle.

- *Blietzkrieg proti státní správě* – germanismus, aktualizace; *slavil úspěchy* - hyperbola; vylučovací spojka *ale* – subjektivizace; *narazí na tuhý odpor* - subjektivizace; *urputnou „palbou“ umělců* – zvýraznění, hyperbola, metafora; *Ačkoli se to zdálo nemožné* – subjektivizace; *částice skutečně* – subjektivizace; *pouhých měsíců* - subjektivizace; *sehnal povolení* – obecná čeština; *přidal razítko* - synekdocha

Výpověď 3: Čeští umělci ale záměr nepodpoří. „Socha je nepřijatelná. Nelíbí se mi ani způsobem, jakým se její realizace podařilo dosáhnout. Na Klárově je instalována socha profesora Preclíka. Hodnota parku Klárov bude definitivně ztracena.“

- *Chce se mi zvracet* – expresivum; vylučovací spojka *ale* – subjektivizace, *svou bitvu* - metafora; *absolutně nepřijatelný kýč a humus* – expresivum, hyperbola; *způsob, jakým se to podařilo prosadit* – deixe; *příšerná* – expresivum, *vykopali ji* – expresivum; *nechtěli* – deixe (oni); *vedle jednoho hnusu teď má stát další hnus* – expresivum, modalita, přímá řeč; *definitivně odepisují* - hyperbola; *byť mnohem diplomatičtěji* – archaizující výraz, eufemismus; *možná by se hodila* - subjektivizace;

Výpověď 4: Odborníci nerozumí důvodu, proč nebyla vypsána soutěž. Praha 1 přijala první návrh, který vznikl. Zastáncem umístění sochy v současné formě je David Černý. Jeho názor kritizuje Opočenský. Podle něj by si hrdinové zasloužili kvalitnější soch. Vyjadřuje jim lítost a označuje britský přístup při řešení pomníku jako šetřivý a nedůstojný vůči hrdinům.

- *Nikdo příliš nechápe* – zeslabení ilokuční síly; *úřady nevypsaly* – obecná čeština, *Praha 1 se spokojila* – deixe; *Darovanému koni se podle něho nemá hledět na zuby* – frazeologismus, modalita – zmírňuje dopad, polopřímá řeč;

Výpověď 5: Názor Černého kritizuje Opočenský. Podle něj by si hrdinové zasloužili kvalitnější soch. Vyjadřuje jim lítost a označuje britský přístup při řešení pomníku jako šetřivý a nedůstojný vůči hrdinům.

- *dělá si srandu* – obecná čeština; *změknul mu mozek* - expresivum; *odmítá vzít na milost, snad* – eufemismus, ustálené spojení, subjektivizace; *Divím se* – vyjádření citových projevů; *za odpornost se nestydí* - expresivum; *další a další* - hyperbola; řečnická otázka – opakování; *zuří* – expresivum; *kýčáře* - neologismus

Výpověď 6: Pražský pomník je dílem sochaře Colina Spoffortha, jenž tvoří především v Manchesteru. Farmaceutická firma si od něho například koupila sochu tří Venuší, jimž omývá nohy vodotrysk.

- nevyskytují se žádná analyzovaná slovní spojení

Výpověď 7: Odpůrci pomníku mají podporu v NPÚ a také památkáři pražského magistrátu. Je možné, že socha zmizí. S variantou odstranění počítal Oldřich Dajbich, vedoucí stavebního úřadu Prahy 1, který vydal rozhodnutí na základě požadavku dodržení termínu oslavné akce. Podmínkou zůstává mobilita pomníku.

- *Proti stavebnímu povolení se chtějí odvolat* – modalita; *není tedy vyloučeno* – žurnalismus, obrana, falacie; *zřejmě* – subjektivizace; *s razítkem spěchal* – synekdocha; *vojenská paráda* – hyperbola

6.2.3.2.1 Shrnutí

Nejvýraznějším rysem analyzovaného komentáře je vysoká frekvence výrazných expresivních spojení: *změknul mu mozek, za odpornost se nestydí*, podtitulek: *chce se mi zvracet, příšerná socha, kýč - hnus - odpornost* atp. Za pomoci těchto výrazů autor ztraktivňuje příspěvek. Ve většině případů jsou navíc expresiva použita v rámci přímé, polopřímé či pseudopolopřímé řeči, a tak je dále zesilován jejich účinek. Celkové útočné vyznění textu dále doplňuje přítomnost ironie. S ní se velmi výrazně lze setkat například hned v titulku komentáře, jenž vychází z výroku Milana Knižáka použitého uvnitř textu: „*Před několika lety jsem vytvořil sochu nosorožce s křídly. Možná by se také hodila pro nějaký event nebo pomník.*“ Rovněž expresivní metaforické militantní názvosloví dále utváří jistou naléhavost celkového výrazu komentáře. Opakující se přítomnost deiktických výrazů a modalit ukazuje na střídání perspektivy dle sociálních aktérů při uchopení koncového sdělení a tendenci k zmírňování koncového dopadu sdělení. Hyperbolizující vyjádření o absolutním stavu věci/procesu jako například *definitivně odmítl* apod. vytvářejí dojem nevratného stavu během či po střetu dvou konfliktních stran. Ve velké míře se v textu vyskytují subjektivizující výrazy, ustálená slovní spojení a použití obecné češtiny. V důsledku toho text působí lidovým, naléhavým, skutečným dojmem. Opakovaným užitím řečnické otázky autor komentáře dává prostor pro doplnění samotným čtenářem a silně jej tak vtahuje do problematiky. Přítomnost frazeologismu *Darovanému koni se podle něho nemá hledět na zuby* zde vyznívá opět spíše ironickým dojmem, navíc je na tomto místě opět zmírněn vsuvkou odkazující k výhradní perspektivě umělce Černého. V textu se nachází celá řada výrazů, jejichž funkcí je burcovat, vyzývat, upozorňovat a vzbuzovat emoce plynoucí z nelegitimního postupu úředníků a přehlíživého chování britských donátorů.

6.2.4 Konečně jasno: okřídlený lev z Klárova neodletí, rozhodlo Ministerstvo kultury

Datum: 27. 12. 2014

Médium: Pražský deník

Titulek: Konečně jasno: okřídlený lev z Klárova neodletí, rozhodlo Ministerstvo kultury

Autor: (štr)

Zpravodajský článek byl publikován v samotném závěru kauzy pomníku československým letcům RAF. To znamená ve chvíli, kdy Ministerstvo kultury České republiky vydalo konečné rozhodnutí o ponechání pomníku na původním místě, tedy v Praze na Klárově. Stanovisko ministerstva bylo médií během celé kauzy interpretováno různě, převládal však dojem naklonění ministerstva ve prospěch zachování pomníku v původní lokalitě. Odvolání podali pražští památkáři z pražského magistrátu a z Národního památkového ústavu. Článek je tak v podstatě zakončením mediální diskuze nad způsobem, jak s objektem naložit.

6.2.4.1 Argumentační analýza

Výpověď 1: *Praha – Vítězství zdravého rozumu a nadčasových symbolů nad úředním šimlem – tak lze bez nadsázky označit konečný verdikt Ministerstva kultury ČR, které rozhodlo, že na Klárově může zůstat památník československých pilotů RAF – okřídlený lev. Informovala o tom Veronika Blažková, mluvčí radnice Prahy 1.*

Téma 1: Rozhodnutí Ministerstva kultury o osudu památníků československých pilotů RAF

Výpověď 2: *Památník, který České republice věnovala jako poděkování za hrdinství našich letců ve 2. světové válce zdejší britská komunita, byl slavnostně odhalen 17. června 2014. Od počátku však musel čelit kritice pražských památkářů. Ti zpochybňovali úřední postup při schvalování umístění památníku i samotnou lokalitu Klárova jako vhodného místa. MČ Praha 1, na jejímž území se pomník nachází, však odmítala památník zrušit.*

Téma 2: Přes kritiku ze strany NPÚ byl pomník odhalen, jeho výstavbu bránila MČ Praha 1

Tvrzení: Ministerstvo kultury České republiky přijalo konečné rozhodnutí o umístění pomníku na pražském Klárově. Od počátku sporu proti sobě stála Praha 1 a NPÚ a památkový odbor pražského magistrátu

Argumentace: Rozhodnutí o zachování pomníku v dané lokalitě je vítězstvím zdravého rozumu nad byrokraty

Výpověď 3: *"Rozhodnutí Ministerstva kultury, proti němuž se nelze odvolat, má mnohem širší význam. Česká republika díky němu z celého sporu odchází sice s dílčími šrámy*

zaviněnými necitlivým postupem památkářů, ale nakonec přece jen se ctí. Když nám britská komunita včetně paní velvyslankyně věnovala tento pomník, byl jsem šťasten, že takový symbol bude stát právě v Praze 1. Památkáři však od začátku celý proces schvalování protahovali a po instalaci pomníku učinili vše možné, aby pomník z Klárova zmizel. Děkuji proto Ministerstvu kultury, že zabránilo mezinárodní ostudě," uvedl starosta Prahy 1 Oldřich Lomecký, který byl od počátku jedním z nejvýznamnějších zastánců instalace pomníku. Ten se nyní coby dar od britské komunity nachází přímo ve vlastnictví MČ Praha 1.

Téma 3a: Výsledné rozhodnutí má obecnější význam – Česká republika si nepoškodila mezinárodní obraz

Téma 3b: Osobní radost z daru Oldřicha Lomeckého, starosty Prahy 1

Téma 3c: Aktivity NPÚ

Tvrzení: Situaci vedoucí k mezinárodnímu skandálu se víceméně podařilo ustát. Za dílčí problémy je odpovědný NPÚ. Ke konečnému stavu jako zastánce pomníku přispěl/i představitel/é MČ Praha 1

Argumentace: Obecnější význam rozhodnutí pro Českou republiku. Osobní radost jednoho z nejvýznamnějších zastánců pomníku. Ohrožení postupem NPÚ

6.2.4.1.1 Shrnutí

Obdobně jako u předchozího příspěvku je v rámci článku zřejmá linie střetu. Zde však na rozdíl od předchozího příspěvku nikterak výrazně expresivně vedená. Volené jazykové i argumentační prostředky jsou jemnější, nejsou však nijak smířlivé. Celý článek tak působí jako „konečné zúčtování nad těmi, kteří pochybovali“. Hned v úvodu celého příspěvku toto vyznění jasně navozuje sdělení: „*Vítězství zdravého rozumu a nadčasových symbolů nad úředním šimlem*“. Spojení *vítězství* úzce souvisí s bojem, je jeho vyústěním. Použitý obrat *Zdravý rozum a nadčasové symboly* stojící proti úřednímu šimlu, tak jasně staví vítěznou stranu do společnosti vyšších cílů nad něčím přízemním až patolízalským, dá se konstatovat i vyjádření *vítězství* dobra nad zlem. Autorem sdělení uvedeného v přímé řeči je pouze starosta Prahy 1 Oldřich Lomecký, jenž je zde charakterizován jako jeden z nejvýznamnějších zastánců instalace pomníku. Argumentace je zde vedena především skrze tvrzení, že rozhodnutí má obecnější význam pro celou Českou republiku. Toto obecné blaho mohlo být zhačeno nevybíravým či necitlivým přístupem úřadů, zejména tedy představitelů Národního památkového ústavu a památkářů z pražského památkového ústavu. Odpor odborné veřejnosti

z řad umělců v článku není akcentován vůbec. Přítomná je opět zmínka o potenciální mezinárodní ostudě.

6.2.4.2 Textová analýza

Výpověď 0: *Konečně jasno: okřídlený lev z Klárova neodletí, rozhodlo Ministerstvo kultury* – titulek – *Konečně jasno* – expresivní spojení; *okřídlený lev neodletí* - aktualizace

Výpověď 1: Mluvčí Prahy 1 informovala o rozhodnutí Ministerstva kultury ČR o zachování pomníku československým letcům RAF na stávajícím místě.

- *vítězství zdravého rozumu* – ustálené slovní spojení; *nad úředním šimlem* – expresivní výraz; *bez nadsázky* - subjektivizace; *konečný verdikt* - přirovnání; *může zůstat* - modalita

Výpověď 2: Památník České republiky věnovala zdejší britská komunita. Od počátku podléhal kritice. Především kvůli nestandardnímu postupu při schvalování realizace. Praha 1 však odmítla zamítnutí památkářů akceptovat.

- *České republiky věnovala komunita za hrdinství našich letců* – deixe, příznakové spojení navozující vztah čtenáře k situaci; částice *však* - subjektivizace; *pražských památkářů* – hovorové zkrácení (kontrast s plným označením Prahy 1); *museli čelit kritice* – modalita

Výpověď 3: Konečný výsledek má podle starosty Prahy 1 širší význam pro celou republiku. Tento význam je popsán jako zachování cti pro celou zemi. Obviňuje památkáře z komplikací. A naopak oceňuje Ministerstvo kultury.

- *mnohem širší význam* - hyperbola; *Česká republika odchází ze sporu* - aktualizace; *s dílčími šrámy* – expresivní výraz; *nakonec přece jen se ctí* - subjektivizace; *byl jsem šťasten* – pasivum s příznakem archaičnosti; částice *však* - subjektivizace; *učinili vše možné* - hyperbola; *nejvýznamnějších zastánců instalace pomníku* – příznakové antroponymum, ideologická charakterizace sociálního aktéra;

6.2.4.2.1 Shrnutí

V článku jsou zastoupeny expresivní výrazy, hyperboly a další prostředky navozující vztah čtenáře k dané problematice. Vyskytuje se zde střídání slovesných modalit, častými jsou rovněž výrazy, které fungují jako subjektivizace textu. Jediným citovaným sociálním aktérem je starosta. Jeho řeč rovněž obsahuje množství expresiv a hyperbol. Díky využití pasiva

s příznakem archaičnosti jeho vyjádření vyznívá váženě a starosta je tak uměle stavěn do role autority.

6.3 Shrnutí analýzy

Kombinace kvantitativní a kvalitativní analýzy umožnila detailní pohled na vybrané texty, které jsou součástí diskurzu současných českých pomníků. U vybraných příspěvků bylo možné se hojně setkat s vysokým podílem subjektivity. Převaha negativity uvnitř přítomných subjektivně laděných článků souvisí se silnou rolí konfliktních linií, jež tvoří základní konstrukci mediálních sdělení. Dle zjištěného autoři příspěvků mají silnou motivaci vymezovat se v rámci diskurzu k jedné či druhé straně zájmu. Toto zastávání vyhraněného názoru v rámci diskurzu autorem v jistém smyslu konvenuje rovněž s charakterem samotného média, které v rámci diskurzu tvoří silnou názorotvornou entitu. Nejsnáze pozorovatelný byl popsáný jev v deníku Haló noviny. Zde příspěvek věnovaný pomníkové tematice specifickým způsobem simuloval politikum opoziční strany. Tomuto vyznění přispěla především argumentativní rovina příspěvku. Přítomnost názorového konfliktu je často podporována bojovou či válečnou emblematickou a také rétorikou boje dobra proti zlu.

Pomníky v příspěvcích tvoří pevný bod opředěný historickými a faktickými reáliemi, kolem kterého se rozvíjí další děj. Role pomníků věnovaných specifickým událostem v článcích nese status vážnosti a primární funkce pomníků, tedy podporování kolektivní paměti, není zpochybňována. Dochází naopak ke zpochybňování postupu při řešení pomníkových instalací z rukou jednotlivých mocenských činitelů. Opět je možné zde stanovit výjimku v podobě deníku Haló noviny. Zde je možné setkat se s argumenty vedenými skrze „zdravou“ (tedy přiměřenou) míru výskytu pomníků odpovídající míře hodnoty/významu vzpomínané události či osoby. To znamená, že ve značné míře pomníky hrají pouze roli jakéhosi „podstavce“ sloužícího k nesení různých politických tendencí. Autoři textů pracují s konzumenty výsledného sdělení tak, jako by se přirozeně zastávali prospěchu široké společnosti proti hrstce mocenských činitelů. Dosahují toho za pomoci aktualizčních výrazů poutajících pozornost čtenáře, tendenčního použití modalit uvnitř jednotlivých druhů sdělení. Využívají expresivní výrazivo, hyperbolizující prostředky, obecnou češtinu či různou měrou implicitní sdělení za účelem vtažení konzumenta sdělení do problematiky přes vlastní perspektivu a poté na svou stranu při zachování jasného postoje hájení zájmů celé společnosti.

V rámci analyzovaného vzorku bylo možné pozorovat přítomnou interdiskurzivitu. Pomníkový diskurz využívá řadu tematicky blízkých diskurzivních pozic, jako je například

politický diskurz, diskurz školství, nacionální diskurz, umělecký diskurz atp. Přítomnost prvků jednotlivých diskurzů má různou funkci. Jmenované příbuzné diskurzy do problematiky vstupují povětšinou z perspektivy užitečné argumentace. V případě politického diskurzu lze však konstatovat předpoklad dominance nad samotným pomníkovým diskurzem, a tedy i silný vliv na charakter samotného pomníkového diskurzu. Obzvláště silný je zde rovněž diskurz zahraničních vztahů (zde se jedná skutečně o vybrané příklady pomníků, jejichž důvod výstavby se věcně týká zahraničních partnerů). Česká republika ve vztahu k zahraničním partnerům je často v příspěvcích ilustrována jako slabá, či podřízená, vděčná za přispění a náchylná k způsobení ostudy (i mezinárodní). Paměť v konkrétním i abstraktním ztvárnění, ať už na významném či omezeném prostoru, tvoří přirozenou součást pomníkového diskurzu.

Obecně lze ve vybraných příspěvcích jasně identifikovat cílení konečného vyznění příspěvku stavějící se ve prospěch preferované linie. Autoři tohoto cíle dosahují jak za pomoci vět, tak jednotlivě užitých slovních výrazů. Zvolené deiktické prostředky přenáší odpovědnost jednotlivých mocenských aktérů. Aktéři jsou navíc nápadně vybíráni ve prospěch jedné či druhé strany konfliktní linie. V konečném detailu i nominace jednotlivých aktérů svědčí o předem stanoveném vyznění.

Zajímavým zjištěním se stalo odhalení jakési skryté pseudoargumentační linie využívající rovnítka mezi vyšší společenskou úrovní a příklonění se k jedné či druhé straně. Pokud konzument textu názorově inklinuje k jedné či naopak druhé straně, poté by se podle autora měl stydět či být hrdý na vývoj mocenského rozhodnutí. Tento jev se v článcích vyskytuje samozřejmě implicitně, není řečen přímo a otevřeně.

ZÁVĚR

Cílem diplomové práce je analýza mediálního diskurzu současných českých pomníků. Za tímto účelem byly vybrány příklady dvou novodobých pomníků, kolem kterých se strhla výraznější veřejná debata provázená bohatým mediálním pokrytím. Jedním ze dvou vybraných realizací se stal pomník generála Pattona v Plzni, jenž je ztělesněním pomníku, který česká společnost historicky „dluží“ zahraniční mocnosti (USA) respektive žijícím členům dobové americké armády. Přestože se do kauzy kolem pomníku generála Pattona zapojila také témata jako estetika, kvalita předkládaných či vítězných návrhů z pohledu odborníků a mnohá další, hlavním tématem se stalo pomyslné vyrovnání se s minulostí demonstrováné protichůdnými názory na přijetí sochy z rukou sochaře označovaného za bývalého agenta StB. Jako druhý pomník, za pomoci kterého měl být diskurz současných českých pomníků analyzován, byl vybrán pomník československých letců RAF v Praze. Stejně tak jako pomník generála Pattona i tato instalace je předkládána jako dluh z minulosti. Tato rétorika je však v tomto případě využívána především ze strany podporovatelů instalace pomníku. Opačné názory v rámci mediálního diskurzu zdůrazňují existenci vícero pomníků věnovaných československým letcům RAF dokonce umístěným v Praze. Tato argumentační linie je však ve srovnání s linií „dluhu minulosti“ vedlejší či méně výrazná. Kvantitativní analýza byla aplikována celkem na 335 článcích. Z tohoto počtu poté byly vybrány články z médií, která se tématu věnovala nejzásadněji. V případě pomníku generála Pattona tak bylo dále kvantitativně analyzováno 215 článků, v případě pomníku československých letců RAF 81 článků. Závěrečná kvalitativní analýza, která zároveň nejvýznamněji odhalila formální zákonitosti textu a napomohla také závěrečnému zobecnění, byla provedena na čtyřech článcích, z čehož celkem tři byly komentářového charakteru, čtvrtý byl součástí běžného zpravodajství.

Kvantitativní analýza odhalila významný podíl publicistických příspěvků v rámci celkového mediálního pokrytí tématu. To je dokladem faktu, že téma pomníků obecně vzbuzuje výrazné emoce. V kombinaci s jasně vymezenými konfliktními liniemi, které se ukázaly jako téměř standardní součást pojmání pomníkových kauz, lze konstatovat přítomnou potřebu osobního vyjádření k tématu. Odhalena byla rovněž vysoká míra negativity přítomná u subjektivně zbarvených článků převyšující pozitivně laděné články. Data kvantitativní analýzy svědčící o vysoké míře negativně laděných subjektivně zbarvených článků dále doplnila kvalitativní analýza. Ta prokázala vícero přístupů ve

vytváření negativně laděných zpráv; od explicitně negativního vyjádření využívajícího velmi silné expresivní výrazy v případě článku publikovaném v magazínu Týden, přes kritiku mocenských reprezentantů a jejich dílčích rozhodnutí v případě deníku Haló noviny až po implicitně zahrnutou kritiku části veřejnosti, která nesdílí stejný názor na realizaci pomníku československých letců RAF v případě článku v Pražském deníku.

Po provedení výzkumu lze konstatovat, že přestože se pomník nalézá na území jednoho státu, ve chvíli, kdy se na jeho realizaci podílí zahraniční státy, ať už jakýmkoli způsobem, se téma pomníku stává tématem zahraničních vztahů ve smyslu přítomnosti zahraničního přesahu uvnitř jednotlivých sdělení. Mírná převaha tématu zahraničních vztahů ve formě idejí vztahujících se blíže k primární funkci pomníku (upomínání, podpora úcty osoby/události) nad věcným zaměřením tématu zahraničních vztahů svědčí o stále přetrvávajícím významu této primární funkce. V rámci stanovení míry přítomnosti nacionálních tendencí se zde vyskytuje linie my vs. oni. Oni jsou však pokládáni ve většině příkladů za vzor hodný následování. Nikoli jako zdroj opovržení či kritických reakcí. Podřízení jsou Češi: Explicitní zmínka o ostudě Čechů se objevila v celých 10% všech analyzovaných článků v případě pomníku československých RAF, v případě pomníku generála Pattona to bylo dokonce 19%. Vysoká míra odkazování na různé formy paměti či historie, která se u obou příkladů pomníku pohybuje pod 50% zkoumaných článků, opět dokládá jmenovanou domněnku, že primární funkce pomníků je u současných českých pomníků stále významnou součástí diskurzu. Přes přítomnost výrazných konfliktních linií však zpochybňován základní důvod instalace, tedy upomínka děje/osoby. V této souvislosti výsledný obraz vhodně doplňují výsledky kvalitativní analýzy. Přestože je odkazování k zahraničním vztahům a k různému pojetí paměti poměrně časté, netvoří hlavní páteř konstrukce článků. Pomníková tematika zahrnující aspekty zahraničních vztahů či paměti zůstává na úrovni „podstavce“, na základě kterého je rozvíjena příbuzná politická agenda. Tematika pomníků na sebe navazuje různorodé názory na společnost, vývoj, minulost atp. Dalšími tématy ve vztahu k pomníku jsou často finance, dluh historii, historie, budoucnost, politická vůle, konflikt, investice, estetika.

Lze konstatovat silnou podřízenost výběru zástupců názorových stran, a tedy i přítomných sociálních aktérů, potřebám autora mediálního sdělení. Děje se tak u publicistických příspěvků, ale také v případě zpravodajství. Zastávaná názorová linie je tak v řadě článků velmi snadno pozorovatelná. Jako obecná strategie přesvědčování se jeví příklon k hájení zájmů veřejnosti vůči politickému rozhodování za pomoci odkazů na stav

společnosti, dluh společnosti, budoucnost společnosti. Dle zjištění plynoucích z analýzy je i nelegitimní demokratický postup popírající rozhodnutí o instalaci pomníku obhajován na základě upřednostnění zájmů veřejnosti. Autoři sdělení se tohoto cíle snaží dosáhnout pomocí emočního vtažení konzumentů sdělení.

Na základě řečeného tak lze dojít k závěru, že role pomníků je v médiích chápána jako společensky významná. Dochází k vyjadřování úcty a podpory vzpomínání jakožto primární funkce pomníků. Nicméně toto sdělení ustupuje politickému konfliktu, který se frekventovaně vyskytuje uvnitř mediálních sdělení. Obraz současné české společnosti je konstruován spíše negativně, tedy jako národa, který má dluh vůči minulosti, vůči svým hrdinům, národa neschopného včas a legitimně dostat svým přirozeným morálním závazkům do té míry, že jako autorita je nucena vystoupit cizí velmoc.

Diplomová práce je do značné míry omezena samotným výběrem zkoumaných pomníků, není tedy k dispozici širší škála pomníkových kauz. Diskurz současných českých pomníků se tak v tomto pojetí jevil poměrně uceleně. V případě rozšíření analýzy o další příklady však zajisté může dojít k novým poznatkům.

SUMMARY

The goal of the thesis is the analysis of media discourse of contemporary Czech memorials. For this purpose, two examples were chosen of the memorials around which significant public debate was held accompanied with wide media coverage. One of the two selected installations is a monument of General Patton in Pilsen, the second is the memorial of Czechoslovak RAF aviators in Prague. Both monuments were displayed to the public as a debt resulting from the past. Other lines of the argumentation are less pronounced. 215 articles about the General Patton Memorial were quantitatively analyzed and 81 articles about the memorial of Czechoslovak RAF aviators. The final qualitative analysis revealed formal patterns of the text and also helped the final generalization. Qualitative analysis was utilized on four articles.

Quantitative analysis revealed a significant number of publicist contribution in the overall media coverage of the topic. It is a testament to the fact that the issue of memorials considerably catches the emotion. In combination with clearly defined lines of conflict, which were proved to be almost a standard part of the conceptualization of media cases, there is present also a need of a personal statement on the topic. In subjectively conceived articles it was unveiled that a high degree of negativity significantly exceeded the number of positive messages. Qualitative analysis showed various approaches in creating negatively toned articles; from explicitly negative expression using very strong expletives in the case of an article published in *Týden* magazine, to criticism of powerful political representatives and their partial decisions in the case of *Haló noviny* daily, furthermore to the implicit criticism of the public who do not share the same views on the installation of the monument of the Czechoslovak RAF aviators in the case of *Pražský Deník* daily. After the research it can be stated that although the monument is situated in the territory of the Czech Republic, in the moment when foreign countries participate in the project of the memorial, the theme of the monument becomes international in the sense of presence of foreign interference with articles. A slight predominance of foreign affairs in the form of ideas relating closer to the primary function of the monument (remembrance, obeisance of persons/historical events) over the pragmatic character of foreign affairs testifies the persistent importance of this primary function. In relation to determining the level of presence of nationalist tendencies there exists the term “us” versus “them”. However, they are in majority cases regarded as a model worth following, although not as a source of contempt or critical reactions. Czechs are subordinated: Explicit allusion of ignominy of Czechs occurred in 10% of all articles analyzed in the case of

the Czechoslovak RAF aviators monument, in the case of the General Patton Memorial it was even 19%. The high rate of referencing on the various forms of memory and history, which in both examples of the monuments is almost 50% of the examined articles, again demonstrates the assumption that the primary function of the monument is still an important part of the discourse. Although the referring to foreign affairs and to varying concepts of memory is quite common, it is not the main backbone of articles. The memorial issues covering aspects or the memory of foreign affairs remains at the level of “extensions” to develop related policy agenda.

One can state strong subordination to the choosing of the representatives of the opinionated sides and therefore presented social actors to the needs of the author of the article. Authors of the articles legitimize their claims through public advocacy, for this purpose they use emotional dragging of the media consumers into the issue. On this basis it can thus be concluded that the role of monuments in the media is constructed as socially decisive. It concludes to expressing respect and support to the remembrance as the primary function of monuments. However this message gives way to a political conflict that is frequently occurring inside articles. A frame of contemporary Czech society is constructed through the issue of memorials rather negatively, as a nation that has a debt to the past, to their heroes, as a nation incapable of meeting natural moral obligations on time and legitimately to the extent that foreign state is forced to act as an authority.

POUŽITÉ ZDROJE

Literatura:

- AMMOSYOVÁ, R. *L'Argumentation dans le discours*. 3. vyd. Paříž: Armand Colin, 2010. 5 s. ISBN 9788-2-200-25001-0.
- BARTHES, R. *Mytologie*. Praha: Dokořán. 1. vyd. 2004. 107 s. ISBN: 80-86569-73-X
- BĚLOHRADSKÝ, V. *Společnost nevolnosti*. Praha: Slon. 2009. 48 – 50 s. ISBN: 9788074190070
- BENDOVÁ, H. – Strnad, M. *Společenské vědy a audiovizie*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění v Praze. 2014. 574 – 592 s. 596 – 597 s. 596 – 597 s. ISBN: 978-80-7331-313-5
- Česká vize: hledání identity 21. století*. 2. rozšíř. vyd. Brno: Dialog centrum. 2011. 44 – 51 s. 103 s. ISBN: 978-80-254-9362-5
- DEBORD, G. *Společnost spektaklu*. 1. vyd. Praha: Intu. 2007. 96 s. 73 s. 103 s. ISBN: 978-80-903355-5-4
- JANOŮŠEK, P. *Studie o dramatu*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu. 1993. 91 s. ISBN: 80-85778-04-1
- HEIMANN, M. *Czechoslovakia. The State That Failed*. Londýn: Yale University Press. 2009. 406 s. ISBN: 9780300172423
- HOJDA, Z. *Pomníky a zapomníky*. 1. vyd. Praha: Paseka. 1996. 9 s. 14 – 20 s. 34 s. 54 s. ISBN: 80-7185-050-0
- HOLÝ, L. *Malý český člověk a velký český národ*. 1. vyd. Praha: Slon. 2001. 64 s. 159 – 161 s. 165 – 166 s. 170 – 172 s. 176 – 177 s. 220 – 233 s. ISBN: 80-85850-97-4
- KOCH, W. *Evropská architektura. Encyklopedie evropské architektury od antiky po současnost*. 1. vyd. Praha: Ikar. 1998. 480 s. ISBN: 80-7202-388-8
- Město v české kultuře 19. století*. Praha: Národní galerie. 1983. 267 s. ISBN neuváděno

- MACURA, V. *Šťastný věk: symboly, emblémy a mýty*. 1. vyd. Praha: Academia. 1992. 50 s. 141 – 143 s. 145 – 146 s. 160 – 161 s. 230 s. 236 – 238 s. 249 – 250 s. ISBN: 978-80-200-1669-0
- MCLUHAN, M. *Jak rozumět médiím: extenze člověka*. 1. vyd. Praha: Odeon. 1991. 22 s. 174 s. 186 s. 235 s. 316 s. ISBN: 80-207-0296-2
- LIPOVETSKY, G. *Éra prázdnoty: úvahy o současném individualismu*. 2. vyd. Praha: Prostor. 2001. 13 – 20 s. 40 – 41 s. 81 – 82 s. ISBN: 80-7260-044-3
- OTTO, W. F. *Mýtus a slovo*. Praha: Oikoymenh. 1991. 52 s. 54 s. 107 s. ISBN neuvedeno
- POSPÍŠIL, M. – OTTLOVÁ M. *Sacrum et profanum: sborník příspěvků ze stejnojmenného symposia k problematice 19. století*. 1. vyd. Praha: KLP-Konlasch Latin Press. 1998. 11 s. 28 s. 31 – 32 s. 36 s. 40 s. ISBN: 80-85917-41-6
- POTŮČEK, M. *Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku*. Praha: Centrum pro sociální a ekonomické strategie. 2002. 470 – 485 s. ISBN: 80-86349-06-3
- RAK, J. *Bývalí Čechové: české historické mýty a stereotypy*. 1. vyd. Jinočany: H&H. 1994. 5 s. 13 s. 16 – 19 s. 22 s. 41 – 45 s. 72 s. 78 s. 85 – 89 s. 92 – 95 s. 101 – 103 s. 108 s. 113 s. ISBN: 80-85787-73-3
- RICHARDSON, J. E. *Analysing Newspapers. An Approach from Critical Discourse Analysis*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 1974. 38 s. 49 s. 52 s. 151 – 157 s. 177 s. ISBN: 978-1-4039-3565-6
- SEARLE, J. „*Čo je rečový akt?*“ In *Filozofia prirodzeného jazyka*. Bratislava: Archa. 1992. 24 s. ISBN neuvedeno
- ŠVÁCHA, R. – PLATOVSÁ, M. *Dějiny českého výtvarného umění VI/2 1958/2000*. Praha: Academia. 2007. 870 – 874 s. 900 s. 956 s. 962 – 967 s. ISBN: 978-80-200-1489-4
- WITTLICH, P. *Sochařství české secese*. Praha: Karolinum. 2000. 269 – 279 s. ISBN: 80-7184-973-1
- ZELINSKÝ, M. *Texty a obrazy: stopy, které zůstaly*. 1. vyd. Ostrava: Protimluv. 2007. 8 – 18 s. 27 s. 49 s. ISBN: 978-80-904049-0-8

Periodické zdroje:

Dějiny a současnost. Kulturně historická revue. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 10/2011. 12 s. ISSN: 0418-5129

Revue PROSTOR. Nd 3210 01/čas 02711. 1996. Praha: Sdružení pro vydávání revue PROSTOR. 14 s. 18 s. 12 – 22 s. ISSN: 0862-7045

Přednáška:

LUKEŠ Zdeněk (historik architektury), 12. 1. 2016, Klub Kaštan, Praha

Elektronické zdroje:

Encyklopedie lingvistiky (online) cit. 15. 2. 2016, dostupné na:

<http://oltk.upol.cz/encyklopedie/index.php5/Deiktick%C3%A9_prost%C5%99edky>

aktualizováno dne: 25. 10. 2014

Encyklopedie lingvistiky (online) cit. 15. 2. 2016, dostupné na:

<http://oltk.upol.cz/encyklopedie/index.php5/Iloku%C4%8Dn%C3%AD_akt_podle_Johna_Searla>

aktualizováno dne: 25. 10. 2014

WODAKOVÁ, R. – MEYER, M. *Methods of Critical Discourse Analysis.* SAGE

Publications Inc. (US). 2002. EBOOK ISBN: 9781412933865. (online) cit. 17. 2. 2016,

dostupné na:

<<http://site.ebrary.com/lib/natl/reader.action?docID=10080947>>

Přílohy

Příloha č. 1: Seznam tabulek a grafů

Seznam grafů

Graf 1a Pomník generála Pattona – Základní výběrový soubor

Graf 1b Pomník československých letců RAF – Základní výběrový soubor

Graf 2a Pomník generála Pattona – Rozložení subjektivity dle médií

Graf 2b Pomník československých letců RAF – Rozložení subjektivity dle médií

Graf 3a Pomník generála Pattona – Podíl subjektivity dle médií

Graf 3b Pomník československých letců RAF – Podíl subjektivity dle médií

Seznam tabulek

Tabulka 1a Pomník generála Pattona – Základní výběrový soubor

Tabulka 1b Pomník československých letců RAF – Základní výběrový soubor

Tabulka 2a Pomník československých letců RAF – Žurnalistické žánry

Tabulka 2b Pomník generála Pattona - Žurnalistické žánry

Tabulka 3a Pomník generála Pattona – Emocionální náplň

Tabulka 3b Pomník československých letců RAF – Emocionální náplň

Tabulka 4a Pomník generála Pattona - Zahraniční vztahy

Tabulka 4b Pomník československých letců RAF - Zahraniční vztahy

Tabulka 5a Pomník generála Pattona - Ztvárnění paměti

Tabulka 5b Pomník československých letců RAF - Ztvárnění paměti

Příloha č. 2: Kódovací kniha kvantitativní analýzy

1. Periodikum

Deníky VLP 1
Mladá fronta Dnes 2
Právo 3
Haló noviny 4
Blesk 5
Lidové noviny 6
Metro 7
Regionální (mimo VLP) 8
E15 9
Nedělní svět 10
5plus2 11
Reflex 12
Profit 13
Květy 14
Euro 15
Respekt 16
Hospodářské noviny 17
Týden 18
A2 19
Art+antiques 20

2. Žurnalistické žánry

Zpravodajství 1
Zpravodajský článek 1a
Krátká zpráva 1b
Širší pojednání 1c
Vedlejší téma 1d
Komentář 1e
Rozhovor 1f
Reakce čtenářů 1g
Glosa 1h
Publicistika 2
Komentář 2a
Rozhovor 2b
Reakce čtenářů 2c
Glosa 2d
Vedlejší téma 2e

3. Emocionální náplň

Subjektivní 1
Negativní 1a
Ostuda 1aa
Jiné 1ab
Pozitivní 1b
Přítomnost emocí 1c

Neutrální 2

Hlavní téma 2a

Vedlejší téma 2b

4. Zahraniční vztahy

Zahraniční vztahy 1

Ideové odkazy 1a

Vyjádření úcty 1aa

Spojenectví 1ab

Mezinárodní ostuda 1ac

Zpochybňování významu 1ad

Věcné odkazy 1b

Vliv na rozhodování 1ba

Financování 1bb

Vnitřní záležitosti 2

5. Ztvárnění paměti

Kolektivní paměť 1

Koncept paměti 1a

Historické události 1b

Neutrální 2